

ISSN (Print) 2709-3077
ISSN (Online) 2709-3085
Индексі 75686

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ЕУАЗИЯ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
ИННОВАЦИОННОГО
ЕВРАЗИЙСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

*1998 жылдан бастап шығарыды
Жылына 4 рет шығады*

*Издаётся с 1998 года
Выходит 4 раза в год*

*Құрылтайшы –
«Иновациялық Еуразия
университеті» ЖШС*

*Учредитель –
ТОО «Иновационный
Евразийский университет»*

**BULLETIN
OF THE INNOVATIVE UNIVERSITY OF EURASIA**

*Founded in 1998
Published 4 times a year*

*Founder –
Innovative University of Eurasia LLP*

№ 1 (101) / 2026

*Қаңтар-ақпан-наурыз
31 наурыз 2026 ж.
Январь-февраль-март
31 марта 2026 г.
January-february-march
31 march 2026*

*г.Павлодар, 2026
Pavlodar c., 2026*

Бас редактор – Е.Б. Никитин, ветеринария ғыл. д-ры – ғылыми редактор, Инновациялық Еуразия университеті (Қазақстан)

Жауапты хатшы – Т.И. Урюмцева – вет. ғыл. канд., «Инновациялық Еуразия университеті» (Қазақстан)

Редакциялық алқа

Гуманитарлық ғылымдар

Бейсембаев А.Р., филол. ғыл. док., ғылыми редактор, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан);

Сағындықұлы Б., филол. ғыл. док., «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ (Қазақстан);

Кульбаева Б.Т., филол. ғыл. канд., «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ (Қазақстан);

Балмағамбетова Ж.Т., филол. ғыл. док., «Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ (Қазақстан);

Крылова Н.Ф., филол. ғыл. канд., Мемлекеттік басқару университеті (Ресей);

Сидорович З.З., филол. ғыл. канд., Янки Купалы атындағы Гродно мемлекеттік университеті (Беларусь Республикасы)

Кайрамбаева А.Ж., филол. ғыл. канд., техникалық хатшы, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан)

Педагогика және психология

Каирбекова Б.Д., пед. ғыл. док., ғылыми редактор, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан);

Сыдыкова Г.М., психол. ғыл. канд., Ж. Баласағұн атындағы Қырғыз ұлттық университеті (Қырғызстан Республикасы);

Кудышева А.А., пед. ғыл. канд., «О. Жәнібекұлы атындағы Оңтүстік-Қазақстан

Главный редактор – Никитин Е.Б., д-р вет.н., профессор, научный редактор, Инновационный Евразийский университет (Казахстан)

Ответственный секретарь – Урюмцева Т.И. – канд. вет. наук, «Инновационный Евразийский университет» (Казахстан)

Редакционная коллегия

Гуманитарные науки

Бейсембаев А.Р., д-р филол. наук, научный редактор. ТОО «Инновационный Евразийский университет» (Казахстан);

Сағындықұлы Б., д-р филол. наук, НАО «Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана» (Казахстан);

Кульбаева Б.Т., канд. филол. наук, НАО «Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана» (Казахстан);

Балмағамбетова Ж.Т., д-р филол. наук, НАО «Карагандинский университет им. Е.А. Букетова» (Казахстан);

Крылова Н.Ф., канд. филол. наук. Государственный университет управления (Россия);

Сидорович З.З., канд. филол. наук, Гродненский государственный университет им. Янки Купалы (Республика Беларусь);

Кайрамбаева А.Ж., канд. филол. наук, технический секретарь, ТОО Инновационный «Евразийский университет» (Казахстан)

Педагогика и психология

Каирбекова Б.Д., д-р пед. наук, научный редактор ТОО «Инновационный Евразийский университет» (Казахстан);

Сыдыкова Г.М., канд. психол. наук, Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына (Республика Кыргызстан);

Кудышева А.А. канд. пед. наук, НАО «Южно-Казахстанский

Chief Editor – Nikitin E., Doctor of Veterinary Sciences, – scientific editor, Innovative University of Eurasia (Kazakhstan)

Executive Secretary – Uryumtseva T., Candidate of Veterinary Sciences, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan)

Editorial team

Humanities

Beisembayev A. Doctor of Sciences in Philology, scientific editor, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan);

Sagyndykuly B. Doctor of Sciences in Philology, “Pavlodar Pedagogical University named after Margulan” NJSC (Kazakhstan);

Kulbayeva B. Candidate of Sciences in Philology, “Pavlodar Pedagogical University named after Margulan” NJSC (Kazakhstan);

Balmagambetova Zh. Doctor of Sciences in Philology, “Karaganda Buketov University” NJSC (Kazakhstan);

Krilova N. Candidate of Sciences in Philology, The State University of Management (Russia);

Sidorovich Z. Candidate of Sciences in Philology, Yanka Kupala State University of Grodno (Republic of Belarus);

Kairambayeva A. Candidate of Sciences in Philology, technical secretary, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan)

Pedagogy and psychology

Kairbekova B., Doctor of Sciences in Pedagogy, scientific editor, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan);

Sydykova G. Candidate of Sciences in Philology, Jusup Balasagyn Kyrgyz National University (Republic of Kyrgyzstan);

Kudysheva A., Candidate of Sciences in Pedagogy, “South Kazakhstan Pedagogical

педагогикалық университеті» КеАҚ (Қазақстан);
 Шавалиева З.Ш., пед. ғыл. канд., «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ (Қазақстан);
 Аплашова А.Ж., психол. ғыл. канд., «Торайғыров университеті» КеАҚ (Қазақстан);
 Жетписбаева Б.А., пед. ғыл. докт., «Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ (Қазақстан);
 Жекибаева Б.А., пед. ғыл. докт., «Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ (Қазақстан);
 Илюсизова А.А., пед. ғыл. магистрі, техникалық хатшы, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан)

Құқық

Иксатова С.Т., заң ғыл., канд. – ғылыми редактор, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан);
 Карпекин А.В., заң ғыл., канд., Орталық-Қазақстан Академиясы (Қазақстан);
 Кабжанова А.Т., канд. юрид. наук, Академия «Болашақ» (Қазақстан);
 Сарсенбекова Н.Ж., философия докторы, PhD, «А. Сагинов атындағы Қарағанды техникалық университеті» (Қазақстан);
 Озенбаева А.Т., философия докторы, PhD, Орта-Азия Инновациялық университеті (Қазақстан);
 Филатова П.О., заң ғылымдарының магистрі, техникалық хатшы, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан)

Экономикалық ғылымдар

Жанузакова С.К., философия докторы, PhD, канд., ғылыми редактор, «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС (Қазақстан);
 Каргабаева С.Т., экон. ғыл. канд., Алматы менеджмент

педагогический университет им. О. Жанибекулы» (Қазақстан);
 Шавалиева З.Ш., канд. пед. наук, НАО «Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана» (Қазақстан);
 Аплашова А.Ж. канд. психол. наук. НАО «Торайғыров университет» (Қазақстан);
 Жетписбаева Б.А., д-р пед. наук, НАО «Карагандинский университет им. Е.А. Букетова» (Қазақстан);
 Жекибаева Б.А., канд. пед. наук, НАО «Карагандинский Букетова» (Қазақстан);
 Илюсизова А.А., маг-р пед. наук, технический секретарь, ТОО «Инновационный Евразийский университет» (Қазақстан)

Право

Иксатова С.Т., канд. юрид. наук – научный редактор, Инновационный Евразийский университет (Қазақстан);
 Карпекина А.В., канд. юрид. наук. Центрально-Казахстанская Академия (Қазақстан);
 Кабжанова А.Т., канд. юрид. наук, Академия «Болашақ» (Қазақстан);
 Сарсенбекова Н.Ж., доктор философии PhD, НАО «Карагандинский технический университет им. А. Сагинова» (Қазақстан);
 Озенбаева А.Т., доктор философии PhD, Центрально-Азиатский Инновационный университет (Қазақстан);
 Филатова П.О., магистр юридических наук, технический секретарь. ТОО «Инновационный Евразийский университет» (Қазақстан)

Экономические науки

Жанузакова С.К., доктор философии PhD, наук, научный редактор, ТОО «Инновационный Евразийский университет» (Қазақстан);
 Каргабаева С.Т., канд. экон. наук, Алматы менеджмент

University named after O.Zhanibekov” NJSC (Kazakhstan);
 Shavaliyeva Z., Candidate of Sciences in Pedagogy, “Pavlodar Pedagogical University named after Margulan” NJSC (Kazakhstan);
 Aplashova A., Candidate of Sciences in Pedagogy, “Toraighyrov University” NJSC (Kazakhstan);
 Zhetpisbayeva B., Doctor of Sciences in Pedagogy “Karaganda Buketov University” NJSC (Kazakhstan);
 Zhekibayeva B., Candidate of Sciences in Pedagogy, “Karaganda Buketov University” NJSC (Kazakhstan);
 Ilyusizova A., Master of Pedagogy and Psychology, technical secretary, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan)

Law

Iksatova S., Candidate of Sciences in Jurisprudence, scientific editor, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan);
 Karpekina A., Candidate of Sciences in Jurisprudence, Central-Kazakhstan Academy (Kazakhstan);
 Kabzhanova A., Candidate of Sciences in Jurisprudence, Bolashaq Academy (Kazakhstan);
 Sarsenbekova N., Doctor of Philosophy, “Abylkas Saginov Karaganda Technical University” NJSC (Kazakhstan);
 Ozenbayeva A., Doctor of Philosophy, Central Asian Innovation University (Kazakhstan);
 Filatova P.O., Master of Juridical sciences, technical secretary, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan)

Economic sciences

Zhanuzakova S., Doctor of Philosophy, scientific editor, “Innovative University of Eurasia” LLP (Kazakhstan);
 Kargabayeva S., Candidate of Sciences in Economics, Almaty Management University,

университеті, (Қазақстан);
 Монгуш О.Н., экон. ғыл. канд.,
 Тува мемлекеттік университеті
 (Ресей);
 Ералина Э.М., философия
 докторы, PhD, Тұран
 университеті, Алматы
 (Қазақстан);
 Исмаилова Н.Р., экон. ғыл.
 канд., доцент, Жүсіп Баласағұн
 атындағы Қырғыз мемлекеттік
 университетінің «Маркетинг
 және логистика» білім беру
 бағдарламасының жетекшісі
 (Қырғызстан)
 Ткачёва А.И., экономика
 ғылымдарының магистрі,
 техникалық хатшы.
 "Инновациялық Еуразия
 университеті" ЖШС
 (Қазақстан)

Техникалық ғылымдар және технологиялар

Е.Б. Никитин, ветеринария ғыл.
 д-ры, ғылыми редактор,
 Инновациялық Еуразия
 университеті (Қазақстан);
 Н.А. Воронина, техн. ғыл.
 канд., Томск политехникалық
 университеті (Ресей);
 Н.М. Зайцева, техн. ғыл. д-ры,
 Инновациялық Еуразия
 университеті (Қазақстан);
 Д.Ю. Ляпунов, техн. ғыл. канд.,
 Томск политехникалық
 университеті (Ресей);
 С.К. Шерьязов, техн. ғыл. д-ры,
 Оңтүстік-Орал мемлекеттік
 аграрлық университеті (Ресей);
 А.Д. Умурзакова, электро
 энергетика PhD, С. Сейфуллин
 атындағы қазақ
 агротехникалық университеті
 (Қазақстан);
 Райымжанова А.Н., машина
 жасау магистрі, техникалық
 хатшы, Инновациялық Еуразия
 университеті (Қазақстан).

университет, (Қазақстан);
 Монгуш О.Н., канд. экон. наук,
 Тувинский государственный
 университет (Россия);
 Ералину Э.М., доктор
 философии PhD, университет
 Туран Алматы (Қазақстан);
 Исмаилова Н.Р., канд. экон.
 наук, Кыргызского
 национального университета
 имени Жусупа Баласагына
 (Кыргызстан)
 Ткачёва А.И., магистр
 экономических наук,
 технический секретарь. ТОО
 «Инновационный Евразийский
 университет» (Қазақстан)

Технические науки и технологии

Никитин Е.Б., д-р вет.н.,
 профессор, научный редактор,
 Инновационный Евразийский
 университет (Қазақстан);
 Воронина Н.А., канд. техн.
 наук, Томский политехнический
 университет (Россия);
 Зайцева Н.М., д-р техн. наук,
 Торайгыров университет
 (Қазақстан);
 Ляпунов Д.Ю., канд. техн. наук,
 Томский политехнический
 университет (Россия);
 Шерьязов С.К., д-р техн. наук,
 Южно-Уральский
 государственный аграрный
 университет (Россия);
 Умурзакова А.Д., PhD
 электроэнергетики, Казахский
 агротехнический университет
 им. С. Сейфуллина (Қазақстан);
 Эшмурадова Д.Э., канд. техн.
 наук, Ташкентский университет
 информационных технологий
 (Узбекистан);
 Райымжанова А.Н., магистр
 машиностроения, технический
 секретарь, Инновационный
 Евразийский университет
 (Қазақстан)

(Kazakhstan);
 Mongush O., Candidate of
 Sciences in Economics, Tuvan
 State University (Russia);
 Yeralin E., Doctor of
 Philosophy, Turan University
 Almaty (Kazakhstan);
 Ismailova N., Candidate of
 Sciences in Economics, Jusup
 Balasagyn Kyrgyz National
 University (Republic of
 Kyrgyzstan)
 Tkacheva A.I. **Master of
 Economic sciences**, technical
 secretary, "Innovative University
 of Eurasia" LLP (Kazakhstan)

Technical sciences and technologies

Nikitin E., Doctor of Veterinary
 Sciences, scientific editor,
 Innovative University of Eurasia
 (Kazakhstan);
 Voronina N., Candidate of
 Technical Sciences, Tomsk
 Polytechnic University (Russia);
 Zaitseva N., Doctor of Technical
 Sciences, Innovative University
 of Eurasia (Kazakhstan);
 Lyapunov D., Doctor of
 Technical Sciences, Tomsk
 Polytechnic University (Russia);
 Sheryazov S., Doctor of
 Technical Sciences, South Ural
 State Agrarian University
 (Russia);
 Umurzakova A., PhD of Power
 Engineering, Kazakh Agrarian
 University named after
 S.Seifullin (Kazakhstan);
 Rayymzhanova A.N., Master of
 Mechanical Engineering,
 technical secretary, Innovative
 University of Eurasia
 (Kazakhstan)

Журнал туралы

«Инновациялық Еуразия университетінің Хабаршысы» ғылыми журналы 1998 жылдың қаңтарынан бастап шығарылады. Журналдың мақсаты – зерттеулердің түпнұсқалық және бұрын жарияланбаған нәтижелерін жариялау, оларды көпшілік алдында талқылауға, отандық және шетелдік ғалымдармен ғылыми байланыстарды дамытуға ықпал ету.

Журналда қоғамдық, гуманитарлық, психологиялық-педагогикалық, техникалық, ауылшаруашылық, ветеринарлық бағыттар бойынша мақалалар жарияланады. Журналдың 6 ғылыми бөлімі бар: «Гуманитарлық ғылымдар», «Педагогика және психология», «Құқық», «Экономикалық ғылымдар», «Техникалық ғылымдар және технологиялар».

Журнал бөлімдерінің тақырыптық навигаторы:

«Гуманитарлық ғылымдар»: Лингвистика. Когнитивті лингвистика. Әлеуметтік лингвистика. Психолінгвистика. Герменевтика. Лингвомәдениеттану. Риторика. Әдебиеттану. Фольклористика. Журналистика. Философия. Антропология. Тарих. Әлеуметтану. Этнография. Саясаттану. Мәдениеттану. Әлеуметтік география. Дінтану. Өнертану. Берілген бөлім баспа портфелінің жинақталуына байланысты жарияланады.

«Педагогика және психология»: Білім тарихы. Мектепке дейінгі білім беру. Мектеп білімі. Бастауыш жалпы білім беру. Жоғары білім. Білім беруді басқару. Қашықтықтан білім беру. Ақпараттық технологиялар және білім беру. Білім берудің мәдениетаралық аспектілері. Нәсіл, этностық және білім. Дене тәрбиесі. Психология тарихы. Іргелі психология. Педагогикалық психология. Медициналық психология. Тұлға психологиясы. Спорт психологиясы. Отбасы және өмір психологиясы. Шығармашылық психологиясы. Еңбек психологиясы. Қолданбалы психология. Басқару психологиясы.

«Құқық»: Мемлекет және құқық. Конституциялық құқық және әкімшілік құқық. Қаржылық құқық және ақпараттық құқық. Азаматтық құқық және кәсіпкерлік құқық. Еңбек құқығы және әлеуметтік қамсыздандыру құқығы. Табиғи ресурстар құқығы, аграрлық құқық және экологиялық құқық. Қылмыстық құқық, криминология және қылмыстық-атқару құқығы. Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Жедел-ізвестіру қызметі және криминалистика. Сот билігі, прокурорлық қадағалау және құқық қорғау қызметі. Халықаралық құқық. Азаматтық іс жүргізу құқығы. Берілген бөлім баспа портфелінің жинақталуына байланысты жарияланады.

«Экономикалық ғылымдар»: Экономикалық ғылымдар: тарих, теория, практика. Кәсіпкерлік, инновациялар және инвестициялар. Мемлекеттің стратегиялық мақсаттары мен міндеттері мәнмәтініндегі өңірлердің экономикалық дамуының қазіргі заманғы проблемалары. АӨК: аграрлық саясат және шаруашылық жүргізудің экономикалық тетігі. Өнімдер мен қызметтердің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігі. Экономиканы цифрландыру. Тауарлар мен қызметтердің аймақтық және жергілікті нарықтары. Экономика, кәсіпорындарды ұйымдастыру және басқару. Қаржы жүйесін дамыту. Демографиялық процестерді басқару. Экономикалық қауіпсіздікті дамыту модельдері. Бухгалтерлік есептің жай-күйі және даму үрдістері. Аудит және қаржылық бақылау теориясы мен практикасы. Экономикалық талдау мен статистиканың қазіргі заманғы мәселелері мен даму жолдары. Салық салудың өзекті мәселелері.

«Техникалық ғылымдар және технологиялар»: Инженерлік жобалау және технологиялар. Аспап жасау, метрология және ақпараттық-өлшеу аспаптары мен жүйелері. Стандарттау, сертификаттау және метрологиялық қамтамасыз ету. Қолданбалы физика және математика. Информатика, Есептеу техникасы және басқару. Робототехника, электротехника, электроника, радиотехника және байланыс. Оптоэлектроника және фотоника. Кибернетика. Энергетика, электр энергетикасы және жылу энергетикасы және энергетикалық ресурстар. Металлургия және материалтану. Машина жасау, Технологиялық машиналар және жабдықтар. Энергетикалық, металлургиялық және химиялық машина жасау. Көліктік, тау-кен және құрылыс машиналарын жасау. Агроинженерлік жүйелердің процестері мен аппараттары. Авиациялық және зымыран-ғарыш техникасы. Көлік, көлік техникасы және технологиясы. Көлік қызметтері, логистика, тасымалдауды ұйымдастыру және көлікті пайдалану. Жеңіл өнеркәсіп, тоқыма және жеңіл өнеркәсіп материалдары мен бұйымдарының технологиясы. Химиялық технология және өнеркәсіп. Инженерлік геометрия және компьютерлік графика. Азық-түлік өнеркәсібі. Адам қызметінің қауіпсіздігі. Биоинженерия, биоинформатика және нанотехнология.

Журнал қазақ, орыс, ағылшын және басқа да шет тілдерінде отандық, шетелдік авторлардың, жас зерттеушілер мақалаларының қолжазбаларын қабылдайды. Журналдың редакциялық саясаты «көмескі» рецензиялау әдісімен мақалалардың қолжазбаларын сараптауды қамтамасыз етеді, редакциялық алқа жұмысына шетелдік ғалымдарды тартады. Журналдың редакциялық алқасымен Халықаралық деректер базаларында Хирша индексі бар жетекші отандық және шетелдік сарапшылар ынтымақтасады.

Журнал International Standard Serial Number (Paris) халықаралық ғылыми журналдар тізілімінде тіркелген, РИНЦ ғылыми жарияланымдарының беделді деректер базасына кіреді (Ресей), американдық «Crossref» агенттігінің ғылыми баспагерлер қоғамдастығына кіреді және мақалаларға өзінің DOI-ін беруге құқылы.

Ғылыми журналдың құрылтайшысы «Инновациялық Еуразия университеті» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (ИНЕУ). «Инновациялық Еуразия университетінің хабаршысы» ғылыми журналы туралы барлық ақпарат мына сайтта <http://vestnik.ineu.kz> орналастырылған.

О журнале

Научный журнал «Вестник Инновационного Евразийского университета» издаётся с января 1998 года. Цель журнала – предоставить возможность опубликования оригинальных и ранее не опубликованных результатов исследований, содействовать их публичному обсуждению, развитию научных связей с отечественными и зарубежными учёными.

В журнале публикуются статьи по общественным, гуманитарным, психолого-педагогическим, техническим, сельскохозяйственным, ветеринарным направлениям. Журнал имеет 6 научных разделов: «Гуманитарные науки», «Педагогика и психология», «Право», «Экономические науки», «Технические науки и технологии».

Тематический навигатор разделов журнала:

«Гуманитарные науки»: Лингвистика. Когнитивная лингвистика. Социоллингвистика. Психоллингвистика. Герменевтика. Лингвокультурология. Риторика. Литературоведение. Фольклористика. Журналистика. Философия. Антропология. История. Социология. Этнография. Политология. Культурология. Социальная география. Религиоведение. Искусствоведение. Данный раздел публикуется по мере формирования издательского портфеля.

«Педагогика и психология»: История образования. Дошкольное образование. Школьное образование. Начальное общее образование. Высшее образование. Управление образованием. Дистанционное образование. Информационные технологии и образование. Межкультурные аспекты образования. Раса, этничность и образование. Физическое воспитание. История психологии. Фундаментальная психология. Педагогическая психология. Медицинская психология. Психология личности. Психология спорта. Психология семьи и быта. Психология творчества. Психология труда. Прикладная психология. Психология управления.

«Право»: Государство и право. Конституционное право и административное право. Финансовое право и информационное право. Гражданское право и предпринимательское право. Трудовое право и право социального обеспечения. Природоресурсное право, аграрное право и экологическое право. Уголовное право, криминология и уголовно-исполнительное право. Уголовно-процессуальное право. Оперативно-розыскная деятельность и криминалистика. Судебная власть, прокурорский надзор и правоохранительная деятельность. Международное право. Гражданское процессуальное право. Данный раздел публикуется по мере формирования издательского портфеля.

«Экономические науки»: Экономические науки: история, теория, практика. Предпринимательство, инновации и инвестиции. Современные проблемы экономического развития регионов в контексте стратегических целей и задач государства. АПК: аграрная политика и экономический механизм хозяйствования. Качество и конкурентоспособность продукции и услуг. Цифровизация экономики. Региональные и локальные рынки товаров и услуг. Экономика, организация и управление предприятиями. Развитие финансовой системы. Управление демографическими процессами. Модели развития экономической безопасности. Состояние и тенденции развития бухгалтерского учета. Теория и практика аудита и финансового контроля. Современные проблемы и пути развития экономического анализа и статистики. Актуальные вопросы налогообложения.

«Технические науки и технологии»: Инженерное проектирование и технологии. Приборостроение, метрология и информационно-измерительные приборы и системы. Стандартизация, сертификация и метрологическое обеспечение. Прикладная физика и математика. Информатика, вычислительная техника и управление. Робототехника, электротехника, электроника, радиотехника и связь. Оптоэлектроника и фотоника. Кибернетика. Энергетика, электроэнергетика и теплоэнергетика и энергетические ресурсы. Металлургия и материаловедение. Машиностроение, технологические машины и оборудование. Энергетическое, металлургическое и химическое машиностроение. Транспортное, горное и строительное машиностроение. Процессы и аппараты агроинженерных систем. Авиационная и ракетно-космическая техника. Транспорт, транспортная техника и технология. Транспортные услуги, логистика, организация перевозок движения и эксплуатация транспорта. Легкая промышленность, технология материалов и изделий текстильной и легкой промышленности. Химическая технология и промышленность. Инженерная геометрия и компьютерная графика. Пищевая промышленность. Безопасность деятельности человека. Биоинженерия, биоинформатика и нанотехнологии.

Журнал принимает рукописи статей отечественных, зарубежных авторов, молодых исследователей на казахском, русском, английском и других иностранных языках. Журнал имеет Редакционную политику, обеспечивает экспертизу рукописей статей методом «слепого» рецензирования, привлекает к работе редакционной коллегии иностранных учёных. С редакционной коллегией журнала сотрудничают ведущие отечественные и зарубежные эксперты, имеющие индекс Хирша в международных базах данных.

Журнал зарегистрирован в Международном реестре научных журналов International Standard Serial Number (Paris), входит в авторитетную базу данных научных публикаций РИНЦ (Россия), в сообщество научных издателей американского агентства «Crossref» и имеет право присваивать статьям собственные DOI.

Учредителем научного журнала является Товарищество с ограниченной ответственностью «Инновационный Евразийский университет» (ИнеУ). Вся информация о научном журнале «Вестник Инновационного Евразийского университета» размещена на сайте <http://vestnik.ineu.kz>.

About the journal

The scientific journal «Bulletin of the Innovative University of Eurasia» has been published since January 1998. The purpose of the journal is to provide the opportunity to publish original and previously unpublished research results, to facilitate their public discussion, the development of scientific relations with domestic and foreign scientists.

The journal publishes articles on social, humanitarian, psychological and pedagogical, technical, agricultural and veterinary fields. The journal has 6 scientific sections: «Humanities», «Pedagogy and psychology», «Law», «Economic sciences», «Technical science and technology».

Thematic navigator of the journal sections:

«Humanities»: Linguistics. Cognitive linguistics. Sociolinguistics. Psycholinguistics. Hermeneutics. Linguoculturology. Rhetoric. Literature studies. Folkloristics. Journalism. Philosophy. Anthropology. History. Sociology. Ethnography. Political science. Culturology. Social geography. Religious studies. Art history. This section is published as the publishing portfolio is formed.

«Pedagogy and psychology»: History of education. Preschool education. School education. Primary general education. Higher education. Education management. Distance learning. Information technologies and education. Intercultural aspects of education. Race, ethnicity and education. Physical education. History of psychology. Fundamental psychology. Pedagogical psychology. Medical psychology. Psychology of personality. Sports psychology. Psychology of family and life. Psychology of creativity. Labor psychology. Applied psychology. Psychology of management.

«Law»: State and law. Constitutional law and administrative law. Financial law and information law. Civil law and business law. Labor law and social security law. Natural resource law, agrarian law and environmental law. Criminal law, criminology and penal law. Criminal procedure law. Law enforcement intelligence operations and forensic science. Judicial power, prosecutor's supervision and law enforcement. International law. Civil procedure law. This section is published as the publishing portfolio is formed.

«Economic science»: Economic sciences: history, theory, practice. Entrepreneurship, innovation and investment. Modern problems of economic development of regions in the context of the strategic goals and objectives of the state. Agroindustrial complex: agrarian policy and economic mechanism of management. Quality and competitiveness of products and services. Digitalization of the economy. Regional and local markets for goods and services. Economics, organization and management of enterprises. Development of the financial system. Demographic management. Economic security development models. State and development trends of accounting. Theory and practice of audit and financial control. Modern problems and ways of development of economic analysis and statistics. Topical issues of taxation.

«Technical science and technology»: Engineering design and technology. Instrumentation, metrology and information-measuring devices and systems. Standardization, certification and metrological support. Applied physics and mathematics. Informatics, computer engineering and management. Robotics, electrical engineering, electronics, radio engineering and communications. Optoelectronics and photonics. Cybernetics. Power engineering, electric power engineering and heat power engineering and energy resources. Metallurgy and materials science. Mechanical engineering, technological machines and equipment. Power, metallurgical and chemical engineering. Transport, mining and construction engineering. Processes and devices of agroengineering systems. Aviation and rocket and space equipment. Transport, transport equipment and technology. Transport services, logistics, traffic organization and transport operation. Light industry, technology of materials and products of textile and light industry. Chemical technology and industry. Engineering geometry and computer graphics. Food industry. Safety of human activities. Bioengineering, bioinformatics and nanotechnology.

The journal accepts manuscripts of articles by domestic, foreign authors, young researchers in Kazakh, Russian, English and other foreign languages. The journal has an editorial policy, provides expert review of manuscripts by blind review, and attracts foreign scholars to the editorial board. The leading domestic and foreign experts with the Hirsch index in international databases collaborate with the editorial board of the Journalю.

The journal is registered in the International Register of Scientific Journals International Standard Serial Number (Paris), is included in the authoritative database of scientific publications of the RSCI (Russia), it is a member of the scientific publishing community of the American agency «Crossref» and has the right to assign its own DOIs to articles.

The founder of the scientific journal is «Innovative University of Eurasia» Limited Liability Partnership (InEU). All information about the scientific journal "Bulletin Of the innovative Eurasian University" is available on the website <http://vestnik.ineu.kz>.

МАЗМҰНЫ. СОДЕРЖАНИЕ**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

Кашкынбай К.Т., Кусаинова Л.С. Школьная культура и новая трансформация формирования национального достоинства у старшекласников.....	10
Сакенқызы А., Айберген А.І. Инклюзия қағидаттарын білім беру ортасында іске асырудың өзекті мәселелері мен перспективалары	19
Забегалин А.О., Мухаметжанов А.М., Каирбекова Б.Д., Сахаба М. Психолого-педагогические условия эффективного применения технологий искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде	28
Апаева С.Х. Психолого- педагогические особенности моржевания в экстремальных климатических условиях Павлодарского Прииртышья.....	36
Мақала авторлары туралы ақпарат. Сведения об авторах статей	43

**ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ**

Бекниязова Д.С., Беспалый С.В. Тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін виртуалды ортада университет стратегияларын бейімдеу.....	45
Капуто П. Патентование в Казахстане. Эмпирическое исследование.....	56
Насырова Н.М., Орипов М.А. Формирование инвестиционного потенциала Республики Казахстан в 2025 году: актуальные вызовы и стратегические приоритеты	63
Питраков В.Ю. Еуразиялық экономикалық одақ аясында Қазақстан мен Ресейдің элеуметтік-экономикалық интеграциясының жаңа түрі ретінде Еуразиялық зейнетақы	72
Мақала авторлары туралы ақпарат. Сведения об авторах статей	80

**ҚҰҚЫҚ
ПРАВО**

Бисенов Б.Ж., Телеуев Г.Б. Правовой анализ и исследование практики обеспечения процессуальных прав подозреваемого и обвиняемого в Казахстане	81
Смагул И.М., Бекежанов Д.Н. Электронное правительство и цифровизация государственного управления в Казахстане: правовые основы и пути развития	91
Айдаров А.К., Айтимов Б.Ж. Эффективность защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан.....	97
Прозоров А.В., Бекежанов Д.Н. Правовые гарантии защиты персональных данных при использовании технологий искусственного интеллекта в Республике Казахстан.....	104
Щабамбаева Г.А., Озенбаева А.Т. Цифровизация судебной системы Республики Казахстан как фактор обеспечения доступа к правосудию и защиты прав человека	109
Мақала авторлары туралы ақпарат. Сведения об авторах статей	115

CONTENT

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Kashkynbay K., Kussainova L. School culture and a new transformation of the formation of national dignity among high school students	10
Sakenkyzy A., Aibergen A. Problems and Prospects for Implementing the Principles of Inclusion in the Educational Environment	19
Zabegalin A., Mukhametzhano A., Kairbekova B., Sakhaba M. Psychological and Pedagogical Conditions for the Effective Application of Artificial Intelligence Technologies in the Digital Educational Environment	28
Апаева S. Psychological and pedagogical features of winter swimming in the extreme climatic conditions of the Pavlodar Irtysh region	36
Information about authors of articles	43

ECONOMICS

Bekniyazova D., Bepaly S. Adapting university strategies in a virtual environment for sustainable development	45
Caputo P. Patenting in Kazakhstan. An empirical study	56
Nassyrova N., Orypov M. Formation of the investment potential of the Republic of Kazakhstan in 2025: current challenges and strategic priorities	63
Pitakov V. The Eurasian pension as a new form of socio-economic integration between Kazakhstan and Russia within the framework of the EAEU	72
Information about authors of articles	80

LAW

Bisenov B., Teleuyev G. Legal Analysis and Research on the Practice of Ensuring the Procedural Rights of the Suspect and the Accused in Kazakhstan	81
Smagul I., Bekezhanov D. Electronic government and digitalization of public administration in Kazakhstan: legal foundations and ways of development	91
Aidarov A., Aitimov B. Effectiveness of the Protection of Children's Rights in Family Law Relations in the Republic of Kazakhstan	97
Prozorov A., Bekezhanov D. Legal guarantees for the protection of personal data in the use of artificial intelligence technologies in the Republic of Kazakhstan	104
Shabambayeva G., Ozenbayeva A. Digitalization of the Judicial System of the Republic of Kazakhstan as a Factor in Ensuring Access to Justice and Protection of Human Rights	109
Information about authors of articles	115

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ

UDC 37.013
IRSTI 14.07.07

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/10-18>

K. Kashkynbay¹, L. Kussainova²

¹M. Utemisov West Kazakhstan University, Kazakhstan

²A. Moldagulova Secondary School-Lyceum №38, Kazakhstan
(e-mail: ainur.abdullaeva86@gmail.com)

School culture and a new transformation of the formation of national dignity among high school students

Abstract

Main Problem: Modern schools face the challenge of balancing globalization with the preservation of national identity. High school students are increasingly exposed to diverse cultural influences, which can weaken their sense of national dignity and belonging.

Objective: The objective of this study is to analyze how school culture can be transformed to strengthen the formation of national dignity among high school students. Specifically, it seeks to: Identify the cultural and educational factors influencing students' sense of national dignity

Method: .Analysis of theoretical works on school culture, civic education, and national identity. Survey and Interviews: Collection of data from teachers, students, and parents regarding perceptions of national dignity. Case Studies: Observation of schools implementing cultural and patriotic programs. Content Analysis: Review of curricula, extracurricular activities, and school policies related to national identity.

Results and their significance: School culture significantly influences the development of national dignity among students. Programs that integrate cultural heritage, language, and traditions into daily school life foster stronger civic identity. Students exposed to inclusive and value-oriented school environments demonstrate higher levels of respect for national symbols and traditions. Teacher training and parental involvement are critical factors in sustaining this transformation.

Keywords: school culture, national dignity, high school students, civic identity, globalization, inclusive education, cultural heritage.

Introduction

In the contemporary era of globalization and rapid socio-cultural change, schools are increasingly recognized not only as institutions of academic instruction but also as vital spaces for the transmission of values, identity, and civic responsibility. Among the most pressing challenges faced by education systems today is the formation of national dignity among high school students. National dignity, understood as the awareness of cultural heritage, respect for national traditions, and pride in civic identity, is a cornerstone of social cohesion and sustainable development.

School culture plays a decisive role in shaping this dimension of student development. Defined as the shared values, norms, practices, and symbolic structures that characterize the life of a school, culture influences how students perceive themselves, their community, and their nation. A strong school culture can foster respect for diversity, encourage civic participation, and instill pride in national identity. Conversely, a weak or fragmented culture may leave students vulnerable to external influences that undermine their sense of belonging.

The new transformation of school culture is driven by several factors:

Globalization and digitalization, which expose students to diverse cultural narratives and challenge traditional notions of identity.

Educational reforms, which emphasize inclusive pedagogy, competency-based learning, and civic education.

Societal expectations, which demand that schools prepare students not only for academic success but also for responsible citizenship.

Within this context, the formation of national dignity among high school students requires a re-conceptualization of school culture. It is no longer sufficient to rely on symbolic rituals or isolated patriotic lessons. Instead, schools must embed national values into everyday practices, curricula, extracurricular activities, and teacher-student relationships. This transformation involves integrating cultural heritage with modern pedagogical approaches, fostering critical thinking alongside respect for tradition, and cultivating empathy and civic responsibility as essential competencies.

Thus, the study of school culture and its transformation in relation to national dignity is both timely and necessary. It provides insights into how education can balance global influences with local identity, how schools can serve as agents of cultural continuity, and how young people can be prepared to embrace their national heritage while engaging with the wider world.

School culture is widely recognized as a decisive factor in shaping students' academic and personal growth. Bayar and Karaduman (2021) demonstrated that a positive school culture enhances not only academic achievement but also social and emotional development, creating an environment where values and identity can be nurtured. Verhoeven, Poorthuis, and Volman (2019) emphasized that schools play a central role in adolescents' identity development. Their review highlighted that identity formation is influenced by peer relationships, teacher expectations, and institutional values, making school culture a critical arena for shaping civic and national identity. Research in educational psychology and pedagogy stresses that national dignity is closely tied to civic education and cultural transmission. Schools that integrate national traditions, language, and heritage into daily practices foster stronger civic identity and pride. UNESCO (2020) guidelines on inclusive and value-based education underline the importance of embedding cultural heritage into curricula to strengthen national belonging. Globalization and digitalization present both opportunities and challenges. While students gain access to diverse cultural narratives, this exposure can dilute national identity if not balanced with strong local cultural frameworks. Comparative studies show that countries with robust school cultures – where national values are embedded in rituals, curricula, and extracurricular activities – are more successful in maintaining civic pride among youth.

Recent scholarship suggests that the transformation of school culture requires:

Competency-based learning that integrates civic and ethical dimensions.

Inclusive pedagogy that respects diversity while reinforcing national values.

Collaborative practices involving teachers, parents, and communities to sustain cultural transmission.

Reflective practices that encourage students to critically engage with both global and national narratives.

The literature demonstrates that school culture is a powerful determinant of national dignity formation among high school students. Strong, value-oriented cultures foster civic identity, while fragmented or weak cultures leave students vulnerable to external influences. The transformation of school culture must therefore integrate inclusive pedagogy, cultural heritage, and civic education to prepare students for both national belonging and global citizenship.

Table 1 – Scientists who have studied value

Theory/ Author	Conceptual Focus	Relevance to National Dignity
Erikson (1968)	Identity formation and social recognition	Adolescents need dignity to form stable identities
Phinney (1990)	Ethnic identity: exploration and commitment	Commitment strengthens psychological stability
Schein (2010)	Organizational culture: artifacts, values, assumptions	School culture operates at hidden levels
Jackson (1968)	Hidden curriculum	Unwritten norms shape student behavior
Apple & Giroux (2004–11)	Schools as ideological spaces	Cultural power influences dignity and equity

National dignity is a multifaceted psychological construct closely linked to ethnic identity. Erikson (1968) emphasized that social recognition and self-respect constitute the core of personality development. Phinney (1990) identified two main components of ethnic identity – exploration and commitment – arguing that commitment is a key factor in personal stability. Applied to the school

environment, respect for national values is not limited to external identity markers but is directly connected to students' self-confidence and the respect they experience within the school.

Byrd & Legette (2022), in a three-year longitudinal study of 961 students, demonstrated that when ethnic values are acknowledged within school culture, students' academic achievement increased by 0.28–0.41 points. This finding confirms that national dignity is not merely a moral category but a tangible pedagogical resource influencing learning outcomes. Bryk & Schneider (2002) showed that in schools with a culture of trust, students' sense of belonging and self-esteem are significantly higher. In Finland, student voice is institutionally recognized and cultural safety is a core principle, resulting in dignity indices well above OECD averages (OECD, 2021). Conversely, a study conducted in Indonesia's SMP Al Amanah school (2024) revealed that hierarchical management models restrict student autonomy and self-esteem, thereby weakening national dignity. This comparative analysis highlights the impact of school culture and governance style on the development of national values.

In Kazakhstan, monitoring by the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (2022–2024) indicated that most national education initiatives remain event-based and have not yet evolved into systemic cultural transformation. This underscores the need to reconsider school culture as a value-based system.

For national dignity to be sustainably embedded in school culture, values must be institutionalized. Senge (2006) viewed vision and mission as meaningful cores uniting organizational members, while Fullan (2016) emphasized that successful school reforms depend on cultural coherence. If school missions explicitly prioritize respect for dignity, national and civic responsibility, and these values are consistently enacted in daily practice, they become part of the deeper cultural layer.

In Kazakhstani schools, missions and visions often remain formal statements without practical mechanisms for implementation. Therefore, development plans must include concrete strategies for fostering national dignity: recognition of student voice, fair evaluation, systematic integration of national content, cultural reflection, and the creation of safe spaces for dialogue.

Six Mechanisms of School Culture Shaping National Dignity

1. Experiences of respect and social recognition
2. Environments of justice and trust
3. Participatory governance
4. Meaningful use of national symbols
5. Role-modeling culture
6. Safe spaces for dialogue

These mechanisms do not operate independently but interact to form the holistic influence of school culture. As a result, national dignity becomes internalized as psychological stability rather than remaining an external norm.

Deal and Peterson conceptualized school culture as a “silent force of education,” demonstrating that everyday interaction styles, levels of trust and fairness, and atmospheres of respect exert stronger influence than formal programs. Jackson (1968) highlighted that the true formative power lies not in official curricula but in the hidden curriculum – unwritten rules and everyday practices. Apple (2004) described schools as socio-ideological institutions shaping values and equity, while Giroux (2011) emphasized their role as cultural spaces fostering civic, moral, and national identity.

National dignity is therefore not accidental nor merely the product of patriotic slogans; it has deep psychological foundations. Phinney's ethnic identity theory demonstrated its impact on self-evaluation, psychological stability, and life orientation. Bryk & Schneider's research confirmed that trust is the central social capital of schools, ensuring psychological safety, self-esteem, and active participation. These theoretical perspectives provide a robust framework for understanding the relationship between school culture and national dignity.

International experience further validates the decisive role of school culture in value-based education. In Australia, Lovat and Toomey showed that values education is effective only when embedded in school culture. In Finland, Pasi Sahlberg attributed educational success not only to curriculum but also to a school environment grounded in trust, respect, and democratic culture. Japanese researchers likewise emphasize the importance of school culture in fostering national responsibility.

Materials and methods of research

The study employed a mixed-methods design combining quantitative and qualitative approaches to provide a comprehensive understanding of how school culture influences the formation of national dignity among high school students. This design allowed for triangulation of data and ensured both statistical reliability and contextual depth.

Participants

The research was conducted in five schools (three urban and two rural) in Kazakhstan. The sample included:

- 287 students from grades 10–11 (aged 15–17, balanced gender distribution),
- 32 teachers, and
- 5 school leaders.

This diverse sample provided insights into both student perceptions and institutional practices.

Instruments and Procedures

1. Survey:

A structured questionnaire based on the Likert scale was administered to students.

Reliability was confirmed with Cronbach Alpha = 0.84, indicating high internal consistency.

The survey measured three indicators:

- Perceptions of justice and trust,
- Experiences of respect and recognition of student voice,
- The national dignity index.

2. Interviews:

Semi-structured interviews were conducted with teachers and school leaders.

Questions focused on school governance, cultural practices, and integration of national values.

3. Document Analysis:

School mission statements, policy documents, and development plans were reviewed to identify the formal articulation of values.

4. Observation:

Naturalistic observations were carried out in classrooms and school events to capture everyday cultural practices and hidden curriculum elements.

Data Analysis

Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, correlation analysis, and comparative measures to identify differences across schools.

Qualitative data were processed through content analysis, enabling the identification of recurring themes related to justice, respect, trust, and national dignity.

Triangulation of findings ensured validity and reliability, linking statistical outcomes with contextual interpretations.

Between 2020 and 2025, value-based education was officially adopted in Kazakhstan, with honesty, justice, responsibility, and patriotism defined as core values. The central research question, however, is to what extent these values are authentically implemented in school practice and how school culture influences students' sense of national dignity.

ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS.

The aim of the study is to identify the influence of school culture on the national sense of dignity of high school students through value – based education. Results of the experiment

Table 2 – Analysis of indications

level	before experiment (%)	after experiment (%)
Low	25	10
Middle	45	30
High	30	60

To address this, a mixed-methods study was conducted across three urban and two rural schools. The sample included 287 students (grades 10–11), 32 teachers, and 5 school leaders. Data collection involved surveys, in-depth interviews, document analysis, and natural observation. The student survey was based on the Likert scale, with reliability confirmed at Cronbach Alpha = 0.84. Three key indicators were measured: levels of justice and trust in schools, respect and recognition of student voice, and the national dignity index. Qualitative data were analyzed using content analysis.

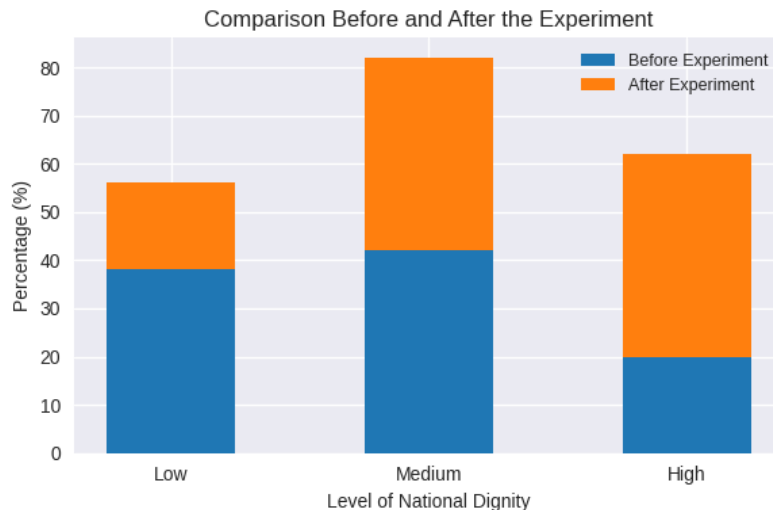

Figure 1. – Indications before and after the experiment

Results

These results align with international theoretical models. Schein’s cultural theory confirmed the deep structural impact of school environments. Deal and Peterson’s “silent culture” was validated through empirical evidence. Bryk & Schneider’s link between trust and well-being was echoed in Kazakhstan’s context, while Phinney’s ethnic identity theory proved relevant.

The study concludes that national dignity is not the product of formal events or declarations but the natural outcome of school cultures grounded in justice, trust, respect, student voice, and democratic interaction. While Kazakhstan’s value-based policies exist at the institutional level, the critical challenge is embedding them into authentic school culture.

Limitations include the regional scope of the study, requiring broader research for nationwide generalization, and the correlational nature of findings, which calls for caution in causal interpretation. Nevertheless, the evidence strongly supports the decisive role of school culture in value-based education and highlights the strategic importance of fostering environments where national dignity is internalized as a psychological and cultural value.

The findings of this study confirm that school culture exerts a decisive influence on the formation of national dignity among high school students. Justice, trust, respect, and recognition of student voice emerged as critical mechanisms shaping psychosocial stability and identity. The results align with Erikson’s (1968) theory of identity formation, which emphasizes the importance of social recognition, and Phinney’s (1990) model of ethnic identity, where commitment strengthens psychological resilience.

Empirical evidence from this study resonates with international literature. Bryk and Schneider (2002) demonstrated that trust is a central component of school social capital, while Byrd and Legette (2022) showed that recognition of ethnic values enhances academic achievement. The Kazakhstani context reflects similar patterns: schools with participatory governance and meaningful use of national symbols reported higher dignity indices. Conversely, hierarchical and punitive environments weakened students’ sense of belonging and dignity, echoing findings from Indonesian schools (2024).

The results also highlight the limitations of event-based national education initiatives in Kazakhstan, as reported by the National Academy of Education (2022–2024). While values such as honesty, justice, and patriotism are formally declared, their integration into everyday school practices remains insufficient. This gap underscores the need for systemic cultural transformation, where values are embedded into the hidden curriculum and institutional culture.

Discussion

Findings revealed a clear relationship between school culture and national dignity.

Justice: 71 % of students reported that fairness was not consistently upheld. In schools with high levels of justice, national dignity scores were on average 1.8 times higher.

Student voice: Although 64 % of students felt their opinions were often disregarded, schools that valued student voice demonstrated significantly higher levels of belonging, pride, and self-esteem.

Governance style: Participatory and collaborative management models increased student activity by 35 % and trust levels by 29 %, with correspondingly higher national dignity indices.

National symbols: Schools that integrated symbols meaningfully (beyond ceremonial use) fostered stronger national pride.

Safe spaces: Environments allowing free expression enhanced psychological stability and reinforced national dignity.

Conclusion

National dignity is not a by-product of patriotic slogans or formal programs; it is a psychosocial construct shaped by the everyday cultural environment of schools. Justice, trust, respect, participatory governance, and safe spaces for dialogue are the key mechanisms through which students internalize dignity as a stable psychological and cultural value.

The study demonstrates that value-based education must move beyond declarative policies to become an authentic cultural practice. Embedding values into school culture strengthens students' identity, academic achievement, and civic responsibility. For Kazakhstan, this represents a strategic priority: transforming schools into environments where national dignity is lived, experienced, and sustained.

Future research should expand the scope to include diverse regions and employ longitudinal designs to establish causal relationships. Nevertheless, the present findings provide strong evidence that school culture is the central mechanism for fostering national dignity among adolescents, making value-based education a cornerstone of educational reform.

The comprehensive analysis conducted proves that a sense of national dignity is formed at school not through formal content, but through cultural experience. School culture is not an environment that only promotes national identity, but a social space that makes it a daily life experience. The main task for schools in Kazakhstan is to transfer national values from the declarative level to the level of cultural practice. This requires a rethinking of the school's mission, vision, and development plan as a value-based cultural architecture. Only in such conditions does school culture become a powerful social environment that forms the student's national identity not as an external identity, but as an internal stable quality.

The research work showed that value-based education plays an important role in the formation of a sense of national dignity in high school students through school culture. In the course of analyzing the results of the experiment, significant positive changes were noted in the level of perception of national values by students.

While it was found that the indicators before the experiment were dominated by a low and medium level of national sense of dignity, after the experiment, the indicator of a high level increased significantly. This proves that the content of value-based education, the educational environment at school and activities of a national orientation have a beneficial effect on the development of the worldview and self-national consciousness of students.

The results of the study showed that the systematic introduction of national traditions, language and history in school culture contributes to the formation of students' respect for their nation, responsibility and spiritual and moral qualities. In this regard, it is necessary to consider value-based education as an integral part of the educational process.

In conclusion, we believe that value-based education is an effective pedagogical tool for the formation of a sense of national dignity in high school students and its widespread use in school practice is important.

THE LIST OF SOURCES

- 1 Apple M.W. Ideology and educational plan. – New York : RoutledgeFalmer, 2004. – 3rd ed. – Retrieved from <https://www.routledge.com/Ideology-and-Curriculum/Apple/p/book/9780415943907>
- 2 Bandura A. Social learning theory. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1977. – Retrieved from <https://www.worldcat.org/title/social-learning-theory>
- 3 Bryk A.S., Schneider B. Trust in schools: A core resource for improvement. – New York : Russell Sage Foundation, 2002. – Retrieved from <https://www.russellsage.org/publications/trust-schools>
- 4 Byrd C.M., Legette H.R. School cultural socialization and academic outcomes: The mediating role of ethnic-racial identity commitment // Journal of Youth and Adolescence. – 2022. – № 51(4). – P. 623–639. – <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01556-9>
- 5 Deal T.E., Kennedy A.A. Corporate cultures: The rites and rituals of corporate life. – Reading, MA: Addison-Wesley, 1982. – Retrieved from <https://archive.org/details/corporateculture00deal>

- 6 Deal T.E., Peterson K.D. Shaping school culture: The heart of leadership. – San Francisco : Jossey-Bass, 1999. – Retrieved from <https://www.wiley.com/en-us/Shaping+School+Culture%3A+The+Heart+of+Leadership%2C+2nd+Edition-p-9780787994556>
- 7 Erikson E.H. Identity: Youth and crisis. – New York : W.W. Norton & Company, 1968. – Retrieved from <https://wnorton.com/books/9780393310689>
- 8 Fullan M. The new meaning of educational change. – New York : Teachers College Press, 2016. – 5th ed. – Retrieved from <https://www.tcpress.com/the-new-meaning-of-educational-change-9780807756807>
- 9 Giroux H.A. On critical pedagogy. – New York: Continuum, 2011. – Retrieved from <https://www.bloomsbury.com/us/on-critical-pedagogy-9781441116222>
- 10 Honneth A. The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts. – Cambridge, MA : MIT Press, 1995. – Retrieved from <https://mitpress.mit.edu/9780262581479/the-struggle-for-recognition>
- 11 Jackson P.W. Life in classrooms. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968. – Retrieved from <https://archive.org/details/lifeinclassrooms0000jack>
- 12 OECD. PISA 2021 results: Students' sense of belonging at school. – Paris : OECD Publishing, 2021. – Retrieved from <https://www.oecd.org/pisa/publications>
- 13 Phinney J.S. Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research // Psychological Bulletin. – 1990. – № 108(3). – P. 499–514. – <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- 14 Schein E.H. Organizational culture and leadership. – San Francisco : Jossey-Bass, 2010. – 4th ed. – Retrieved from <https://www.wiley.com/en-us/Organizational+Culture+and+Leadership%2C+5th+Edition-p-9781119212041>
- 15 Senge P.M. The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. – New York : Doubleday, 2006. – Rev. ed. – Retrieved from <https://www.penguinrandomhouse.com/books/288607/the-fifth-discipline-by-peter-m-senge/>
- 16 Tajfel H., Turner J.C. The social identity theory of intergroup behavior. In: Worchel S., Austin W.G. (Eds.) Psychology of intergroup relations. – Chicago : Nelson-Hall, 1986. – P. 7–24. – Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/1987-97371-000>
- 17 Y. Altynsarin National Academy of Education. Monitoring of educational work in the Republic of Kazakhstan (2022–2024). – Astana: National Academy of Education, 2024. – Retrieved from <https://nao.kz>

REFERENCES

- 1 Apple, M.W. (2004). Ideology and curriculum (3rd ed.). RoutledgeFalmer. <https://www.routledge.com/Ideology-and-Curriculum/Apple/p/book/9780415943907>
- 2 Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice Hall. <https://www.worldcat.org/title/social-learning-theory>
- 3 Bryk, A.S., & Schneider, B. (2002). Trust in schools: A core resource for improvement. Russell Sage Foundation. <https://www.russellsage.org/publications/trust-schools>
- 4 Byrd, C.M., & Legette, H.R. (2022). School cultural socialization and academic outcomes: The mediating role of ethnic–racial identity commitment. Journal of Youth and Adolescence, 51(4), 623–639. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01556-9>
- 5 Deal, T. E., & Kennedy, A. A. (1982). Corporate cultures: The rites and rituals of corporate life. Addison-Wesley. <https://archive.org/details/corporateculture00deal>
- 6 Deal, T.E., & Peterson, K.D. (1999). Shaping school culture: The heart of leadership. Jossey-Bass. <https://www.wiley.com/en-us/Shaping+School+Culture%3A+The+Heart+of+Leadership%2C+2nd+Edition-p-9780787994556>
- 7 Erikson, E.H. (1968). Identity: Youth and crisis. W.W. Norton & Company. <https://wnorton.com/books/9780393310689>
- 8 Fullan, M. (2016). The new meaning of educational change (5th ed.). Teachers College Press. <https://www.tcpress.com/the-new-meaning-of-educational-change-9780807756807>
- 9 Giroux, H.A. (2011). On critical pedagogy. Continuum. <https://www.bloomsbury.com/us/on-critical-pedagogy-9781441116222>
- 10 Honneth, A. (1995). The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262581479/the-struggle-for-recognition>

- 11 Jackson, P.W. (1968). Life in classrooms. Holt, Rinehart and Winston. <https://archive.org/details/lifeinclassrooms0000jack>
- 12 OECD. (2021). PISA 2021 results: Students' sense of belonging at school. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/pisa/publications>
- 13 Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. Psychological Bulletin, 108(3), 499–514. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- 14 Schein, E.H. (2010). Organizational culture and leadership (4th ed.). Jossey-Bass. <https://www.wiley.com/en-us/Organizational+Culture+and+Leadership%2C+5th+Edition-p-9781119212041>
- 15 Senge, P. M. (2006). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization (Rev. ed.). Doubleday. <https://www.penguinrandomhouse.com/books/288607/the-fifth-discipline-by-peter-m-senge/>
- 16 Tajfel, H., & Turner, J C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W.G. Austin (Eds.). Psychology of intergroup relations (pp. 7–24). Nelson-Hall. <https://psycnet.apa.org/record/1987-97371-000>
- 17 Y. Altynsarin National Academy of Education. (2024). Monitoring of educational work in the Republic of Kazakhstan (2022–2024). National Academy of Education. <https://nao.kz/>

Қ.Т. Қашқынбай¹, Л.С. Құсайынова²

¹M. Utemisov West Kazakhstan University, Kazakhstan

²A. Moldagulova Secondary School-Lyceum № 38, Kazakhstan

Мектеп мәдениеті және жоғары сынып оқушылары арасында ұлттық қадір-қасиетті қалыптастырудың жаңа трансформациясы

Қазіргі мектептер жаһандану мен ұлттық бірегейлікті сақтаудың арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету міндетімен бетпе-бет келуде. Жоғары сынып оқушылары әртүрлі мәдени ықпалдарға барған сайын көбірек ұшырап, бұл олардың ұлттық қадір-қасиеті мен тиістілік сезімін әлсіретуі мүмкін.

Мектеп мәдениетін ұлттық қадір-қасиетті қалыптастыруды күшейтуге бағытталған трансформацияны талдау. Атап айтқанда, оқушылардың ұлттық қадір-қасиет сезіміне әсер ететін мәдени және білім беру факторларын анықтау.

Мектеп мәдениеті, азаматтық білім беру және ұлттық бірегейлікке қатысты теориялық еңбектерді талдау. Сауалнама және сұхбат: мұғалімдерден, оқушылардан және ата-аналардан ұлттық қадір-қасиетке қатысты пікірлерін жинау. Кейстік зерттеулер: мәдени және патриоттық бағдарламаларды жүзеге асыратын мектептерді бақылау. Мазмұндық талдау: оқу бағдарламаларын, сыныптан тыс іс-шараларды және ұлттық бірегейлікке қатысты мектеп саясатын қарастыру.

Мектеп мәдениеті оқушылардың ұлттық қадір-қасиетін дамытуға айтарлықтай әсер етеді. Мәдени мұраны, тілді және дәстүрлерді күнделікті мектеп өміріне енгізетін бағдарламалар азаматтық бірегейлікті күшейтеді. Инклюзивті және құндылыққа бағытталған мектеп ортасына қатысқан оқушылар ұлттық рәміздер мен дәстүрлерге жоғары құрмет көрсетеді. Мұғалімдерді даярлау және ата-аналардың қатысуы бұл трансформацияны тұрақты ету үшін маңызды факторлар болып табылады.

Түйінді сөздер: мектеп мәдениеті, ұлттық қадір-қасиет, жоғары сынып оқушылары, азаматтық бірегейлік, жаһандану, инклюзивті білім беру, мәдени мұра.

Түйінді сөздер: мектеп мәдениеті, ұлттық қадір-қасиет, жоғары сынып оқушылары, азаматтық бірегейлік, жаһандану, инклюзивті білім беру, мәдени мұра.

К.Т. Кашкынбай¹, Л.С. Кусаинова²

¹Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

²«Ә.Н. Молдағұлова атындағы № 38 мектеп-лицейі»

Школьная культура и новая трансформация формирования национального достоинства у старшеклассников

Современные школы сталкиваются с задачей сохранения баланса между глобализацией и национальной идентичностью. Старшеклассники все чаще подвергаются воздействию различных культурных влияний, что может ослабить их чувство национального достоинства и принадлежности.

Цель данного исследования – проанализировать, каким образом школьная культура может быть трансформирована для укрепления формирования национального достоинства у старшеклассников. В частности, выявить культурные и образовательные факторы, влияющие на чувство национального достоинства учащихся.

Анализ теоретических работ по школьной культуре, гражданскому образованию и национальной идентичности. Опросы и интервью: сбор данных от учителей, учащихся и родителей о восприятии национального достоинства. Кейсы: наблюдение за школами, реализующими культурные и патриотические программы. Контент-анализ: изучение учебных программ, внеклассных мероприятий и школьной политики, связанной с национальной идентичностью.

Школьная культура оказывает значительное влияние на развитие национального достоинства у учащихся. Программы, интегрирующие культурное наследие, язык и традиции в повседневную школьную жизнь, способствуют укреплению гражданской идентичности. Ученики, находящиеся в инклюзивной и ценностно-ориентированной школьной среде, демонстрируют более высокий уровень уважения к национальным символам и традициям. Подготовка учителей и участие родителей являются критическими факторами устойчивости данной трансформации.

Ключевые слова: школьная культура, национальное достоинство, старшеклассники, гражданская идентичность, глобализация, инклюзивное образование, культурное наследие.

Date of receipt of the manuscript to the editor: 2026/01/28

УДК 377
МРНТИ 14.29.09

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/19-27>

А. Сакенқызы^{1*}, А.І. Айберген²

¹Астана қаласы әкімдігінің білім басқармасының «№1 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан

*(e-mail: aruzhan2002.25@gmail.com)

Инклюзия қағидаттарын білім беру ортасында іске асырудың өзекті мәселелері мен перспективалары

Аңдатпа

Зерттеудің негізгі мәселесі: білім беру ортасында инклюзия қағидаттарын жүзеге асыру педагогтардың жеткілікті дайындықсыздығынан, ресурстардың тапшылығынан және оқу ортасының ЕБҚ бар балалардың қажеттіліктеріне толық бейімделмеуінен күрделене түседі.

Мақаланың мақсаты: инклюзияны енгізудегі негізгі проблемаларды айқындау және білім беру ұйымдарында оны одан әрі дамыту перспективаларын анықтау.

Зерттеу әдістері: әдебиеттер мен нормативтік құжаттарға теориялық талдау жасау, инклюзивті білім беру тәжірибелеріне салыстырмалы талдау жүргізу, қолданыстағы тәжірибені жинақтау.

Алынған нәтижелер: инклюзияны жүзеге асырудың негізгі кедергілері айқындалып, педагогтердің біліктілігін арттыру, оқу жағдайларын жақсарту және ЕБҚ бар балаларды қолдауды кеңейту сияқты даму бағыттары белгіленді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: зерттеу нәтижелері білім беру ортасын жетілдіру, педагогтерді даярлау бағдарламаларын әзірлеу және мектептерде тиімді инклюзивті практикаларды енгізу үшін қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: инклюзия; инклюзивті орта; педагог; білім беру ортасы; ерекше білім беруді қажет ететін балалар; педагогикалық қолдау; диагностика.

Кіріспе

Қазақстандағы зерттеудің өзектілігі білім беру жүйесінің инклюзивті үлгіге көшу кезеңін бастан өткеріп жатқанымен, инклюзияны енгізудің қарқыны мен сапасы біркелкі емес болуымен айқындалады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқуына жағдай жасауды көздейтін мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялық құжаттардың бар екеніне қарамастан, мектептердің нақты мүмкіндіктері әлі де шектеулі. Көптеген білім беру ұйымдарында инклюзивті оқытудың заманауи әдістерін меңгерген кадрлар тапшылығы байқалады, сондай-ақ арнайы жабдықтардың, бейімделген оқу материалдарының және қолжетімділікті қамтамасыз ететін инфрақұрылымның жеткіліксіздігі сезіледі.

Зерттеудің маңыздылығын арттыратын қосымша фактор – сапалы білімге тең қолжетімділікке деген әлеуметтік сұраныстың өсуі, өйткені түрлі қажеттіліктері бар балалардың саны артып, олар жалпы білім беретін мектептерде оқу ниетін танытуда. Педагогтер мен ата-аналар оқу үдерісін бейімдеу, мамандар арасындағы өзара әрекеттестікті жолға қою және толерантты орта қалыптастыру мәселелеріне тап болуда, бұл өз кезегінде бар кедергілерді кешенді талдауды және жаңа шешімдерді іздестіруді қажет етеді.

Қазақстандағы инклюзия мәселелері мен перспективаларын зерттеу ұлттық реформалардың тиімді енгізілуін қамтамасыз ету, халықаралық тәжірибені жергілікті жағдайларға бейімдеу және әрбір баланың оқу үдерісіне толыққанды қатысуы мен жан-жақты дамуына мүмкіндік беретін тұрақты білім беру жүйесін қалыптастыру үшін маңызды.

Мақаланың мақсаты – қазіргі білім беру ортасында инклюзия қағидаттарын жүзеге асырудағы негізгі проблемаларды анықтау, бар кедергілерді талдау және инклюзивті білім берудің сапасын арттыру мен оның қолжетімділігін кеңейтуге мүмкіндік беретін перспективалық даму бағыттарын белгілеу.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын жан-жақты талдауға және оның принциптері жүзеге асырылатын ортаға баға беруге негізделді. Материалдар ретінде инклюзивті білім беру мәселелеріне арналған қазақстандық және шетелдік авторлардың ғылыми жарияланымдары, монографиялары, зерттеулері, сондай-ақ елдің білім саясатын реттейтін нормативтік-құқықтық құжаттар қолданылды. Инклюзивті оқытуды енгізу динамикасын, кадрлар даярлығын және инфрақұрылымның даму деңгейін көрсететін мемлекеттік органдардың аналитикалық есептері мен статистикалық деректері маңызды рөл атқарды. Сонымен бірге инклюзивті тәсілдерді енгізіп жатқан білім беру ұйымдарының материалдары, педагог-практиктердің әдістемелік ұсынымдары да зерттеу шеңберіне енгізілді.

Әдіснамалық негіз ғылыми әдебиеттерді теориялық талдауға сүйенді, ол инклюзияны түсіндірудегі негізгі ұғымдар мен тәсілдерді анықтауға, бар қайшылықтарды айқындауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы талдау әдістері қолданылды, олардың көмегімен отандық тәжірибе шетелдік практикалармен салыстырылып, халықаралық үлгілердің қазақстандық жағдайға бейімделу деңгейі бағаланды. Нормативтік құжаттарға контент-талдау жүргізу арқылы мемлекеттік саясаттың стратегиялық бағыттары мен инклюзивті процестерді реттеу деңгейі айқындалды. Эмпирикалық бөлігі нақты мектептердің тәжірибелік кейстерін зерттеуді қамтыды, бұл Қазақстан жағдайында кездесетін типтік қиындықтарды және тиімді шешімдерді анықтауға мүмкіндік берді.

Материалдар мен зерттеу тәсілдерінің кешенді үйлесімі талдаудың жан-жақты болуын қамтамасыз етіп, инклюзивті білім беруді іске асыру механизмдерін тереңірек түсінуге және оның принциптерін білім беру ортасында тиімді енгізуге ықпал ететін факторларды айқындауға жағдай жасады.

Нәтижелер

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы білім беру ортасына инклюзия қағидаттарын енгізу үдерісі біртіндеп дамып келе жатқанымен, оның тиімділігін айтарлықтай төмендететін бірқатар тұрақты кедергілердің бар екенін көрсетті. Білім беру ұйымдарының жағдайын талдау мектептердің басым бөлігі инклюзивті оқытуға ішінара дайын екендігін анықтады: материалдық-техникалық база жақсарғанымен, түрлі санаттағы балалардың қажеттіліктеріне әлі толық сәйкес келмейді. Негізгі шектеулердің бірі – кадрлық мәселе, себебі педагогтар инклюзивті сыныпта табысты жұмыс істеу үшін қажет арнайы білім мен әдістемелердің жетіспеушілігін сезінеді, ал біліктілікті арттыру жүйесі тәжірибедегі сұраныстардың өсу қарқынына сай дамымай отыр.

Зерттеу инклюзивті ортаның тек жабдықтар мен кеңістікті бейімдеу арқылы ғана емес, педагогикалық өзара іс-қимылдың сапасы арқылы да қалыптасатынын көрсетті. Көптеген мұғалімдер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге дайын екендіктерін білдіргенімен, жеке білім беру траекторияларын ұйымдастыру, психологтармен, дефектологтармен және тьюторлармен бірлесе жұмыс жасау, ата-аналармен серіктестік қарым-қатынас орнату сияқты міндеттерде қиындықтарға тап болады. Бұл көбіне оқыту тиімділігінің және оқушылардың әлеуметтік интеграциясының төмендеуіне әкеледі. Сонымен қатар, мектептерде пәнаралық өзара әрекеттестік жолға қойылған және педагогикалық ұжым әдістемелік қолдау алып отырған жағдайларда ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу бағдарламасын меңгеру нәтижелері айтарлықтай жоғары болатыны анықталды.

Нормативтік құжаттар мен практикалық кейстерді талдау инклюзия саласындағы мемлекеттік саясаттың біртіндеп нығайып келе жатқанын растады, бірақ оны жергілікті деңгейде іске асыру үшін үйлестіруді, мониторингті және ресурстық қамтамасыз етуді күшейту қажет. Зерттеудің оң нәтижелерінің бірі – білім беру қызметтерінің қолжетімділігінің кеңеюі, бейімделген бағдарламалардың көбеюі, тьюторлық институттың дамуы және сандық қолдау құралдарының енгізілуі. Сонымен бірге педагогтардың инклюзивті технологияларға кәсіби қызығушылығының артып келе жатқаны байқалды, бұл білім беру үдерісінің сапасын біртіндеп арттыруға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері инклюзия қағидаттарын Қазақстанның білім беру ортасына интеграциялау мүмкін екенін және оның нақты перспективалары бар екенін көрсетті. Алайда тұрақты өзгерістерге қол жеткізу үшін инфрақұрылымды жаңғыртуды, педагогтардың кәсіби құзыреттіліктерін дамытуды, ата-аналардың хабардарлығын арттыруды және мектеп қауымдастығында қабылдау мәдениетін қалыптастыруды қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Талқылау

Соңғы жылдары Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері академиялық ортада да, қоғам арасында да кең талқылауға түсіп келеді, бұл тақырыпқа арналған көптеген ғылыми жарияланымдарды кездестіруге болады [1–4]. Халықаралық ұйымдардың, оның ішінде Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ӘЫДҰ) мен Human Rights Watch сияқты бақылаушылардың аналитикалық есептері де зор қызығушылық тудырып отыр. Бұл есептерде білім беру саласы, соның ішінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі, даму бағытында көптеген реформаларды бастан өткеріп жатқаны атап өтіледі, алайда сонымен бірге осал топтардан шыққан балалардың, оның ішінде мүгедектігі бар балалардың сапалы білімге қол жеткізуде теңсіздік сақталып отырғаны көрсетіледі [5, 6].

Мектептің инклюзивті мәдениетті, саясатты және практиканы дамытудағы табысты қызметінің негізгі шарттарының бірі – барлық балаларды олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып жалпы білім беру ортасына тиімді енгізу үдерісін басқару. Бұл мұғалімдер мен ата-аналардың өзгермелі әлеуметтік жағдайларға бейімделуін де қамтиды [7]. Осыған байланысты білім беру жүйесі әрбір білім алушының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуы тиіс, сонда ғана әр бала өз құқықтарын түсініп, білім алуға және дамуға мүмкіндік алады. Бұл – ерекше білім беруге қажеттілігі бар әртүрлі топтағы балаларға бағытталған дәйекті білім беру саясатын қамтамасыз ету тұрғысынан мемлекет пен үкіметтің міндеті.

Инклюзия мектеп ішіндегі барлық әлеуметтік аспектілерді кең қамтып, әрбір баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық және педагогикалық ортаны қалыптастырады. Мұндай арнайы жағдайлар тек білім беру үдерісіне қатысушы барлық тараптардың түсіністігі мен өзара әрекеттестігі арқасында ғана жасалуы мүмкін. Осындай жағдайда әр балаға оқу үлгерімін жақсартуға, өзін қауіпсіз сезінуге және қоғамда өз орнын табуға мүмкіндік беретін қолдау көрсетіледі [8].

Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы жалпы мектепке жай ғана орналастыруды емес, оның толыққанды оқуы мен дамуын қамтамасыз ететін кешенді жағдайлар жүйесін құруды көздейді. Бұл педагогтардың инклюзивті педагогика қағидаттарын қолдануын, оқыту әдістерін бейімдеуін, жеке оқу жоспарлары мен бағдарламаларын әзірлеуін, қажет болған жағдайда – типтік бағдарламаларды белгілі бір оқушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне қарай түзетуін қамтиды. Сондай-ақ психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, бағалаудың икемді тәсілдерін пайдалану, әрбір бала өзін қолдаулы, қауіпсіздік күйінде сезінетін және өзінің маңызын түсінетін орта қалыптастыру маңызды орын алады.

Қазақстанда ерекше білім беру қажеттіліктерінің тек денсаулық жағдайына байланысты ғана емес екендігіне ерекше назар аударылады. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығында олар оқу үрдісіндегі қиындықтармен, эмоционалдық-әрекеттік мәселелермен, әлеуметтік-психологиялық және экономикалық факторлармен, сондай-ақ тілдік және мәдени айырмашылықтармен де байланысты болуы мүмкін екені атап өтіледі. Бұл мектептердің білім беру бағдарламаларын бейімдеуіне және балалардың әртүрлі қажеттіліктерін тануына кең мүмкіндік береді. ЕББҚ бар білім алушылар өздерінің жеке ерекшеліктеріне сәйкес білім арудың оңтайлы формасын таңдауға құқық алды, бұл инклюзивті жүйені анағұрлым икемді әрі қолжетімді етеді [9].

Ерекше қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беру ортасына енгізілуі олардың өзіне деген сенімін арттыруға, әлеуметтік тәжірибесін кеңейтуге және келесі білім деңгейіне табысты дайындалуына ықпал етеді. Бұл олардың қоғамға одан әрі интеграциялану мүмкіндігін, табысты жұмысқа орналасуын және дербес өмір сүруін арттырады. Ал ерекше қажеттіліктері жоқ оқушылар да маңызды пайда көреді: әртүрлі балалармен бірге білім ала отырып, олар жеке ерекшеліктерді қабылдауды, эмпатияны, құрмет пен толеранттылықты үйренеді. Осылайша, инклюзивті орта білім беру процесінің барлық қатысушыларының дамуына оң әсерін тигізеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысымен 2025–2030 жылдарға арналған Инклюзивтік саясат тұжырымдамасы бекітілді, ол осы саладағы мемлекеттік жұмыстың негізгі бағытын айқындайды. Тұжырымдаманың өзегі – халықтың, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі адамдардың өмір сүру деңгейін арттыру және олардың елдің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне толыққанды қатысуына жағдай жасау [10].

Аталған міндеттерді практикалық іске асыру мақсатында «Инклюзивті білім берудің заманауи парадигмасы» атты 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті білім беруді дамыту

жөніндегі басшылық дайындалды. Бұл құжат білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріне — мектепке дейінгі ұйымдардан бастап техникалық, кәсіптік және орта білімнен кейінгі оқу орындарына дейін арналған. Басшылық әрбір баланың қажеттіліктеріне бағдарланған инклюзияны енгізудің бірыңғай тәсілін қамтамасыз етуге бағытталған және педагогтарға, біліктілікті арттыру жүйесінің мамандарына, әдістемешілерге, педагогикалық мамандықтар студенттеріне арналған әдістемелік негіз болып табылады [11].

Басшылық білім беру ұйымдарының инклюзивті ортаны тек инфрақұрылымды өзгерту арқылы емес, сонымен қатар мәдениетті, ұйымдастырушылық үдерістерді және оқыту тәжірибесін жаңарту арқылы қалыптастыруына көмектеседі. Ол әрбір балаға дер кезінде қолдау көрсетіліп, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес дамуына мүмкіндік беретін жағдайлар жасауды мақсат етеді.

Инклюзивті жүйені дамыту аясында психологиялық-педагогикалық қолдаудың үш деңгейлі моделі енгізіліп, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы стандарттар әзірленді. Білім беру ұйымдарының штаттық кестелеріне оқу үдерісінде балаларды қолдауды қамтамасыз ететін мамандардың жаңа лауазымдары енгізілді. Осы шаралардың нәтижесінде қазіргі таңда мектептерде шамамен 10 000 арнайы педагог жұмыс істейді, мыңға жуық бала жеке көмекшілермен қамтамасыз етілген, ал балабақшалар мен колледждерде педагог-ассистенттер қызмет атқарады. Бүгінде білім беру ұйымдарының 91 %-ы инклюзивті оқытуға қажетті жағдайлар жасаған, ал балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық көмекпен қамту деңгейі 85 %-ға жетті.

Қазақстанда ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды қолдаудың кең ауқымды жүйесі қалыптасып келеді. Қазіргі уақытта ел бойынша 509 арнайы мекеме жұмыс істейді, олардың ішінде 46 – ООҚ бар балаларға арналған балабақша, 99 – арнайы мектеп, 110 – психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация, 230 – психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті, сондай-ақ 11 аутизм орталығы мен 13 оңалту орталығы бар. Бұған қоса, өңірлерде 1000-нан астам қолдау кабинеттері ашылып, балалардың қажетті қызметтерге қолжетімділігі айтарлықтай кеңейді [12].

Президенттің бастамасымен аутизм орталықтарының саны көбейтіліп жатыр, сондай-ақ балаларға ерте жастан бастап кәсіби қалыптасуына дейін қолдау көрсетуді көздейтін тұжырымдама енгізілді. Оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді жақсарту мақсатында соңғы екі жылда 97 оқулық, 88 үлгілік оқу бағдарламасы және 50 әдістемелік ұсыныс әзірленді. Бұл инклюзивті білім берудің сапасын арттыруға және педагогикалық тәжірибені жетілдіруге ықпал етеді.

Қазіргі білім беру ортасында инклюзивті білім беруді дамыту — тең мүмкіндіктерге, әртүрлілікті құрметтеуге және әр бала өз әлеуетін жүзеге асыра алатын жағдай жасауға бағытталған әлеуметтік прогрестің жалпы бағытын көрсетеді. Алайда нормативтік база мен инфрақұрылым кеңейгеніне қарамастан, инклюзия қағидаттарын енгізу әлі де күрделі әрі көпқырлы процесс болып отыр. Білім беру ұйымдарында маңызды жетістіктермен қатар, терең талдауды және әрі қарай шешуді талап ететін тұрақты қиындықтар да байқалады.

1-кестеде негізгі проблемалар мен оларды шешудің ықтимал бағыттары көрнекі түрде ұсынылған.

Кесте 1 – Инклюзивті білім беруді іске асырудағы негізгі мәселелер және олардың білім беру үдерісіне әсері [13]

Мәселелік сала	Мәселенің мазмұны	Білім беру ортасына ықпалы
Педагогтердің кәсіби дайындығы	Оқытудағы саралап оқыту әдістері мен ЕБҚ бар балаларды сүйемелдеу тәсілдері жөніндегі білімнің жеткіліксіздігі	Сабақ сапасының төмендеуі, балалардың бейімделуде қиындық көруі, педагогтердің эмоциялық қажуы
Материалдық-техникалық қамтамасыз ету	Арнайы жабдықтардың, бейімделген оқулықтар мен цифрлық ресурстардың шектеулі қолжетімділігі	Әртүрлі санаттағы білім алушылардың қажеттіліктеріне сай жағдай жасай алмау
Әдістемелік қамтамасыз ету	Практикалық бағыттағы ұсыныстардың, бейімделген бағдарламалар мен бағалау құралдарының жеткіліксіздігі	Жұмыстың жүйесіз жүргізілуі, педагогтің жеке тәжірибесіне тәуелділік

1-кестенің жалғасы

Ведомствоаралық өзара іс-қимыл	Мектеп, ПМПК, медицина-әлеуметтік қызметтер, психологтар арасындағы үйлестірудің әлсіздігі	Балаларға көмек көрсетудің кешіктірілуі, жеке білім траекторияларын құруда қиындықтар
Ата-аналар мен қоғамның көзқарасы	Инклюзия мәні туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, алаңдаушылық пен стереотиптердің болуы	Әлеуметтік шиеленіс, өзгерістерді енгізу тиімділігінің төмендеуі

Негізгі проблема инклюзияның жүйелі көзқарасты талап етуінде жатыр: педагогтардың әртүрлі оқушылар топтарымен жұмыс істеуге дайын болуы, қолжетімді орта құру, тұрақты ведомствоаралық қолдау көрсету және отбасылардың үдерісте белсенді қатысуы қажет. Практикада білім беру ұйымдары көбінесе кадрлық ресурстардың жетіспеушілігіне, материалдық-техникалық қамтамасыз етудің біркелкі болмауына, әдістемелік базаның жеткіліксіздігіне және инклюзивті оқытудың мәнін шектеулі түсінуге тап болады. Соның салдарынан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру ортасына кіріктіру олардың табысты бейімделуі мен дамуына қажетті барлық жағдайлармен әрдайым сүйемелдене бермейді.

Қолданыстағы қиындықтарға қарамастан, инклюзивті жүйе тұрақты оң өзгерістер көрсетіп келеді. Арнайы ұйымдар желісінің кеңеюі, аутизм орталықтарының ашылуы, үшденгейлі сүйемелдеу моделінің енгізілуі, жаңа мамандар лауазымдарының пайда болуы, оқу-әдістемелік базаның дамуы – мұның барлығы сапалы жаңа инклюзивті саясатқа көшудің негізін қалыптастырады. Мемлекеттік шаралар мектептердің барлық балалардың мүдделерін кешенді ескере отырып жағдай жасауына мүмкіндік береді, ал педагогикалық тәжірибе біртіндеп қолжетімділік, вариативтілік және жекелендіру қағидаттарына бейімделіп келеді.

2-кестеде инклюзивті білім беруді дамытудың ең маңызды перспективалары көрсетілген.

2-кесте – Инклюзивті білім беруді дамытудың перспективалары [14]

Перспективалық бағыт	Дамудың мазмұны	Күтілетін нәтиже
Педагогтердің біліктілігін арттыру	Дайындық бағдарламаларын кеңейту, тәжірибеге негізделген курстарды енгізу, тәлімгерлікті дамыту	Әртүрлі санаттағы балалармен жұмыс істей алатын құзыретті кадрларды қалыптастыру
Инфрақұрылымды кеңейту	Қолжетімді орта құру, қолдау кабинеттерін жабдықтау, цифрлық құралдарды дамыту	Білім беру жағдайын жақсарту және білім беру қызметтерінің қолжетімділігін арттыру
Әдістемелік базаны жетілдіру	Бейімделген оқу бағдарламаларын, жеке оқу жоспарларын, бағалау құралдарын әзірлеу	Білім беру процесінің сапасын арттыру және балалардың қажеттіліктерін дәл ескеру
Ведомствоаралық қолдауды күшейту	Мектептер, медико-әлеуметтік қызметтер және ата-аналар арасындағы өзара әрекеттестікті жолға қою	Көмектің дер кезінде көрсетілуі және сүйемелдеудің тиімділігін арттыру
Толерантты ортаны қалыптастыру	Ағарту бағдарламаларын кеңейту, ата-аналармен жұмыс, әлеуметтік бастамалар	Әртүрлілікті қабылдауды нығайту және ЕБҚ бар балалардың интеграциясына кедергілерді азайту

Қазақстандағы инклюзивтік саясатты дамыту – әділ және әлеуметтік бағытталған мемлекетті қалыптастырудағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Қазақстан бұл салада айтарлықтай табыстарға қол жеткізгенімен, халықаралық стандарттарға жету үшін білім беру, әлеуметтік сала және экономика бағыттарында кешенді тәсіл қажет.

Инклюзивтік саясатты одан әрі жетілдіру үшін Қазақстанда мынадай шараларды жүзеге асыру маңызды:

- халықаралық тәжірибелер мен технологияларды зерделеу және белсенді енгізу;

– мамандар даярлауды кеңейту – педагогтар, арнайы педагогтар (дефектолог-мұғалім, дефектолог, логопед-мұғалім, логопед, олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог), педагог-психолог, әлеуметтік педагог, педагог-ассистент сияқты кадрларды даярлау;

– педагогтар мен мамандардың біліктілігін арттыру, инклюзивті білім беру бойынша қайта даярлау, инклюзивті білім беруді іске асыратын ұйымдарда тәжірибеден өту және тағылымдамалар ұйымдастыру;

– ерекше қажеттіліктері бар адамдарды жұмыспен қамтуға жағдай жасау.

Инклюзивті қоғам – мемлекеттің кемеліне жеткендігін, әрбір азаматқа тең мүмкіндік беруге дайын екендігін көрсететін маңызды өлшем. Қоғам мүмкіндігі шектеулі адамды қабылдаудың жаңа мәдениетіне бейімделуі қажет, бұл жалпы инклюзивті қоғамның дамуына ықпал етеді.

Білім беру саясатының негізгі әрі басты бағыты – барлық білім алушылардың қолжетімді және сапалы білім алуға құқығын мойындау, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту, тәрбиелеу және дамытуға арналған тиімді модель қалыптастыру, оларды қоғамға әлеуметтік бейімдеуді қамтамасыз ету болып табылады.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері инклюзия қағидаттарын білім беру ортасына енгізу – білім жүйесінің барлық қатысушыларының өзара келісілген, ұзақ мерзімді іс-әрекеттерін талап ететін күрделі процесс екенін көрсетті. Қазақстанның нормативтік-құқықтық базасы белсенді дамып, материалдық және кадрлық инфрақұрылым айтарлықтай нығайғанына қарамастан, педагогтердің кәсіби даярлығына, әдістемелік қолдау жүйесіне, ведомствоаралық өзара іс-қимылға және қоғамның инклюзияны қабылдауына қатысты бірқатар мәселелер әлі де өзектілігін сақтап отыр.

Жүргізілген талдау инклюзивтік тәжірибені одан әрі табысты дамыту білім беру ортасын кешенді жаңғыртумен, кадрлық әлеуетті белсенді арттырумен, балаларға қолдау көрсету бағдарламаларын жетілдірумен және ғылыми-әдістемелік базаны кеңейтумен мүмкін болатынын көрсетеді. Инклюзивті білім беру дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ғана емес, мектеп қауымдастығының барлық мүшелерінің құрмет, қабылдау, әлеуметтік жауапкершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан инклюзия ұлттық білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Baimenova B. Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education / B. Baimenova, Z. Bekova, S. Zhubakova // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – Vol. 205. – P. 577-583.
- 2 Oralbekova A.K. Application of Information and Communication Technologies by the Future Primary School Teachers in the Context of Inclusive Education in the Republic of Kazakhstan / A.K. Oralbekova, S.Z. Arzymbetova, S.B. Begalieva, M.N. Ospanbekova, G.A. Mussabekova, A.S. Dauletova // *International Journal of Environmental and Science Education*. – 2016. – Vol. 11, No 9. – P. 2813-2827.
- 3 Somerton M. Defining spaces: resource centers, collaboration, and inclusion in Kazakhstan / M. Somerton, J. Helmer, R. Kasa, D. Hernandez-Torrano, T.M. Makoelle // *Journal of Educational Change*. – 2021. – Vol. 22. – P. 315-334.
- 4 Makoelle. T.M. Schools' transition toward inclusive education in post-Soviet countries: Selected cases in Kazakhstan / T.M. Makoelle // *Sage Open*. – 2020. – Vol. 10. – No. 2.
- 5 OECD. Starting Strong IV: Early Childhood Education and Care Data Country Note: Kazakhstan. 2016. – 16 p.
- 6 Human Rights Watch. On the Margins: Education for Children with Disabilities in Kazakhstan. USA: Human Rights Watch, 2019. – 80 p.
- 7 Инклюзивті білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды сүйемелдеу бойынша білім беру ұйымдарының, білім басқармаларының (бөлімдерінің) әдіскерлеріне арналған әдістемелік ұсынымдар, 2023. – 160 б.
- 8 Педагогтардың инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік құқықтық құжаттарды орындауы бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰАО, 2023. – 176 б.

- 9 Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығы «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2500036047>
- 10 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысы «Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясат тұжырымдамасын 2025–2030 жылдарға бекіту туралы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143>
- 11 Лепешев Д.В., Абитаева А. М. Развитие инклюзивного образования в Казахстане (2025). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-kazahstane>
- 12 Развитие инклюзивного образования в Казахстане — одно из важнейших направлений социальных реформ, реализуемых по инициативе Президента (2025). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gurk.kz/news/razvitie-inklyuzivnogo-obrazovaniya-v-kazahstane-odno-iz-vazhnejshih-napravlenij-soczialny-h-reform-realizuemy-h-po-inicziative-prezidenta>
- 13 Алипбек А.З. Современное состояние инклюзивного образования в Республике Казахстан // *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, vol. 5-4 (80), 2023.
- 14 Лепешев Д.В., Цхай Е.Ю., Вашкарин В.В. Проблемы формирования активной позиции родителей в обучении детей с особыми образовательными потребностями (ООП) // *Наука и реальность*. 2025. № 3 (23). С. 54-67.

REFERENCES

- 1 Baimenova, B., Bekova, Z., & Zhubakova, S. (2015). Psychological readiness of future educational psychologists for the work with children in the conditions of inclusive education. **Procedia-Social and Behavioral Sciences -- Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205*, 577–583.
- 2 Oralbekova, A.K., Arzymbetova, S.Z., Begalieva, S.B., Ospanbekova, M.N., Mussabekova, G.A., & Dauletova, A.S. (2016). Application of information and communication technologies by the future primary school teachers in the context of inclusive education in the Republic of Kazakhstan. **International Journal of Environmental and Science Education -- International Journal of Environmental and Science Education*, 11* (9), 2813–2827.
- 3 Somerton, M., Helmer, J., Kasa, R., Hernandez-Torrano, D., & Makoelle, T.M. (2021). Defining spaces: Resource centers, collaboration, and inclusion in Kazakhstan. **Journal of Educational Change -- Journal of Educational Change*, 22*, 315–334.
- 4 Makoelle, T.M. (2020). Schools' transition toward inclusive education in post-Soviet countries: Selected cases in Kazakhstan. **Sage Open -- Sage Open*, 10* (2).
- 5 OECD. (2016). *Starting strong IV: Early childhood education and care data country note: Kazakhstan*. Paris: OECD Publishing.
- 6 Human Rights Watch. (2019). *On the margins: Education for children with disabilities in Kazakhstan*. USA: Human Rights Watch.
- 7 Inkliuzti bilim beru salasyndagy memlekettik siyasatty iske asyrudy syiemeldeu boiynsha bilim beru uiymdarynyn, bilim basqarmalarynyn (belimderiniñ) ädiskerlerine arnalğan ädistemelik usynyndar [Methodological recommendations for methodologists of educational organizations and education departments on supporting the implementation of state policy in the field of inclusive education]. (2023). [in Kazakh].
- 8 Pedagogtardyn inkliuzti bilim beru salasyndagy normativtik qyqyqtyk qyzhattardy oryndauy boiynsha ädistemelik usynyndar [Methodological recommendations on the implementation of regulatory legal documents by teachers in the field of inclusive education]. (2023). Astana: Y. Altynsarin atyndaғы ŪAO. [in Kazakh].
- 9 Qazaqstan Respublikasy Oqu-ağartu ministriniñ 2025 jylғы 29 säuirdegi № 92 buiiryғы «Bilm beru uiymdarynda psihologiialyq-pedagogikalyq süiemeldeu qyzmetiniñ qyzmetin uiymdastyru qaғidalaryn bekıtu turaly» [Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan No. 92 of April 29, 2025 “On approval of the rules for organizing the activities of psychological and pedagogical support services in educational organizations”]. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2500036047> [in Kazakh].
- 10 Qazaqstan Respublikasy Ükımetinıñ 2024 jylғы 30 jeltosandaғы № 1143 qaulysy «Qazaqstan Respublikasyndaғы inkliuztı saısat tūjyrymdamasyn 2025–2030 jylдарға bekıtu turaly» [Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 1143 of December 30, 2024 “On approval of the

concept of inclusive policy in the Republic of Kazakhstan for 2025–2030”]. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400001143> [in Kazakh].

11 Lepeshev, D.V., & Abitaeva, A.M. (2025). Razvitie inkluzivnogo obrazovaniia v Kazakhstane [Development of inclusive education in Kazakhstan]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-inkluzivnogo-obrazovaniya-v-kazakhstane> [in Russian].

12 Razvitie inkluzivnogo obrazovaniia v Kazakhstane – odno iz vazhneishikh napravlenii sotsialnykh reform, realizuemykh po initsiative Prezidenta [Development of inclusive education in Kazakhstan is one of the most important directions of social reforms implemented on the initiative of the President]. (2025). Retrieved from <https://gurk.kz/news/razvitie-inkluzivnogo-obrazovaniya-v-kazakhstane-odno-iz-vazhnejshih-napravlenij-soczialny-h-reform-realizuemy-h-po-inicziative-prezidenta> [in Russian].

13 Alipbek, A.Z. (2023). Sovremennoe sostoianie inkluzivnogo obrazovaniia v Respublike Kazakhstan [Current state of inclusive education in the Republic of Kazakhstan]. *International Journal of Humanities and Natural Sciences – International Journal of Humanities and Natural Sciences, 5-4* (80). [in Russian].

14 Lepeshev, D.V., Tskhai, E.Yu., & Vashkarin, V.V. (2025). Problemy formirovaniia aktivnoi pozitsii roditelii v obuchenii detei s osobymi obrazovatelnyimi potrebnoostiami (OOP) [Problems of forming an active position of parents in teaching children with special educational needs]. *Nauka i realnost -- Nauka i realnost, 3* (23), 54–67. [in Russian].

А. Сакенқызы¹, А.І. Айберген²

¹КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции № 1»

Управления образования акимата города Астана, Казахстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

Проблемы и перспективы реализации принципов инклюзии в образовательной среде

Основная проблема исследования: реализация принципов инклюзии в образовательной среде затруднена из-за неподготовленности педагогов, нехватки ресурсов и недостаточной адаптации образовательной среды к потребностям детей с ООП.

Цель статьи: определить основные проблемы внедрения инклюзии и обозначить перспективы её дальнейшего развития в образовательных организациях.

Методы исследования: теоретический анализ литературы и нормативных документов, сравнительный анализ практик инклюзивного образования, обобщение существующего опыта.

Полученные результаты: выявлены ключевые барьеры реализации инклюзии и определены перспективные направления её развития, связанные с повышением квалификации педагогов, совершенствованием условий обучения и расширением поддержки детей с ООП.

Практическая значимость исследования: результаты могут использоваться для улучшения образовательной среды, разработки программ подготовки педагогов и внедрения эффективных инклюзивных практик в школах.

Ключевые слова: инклюзия; инклюзивная среда; педагог; образовательная среда; дети с особыми образовательными потребностями; педагогическое сопровождение; диагностика.

A. Sakenkyzy¹, A. Aibergen²

¹KSU «Psychological and Pedagogical Correction Cabinet No. 1»
of the Education Department of the Akimat of Astana, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

Problems and Prospects for Implementing the Principles of Inclusion in the Educational Environment

The main problem of the study lies in the fact that the implementation of inclusion principles in the educational environment is hindered by the insufficient preparedness of teachers, lack of resources, and inadequate adaptation of the learning environment to the needs of children with special educational needs (SEN).

The purpose of the article is to identify the main challenges in introducing inclusive practices and to outline the prospects for their further development in educational organizations.

Research methods include theoretical analysis of literature and regulatory documents, comparative analysis of inclusive education practices, and synthesis of existing experience.

The results obtained reveal key barriers to implementing inclusion and identify promising directions for its development, including improving teacher qualifications, enhancing learning conditions, and expanding support for children with SEN.

The practical significance of the study is that its findings can be used to improve the educational environment, develop teacher training programs, and introduce effective inclusive practices in schools.

Keywords: inclusion; inclusive environment; teacher; educational environment; children with special educational needs; pedagogical support; diagnostics.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 16.01.2026 ж.

УДК 37.015.3:004.8

МРНТИ 14.35.07; 15.81.21

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/28-35>А.О. Забегалин^{1*}, А.М. Мухаметжанов¹, Б.Д. Каирбекова¹, М. Сахаба¹¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

*(e-mail: sashazabeg@mail.ru)

Психолого-педагогические условия эффективного применения технологий искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде

Аннотация

Цифровая трансформация системы образования сопровождается активным внедрением технологий искусственного интеллекта в образовательную среду. Интеллектуальные цифровые системы используются для анализа образовательных данных, персонализации обучения и оптимизации учебного процесса. Вместе с тем их применение требует учета психологических особенностей обучающихся и педагогических условий функционирования цифровой образовательной среды. В этой связи актуальным становится исследование психолого-педагогических факторов, обеспечивающих результативное использование технологий искусственного интеллекта в образовательной практике.

Цель: Выявить и обосновать психолого-педагогические условия эффективного использования технологий искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде.

Материалы и методы. В исследовании применены методы анализа научной литературы, обобщения отечественного и зарубежного опыта внедрения интеллектуальных образовательных систем, а также анализа практик использования цифровых платформ и элементов искусственного интеллекта в образовательной среде университета.

Результаты. В ходе исследования выявлены психолого-педагогические условия, обеспечивающие результативное применение технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе. К ним относятся цифровая компетентность преподавателей и обучающихся, педагогическая интеграция интеллектуальных систем в структуру учебной деятельности, адаптация образовательного контента и формирование психологически поддерживающей цифровой среды. Обоснована роль интеллектуальных систем в повышении познавательной активности обучающихся, развитии их самостоятельности и оптимизации образовательного взаимодействия в цифровой среде.

Заключение. Полученные результаты уточняют научные представления о возможностях использования технологий искусственного интеллекта в образовании и могут быть использованы при разработке моделей цифровой образовательной среды, а также при организации психолого-педагогического сопровождения обучающихся в условиях цифровизации образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровая образовательная среда, психолого-педагогические условия, цифровизация образования, интеллектуальные образовательные системы, познавательная активность, обучение.

Введение

Цифровая трансформация высшего образования в последние годы стала одним из ключевых направлений модернизации образовательных систем [2]. Расширение цифровой инфраструктуры университетов, развитие образовательных онлайн-платформ и распространение интеллектуальных аналитических сервисов приводят к изменению структуры учебной деятельности и форм организации образовательного процесса [2]. В учебной практике постепенно распространяются адаптивные электронные курсы, системы анализа образовательных данных и алгоритмы машинного обучения, позволяющие отслеживать динамику освоения учебного материала и формировать индивидуальные образовательные траектории обучающихся [4].

В образовательных платформах нового поколения интеллектуальные алгоритмы используются для анализа учебной активности студентов, прогнозирования возможных учебных затруднений и автоматической адаптации содержания курсов [4]. В ряде цифровых систем обучения реализованы механизмы адаптивной подачи учебного материала,

позволяющие изменять сложность заданий и структуру курса в зависимости от результатов учебной деятельности [4]. Подобные решения используются как в международных образовательных платформах, так и в университетских цифровых системах обучения [5].

Одновременно развитие интеллектуальных образовательных технологий приводит к изменениям в психологических механизмах обучения [3]. Работа с цифровыми информационными ресурсами усиливает значение самостоятельной познавательной активности обучающихся, навыков поиска и критического анализа информации, а также способности к саморегуляции учебной деятельности [3]. В условиях цифровой образовательной среды возрастает роль метакогнитивных процессов, обеспечивающих осмысленное взаимодействие обучающихся с информационными ресурсами и интеллектуальными обучающими системами [3].

При этом внедрение технологий искусственного интеллекта в образовательную практику сопровождается не только расширением возможностей обучения, но и появлением новых рисков. Среди них выделяются зависимость обучающихся от цифровых сервисов, снижение уровня самостоятельной когнитивной активности при чрезмерной автоматизации учебных процессов, а также этические проблемы, связанные с использованием и обработкой образовательных данных [5; 6]. Существенным фактором также остается цифровое неравенство, проявляющееся в различиях доступа к цифровой инфраструктуре и уровне цифровой компетентности участников образовательного процесса [5].

Практика внедрения интеллектуальных образовательных систем показывает, что эффективность их использования определяется не только техническими характеристиками цифровых платформ, но и условиями их педагогически обоснованной интеграции в образовательный процесс [2]. Существенное значение имеют профессиональная готовность преподавателей к работе с интеллектуальными цифровыми инструментами, адаптация образовательного контента, а также организация образовательного взаимодействия в виртуальной учебной среде [2; 3].

Методологическую основу исследования составляют положения психолого-педагогических теорий цифровизации образования и современные подходы к анализу интеллектуальных образовательных систем [2; 3]. В работе используются методы теоретического анализа научной литературы, сравнительного анализа педагогических практик применения интеллектуальных образовательных платформ, а также обобщение опыта использования элементов искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде университета.

Несмотря на активное развитие исследований в области цифрового образования, проблема определения психолого-педагогических условий эффективного применения интеллектуальных технологий в образовательной среде остается недостаточно разработанной [4]. В научной литературе преимущественно анализируются технологические возможности интеллектуальных систем, тогда как вопросы их психологического и педагогического сопровождения изучены значительно меньше [3].

В рамках настоящего исследования выдвигается предположение о том, что результативность применения технологий искусственного интеллекта в образовательной среде определяется совокупностью психолого-педагогических условий, включающих цифровую компетентность участников образовательного процесса, педагогически обоснованную интеграцию интеллектуальных систем в структуру учебной деятельности и формирование поддерживающей образовательной среды.

Цель исследования – выявить и обосновать психолого-педагогические условия эффективного применения технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе.

Материалы и методы

Методологическую основу исследования составляют положения психолого-педагогических концепций цифровизации образования, теории цифровой образовательной среды и современных подходов к применению интеллектуальных информационных систем в обучении [2; 3]. В работе учитываются научные подходы, рассматривающие цифровые образовательные технологии как фактор трансформации учебной деятельности и развития познавательной активности обучающихся в условиях цифровой образовательной среды [3].

Материал исследования сформирован на основе анализа научных публикаций отечественных и зарубежных авторов, посвященных проблемам цифровой трансформации образования, внедрения технологий искусственного интеллекта в образовательную практику и

развития интеллектуальных образовательных систем [4; 5]. В качестве источников использованы научные статьи, аналитические отчеты международных образовательных организаций, а также публикации, посвященные использованию цифровых образовательных платформ и интеллектуальных систем поддержки обучения [5; 6].

Методический инструментарий исследования включает совокупность теоретических и эмпирических методов научного анализа. В работе применены методы анализа и синтеза научной литературы, сравнительный анализ педагогических практик использования цифровых образовательных платформ, а также метод научного обобщения результатов исследований в области цифровизации образования и применения технологий искусственного интеллекта в обучении [2; 4].

Дополнительным источником эмпирического материала послужило обобщение практического опыта использования цифровых образовательных систем в образовательной среде университета. В рамках анализа рассматривались особенности применения адаптивных электронных курсов, систем автоматизированной проверки учебных заданий, аналитических инструментов мониторинга учебной активности обучающихся, а также элементов интеллектуальной поддержки обучения, используемых на цифровых образовательных платформах университета [4; 5].

Использование комплекса теоретических и эмпирических методов позволило систематизировать опыт применения интеллектуальных образовательных технологий и выявить психолого-педагогические условия эффективного использования технологий искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде [2; 4]. Полученные результаты позволили определить роль интеллектуальных образовательных систем в организации учебной деятельности и повышении результативности образовательного процесса [3].

Результаты

Проведенный анализ научных публикаций и обобщение практик применения интеллектуальных образовательных технологий позволили определить основные психолого-педагогические условия эффективного использования искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде [1; 7]. Установлено, что результативность внедрения интеллектуальных систем в учебный процесс определяется не только техническими возможностями цифровых платформ, но и совокупностью педагогических, организационных и психологических факторов [2].

В ходе исследования выявлено, что применение интеллектуальных образовательных технологий способствует расширению возможностей индивидуализации обучения, повышению познавательной активности обучающихся и развитию навыков самостоятельной работы с информацией [4]. Интеллектуальные алгоритмы анализа учебной активности позволяют преподавателю получать данные о динамике освоения учебного материала и своевременно корректировать образовательную стратегию [4].

Систематизация результатов анализа позволила выделить основные психолого-педагогические условия эффективного применения технологий искусственного интеллекта в образовательной среде. Выявленные условия представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Психолого-педагогические условия использования искусственного интеллекта в образовательной среде

Условие	Содержание	Педагогический эффект
Цифровая компетентность преподавателей	Владение преподавателями цифровыми образовательными платформами и инструментами интеллектуального анализа учебных данных	Повышение эффективности организации учебного процесса
Адаптация образовательного контента	Преобразование учебных материалов с учетом возможностей цифровых образовательных систем и алгоритмов персонализации	Повышение доступности и усвоения учебной информации

продолжение таблицы 1

Интеграция ИИ в учебный процесс	Использование интеллектуальных систем анализа учебной активности и адаптивных образовательных платформ	Индивидуализация обучения
Психологическая поддержка обучающихся	Создание благоприятной цифровой образовательной среды и развитие навыков саморегуляции обучения	Повышение мотивации и познавательной активности

Полученные результаты показывают, что использование интеллектуальных образовательных систем оказывает влияние на различные аспекты учебной деятельности обучающихся. Наиболее заметные изменения наблюдаются в структуре познавательной активности, уровне индивидуализации обучения и характере взаимодействия обучающихся с образовательными ресурсами [3]. Основные педагогические эффекты применения технологий искусственного интеллекта представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Педагогические эффекты применения технологий искусственного интеллекта в образовательной среде

Показатель	Характер изменения	Проявление в образовательной деятельности
Познавательная активность	Повышение	Рост самостоятельной работы с учебными материалами
Индивидуализация обучения	Усиление	Формирование индивидуальных образовательных траекторий
Учебная мотивация	Умеренное повышение	Увеличение вовлеченности обучающихся в образовательный процесс
Аналитическая поддержка преподавателя	Существенное расширение	Использование данных цифровых платформ для оценки учебной активности

Анализ полученных результатов свидетельствует о том, что интеллектуальные образовательные системы могут выступать важным инструментом оптимизации образовательного процесса [2; 5]. При этом их эффективность определяется не только технологическими возможностями используемых платформ, но и педагогически обоснованной интеграцией в структуру учебной деятельности [2].

Результаты исследования показывают, что при соблюдении выявленных психолого-педагогических условий технологии искусственного интеллекта способны повысить результативность обучения, обеспечить более высокий уровень индивидуализации образовательного процесса и способствовать развитию самостоятельной познавательной активности обучающихся [4; 7].

Обсуждение

Полученные результаты позволяют рассматривать технологии искусственного интеллекта как значимый компонент современной цифровой образовательной среды [1; 4; 6]. Их применение способствует трансформации традиционных моделей обучения и формирует новые возможности для индивидуализации образовательного процесса [2; 4]. Анализ результатов исследования показывает, что использование интеллектуальных образовательных систем оказывает влияние не только на организацию учебной деятельности, но и на психологические механизмы обучения, включая развитие познавательной активности, саморегуляции и мотивации обучающихся [3].

Одним из ключевых факторов эффективности применения интеллектуальных технологий является уровень цифровой компетентности участников образовательного процесса [2]. Владение преподавателями современными цифровыми инструментами и аналитическими сервисами позволяет более эффективно использовать возможности образовательных платформ и адаптировать содержание обучения с учетом индивидуальных особенностей обучающихся

[4]. В свою очередь развитие цифровой компетентности студентов способствует формированию навыков самостоятельной работы с информацией и повышает эффективность взаимодействия с интеллектуальными образовательными системами [3].

Особое значение имеет педагогически обоснованная интеграция интеллектуальных систем в структуру учебной деятельности. Практика внедрения цифровых образовательных технологий показывает, что наибольший эффект достигается в тех случаях, когда интеллектуальные системы используются не как отдельный технический инструмент, а как элемент комплексной организации образовательного процесса [2; 4]. В таких условиях интеллектуальные образовательные платформы позволяют преподавателю получать дополнительную информацию о динамике освоения учебного материала и корректировать образовательные стратегии [4].

Важным аспектом является психологическая составляющая взаимодействия обучающихся с цифровыми образовательными системами. Использование интеллектуальных технологий требует формирования у студентов навыков саморегуляции учебной деятельности, способности к критическому анализу информации и осмысленному использованию цифровых ресурсов [3]. При отсутствии соответствующей психолого-педагогической поддержки существует риск снижения самостоятельности обучающихся и формирования зависимости от цифровых сервисов [6].

Наряду с потенциальными преимуществами внедрение технологий искусственного интеллекта в образовательную среду сопровождается рядом ограничений. К их числу относятся проблемы цифрового неравенства, различия в уровне цифровой подготовки преподавателей и обучающихся, а также этические вопросы использования образовательных данных [5; 6]. Эти факторы требуют разработки комплексных подходов к внедрению интеллектуальных образовательных систем, учитывающих как технологические, так и психолого-педагогические аспекты цифровизации образования.

Таким образом, результаты исследования показывают, что эффективность применения технологий искусственного интеллекта в образовательной среде определяется совокупностью педагогических, психологических и организационных условий [1; 2; 4; 6]. Их согласованная реализация позволяет рассматривать интеллектуальные образовательные системы как инструмент повышения результативности обучения и развития познавательной активности обучающихся в условиях цифровой трансформации образования [4].

Заключение

Проведенное исследование позволило определить психолого-педагогические условия эффективного применения технологий искусственного интеллекта в цифровой образовательной среде. Полученные результаты показывают, что применение интеллектуальных образовательных систем оказывает существенное влияние на организацию учебной деятельности, характер взаимодействия участников образовательного процесса и развитие познавательной активности обучающихся.

Установлено, что эффективность использования технологий искусственного интеллекта в обучении определяется совокупностью взаимосвязанных факторов. К числу ключевых условий относятся цифровая компетентность преподавателей и обучающихся, педагогически обоснованная интеграция интеллектуальных систем в структуру учебного процесса, адаптация образовательного контента к возможностям цифровых платформ, а также формирование психологически поддерживающей образовательной среды.

Результаты исследования показывают, что использование интеллектуальных образовательных технологий способствует расширению возможностей индивидуализации обучения, повышению самостоятельности обучающихся и развитию навыков работы с цифровыми информационными ресурсами. При этом интеллектуальные образовательные системы могут выступать не только как инструмент автоматизации отдельных учебных процессов, но и как средство аналитической поддержки преподавателя при организации обучения.

Вместе с тем эффективность внедрения технологий искусственного интеллекта в образовательную практику во многом зависит от уровня педагогической готовности образовательных организаций к использованию цифровых технологий. Существенное значение имеют развитие цифровой компетентности преподавателей, совершенствование методического

обеспечения цифрового обучения и создание условий для рационального использования интеллектуальных образовательных систем.

Таким образом, технологии искусственного интеллекта могут рассматриваться как важный элемент современной цифровой образовательной среды. Их результативное применение возможно при условии комплексного учета психолого-педагогических факторов, обеспечивающих эффективную интеграцию интеллектуальных систем в образовательный процесс и повышение качества обучения.

Источники финансирования

Исследование выполнено без привлечения внешнего финансирования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Мухаметжанов А.М., Кабаков Н.Д., Смагулова К.Б. Искусственный интеллект в оценке психофизиологической саморегуляции и психологического благополучия курсантов на базе анализа вариабельности сердечного ритма // Научные труды Военно-инженерного института радиоэлектроники и связи. – 2026. – № 1 (63). – С. 7–14
- 2 Уваров А.Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации. – М.: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2018. – 168 с.
- 3 Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования. – М.: ИИО РАО, 2014. – 398 с.
- 4 Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. – 48 p.
- 5 UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers. – Paris: UNESCO, 2021. – 48 p.
- 6 OECD. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 128 p.
- 7 Selwyn N. Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. – Cambridge: Polity Press, 2019. – 140 p.

REFERENCES

- 1 Mukhametzhonov, A.M., Kabakov, N.D., & Smagulova, K.B. (2026). Iskusstvennyi intellekt v otsenke psikhofiziologicheskoi samoreguliatsii i psikhologicheskogo blagopoluchiiia kursantov na baze analiza variabelnosti serdechnogo ritma [Artificial intelligence in assessing psychophysiological self-regulation and psychological well-being of cadets based on heart rate variability analysis]. *Nauchnye trudy Voenno-inzhenernogo instituta radioelektroniki i svyazi -- Scientific Proceedings of the Military Engineering Institute of Radio Electronics and Communications, 1* (63), 7–14. [in Russian].
- 2 Uvarov, A.Yu. (2018). Obrazovanie v mire tsifrovyykh tekhnologii: na puti k tsifrovoi transformatsii [Education in the world of digital technologies: Towards digital transformation]. Moscow: Izdatelskii dom NIU VShE. [in Russian].
- 3 Robert, I.V. (2014). Teoriia i metodika informatizatsii obrazovaniia [Theory and methodology of education informatization]. Moscow: IO RAO. [in Russian].
- 4 Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Boston: Center for Curriculum Redesign.
- 5 UNESCO. (2021). Artificial intelligence in education: Guidance for policy-makers. Paris: UNESCO.
- 6 OECD. (2021). Artificial intelligence in education: Challenges and opportunities for sustainable development. Paris: OECD Publishing.
- 7 Selwyn, N. (2019). Should robots replace teachers? AI and the future of education. Cambridge: Polity Press.

А.О. Забегалин¹, А.М. Мұхаметжанов¹, Б.Д. Қайрбекова¹, М. Сахаба¹

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

Цифрлық білім беру ортасында жасанды интеллект технологияларын тиімді қолданудың психологиялық-педагогикалық шарттары

Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы білім беру ортасына жасанды интеллект технологияларын белсенді енгізумен қатар жүреді. Интеллектуалды цифрлық жүйелер білім беру деректерін талдау, оқытуды дараландыру және оқу үдерісін оңтайландыру мақсатында қолданылады. Сонымен қатар, оларды қолдану білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін және цифрлық білім беру ортасының педагогикалық қызмет ету шарттарын ескеруді талап етеді. Осыған байланысты білім беру тәжірибесінде жасанды интеллект технологияларын нәтижелі қолдануды қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық факторларды зерттеу өзекті болып табылады. Зерттеудің *мақсаты* – цифрлық білім беру ортасында жасанды интеллект технологияларын тиімді қолданудың психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтау және ғылыми тұрғыдан негіздеу.

Зерттеу барысында ғылыми әдебиеттерді талдау, интеллектуалды білім беру жүйелерін енгізудің отандық және шетелдік тәжірибесін жалпылау, сондай-ақ университеттің цифрлық білім беру ортасында цифрлық платформалар мен жасанды интеллект элементтерін қолдану тәжірибесін талдау әдістері қолданылды. *Нәтижелер*. Зерттеу барысында білім беру үдерісінде жасанды интеллект технологияларын нәтижелі қолдануды қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық шарттар анықталды. Оларға оқытушылар мен білім алушылардың цифрлық құзыреттілігі, интеллектуалды жүйелерді оқу қызметінің құрылымына педагогикалық тұрғыдан кіріктіру, білім беру мазмұнын бейімдеу және психологиялық қолдаушы цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру жатады. Интеллектуалды жүйелердің білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы, олардың дербестігін дамытудағы және цифрлық ортадағы білім беру өзара әрекеттестігін оңтайландырудағы рөлі негізделді.

Алынған нәтижелер білім беру саласында жасанды интеллект технологияларын қолдану мүмкіндіктері туралы ғылыми түсініктерді нақтылайды және цифрлық білім беру ортасының модельдерін әзірлеуде, сондай-ақ білім беруді цифрландыру жағдайында білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыруда пайдаланылуы мүмкін.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, цифрлық білім беру ортасы, психологиялық-педагогикалық шарттар, білім беруді цифрландыру, интеллектуалды білім беру жүйелері, танымдық белсенділік, оқыту.

A. Zabegalin¹, A. Mukhametzhano¹, B. Kairbekova¹, M. Sakhaba¹

¹Innovative Eurasian University, Kazakhstan

Psychological and Pedagogical Conditions for the Effective Application of Artificial Intelligence Technologies in the Digital Educational Environment

The digital transformation of the education system is accompanied by the active introduction of artificial intelligence technologies into the educational environment. Intelligent digital systems are used to analyze educational data, personalize learning, and optimize the educational process. At the same time, their application requires consideration of the psychological characteristics of learners and the pedagogical conditions of the functioning of the digital educational environment. In this regard, the study of psychological and pedagogical factors ensuring the effective use of artificial intelligence technologies in educational practice becomes particularly relevant. The purpose of the study is to identify and substantiate the psychological and pedagogical conditions for the effective use of artificial intelligence technologies in the digital educational environment.

Materials and methods. The study employed methods of analysis of scientific literature, generalization of domestic and international experience in the implementation of intelligent educational systems, as well as analysis of practices of using digital platforms and elements of artificial intelligence in the university's digital educational environment.

Results. The study identified psychological and pedagogical conditions that ensure the effective application of artificial intelligence technologies in the educational process. These include

the digital competence of teachers and students, pedagogical integration of intelligent systems into the structure of learning activities, adaptation of educational content, and the formation of a psychologically supportive digital educational environment. The role of intelligent systems in increasing students' cognitive activity, developing their independence, and optimizing educational interaction in the digital environment has been substantiated. *Conclusion.* The obtained results clarify scientific ideas about the possibilities of using artificial intelligence technologies in education and can be used in the development of models of the digital educational environment, as well as in the organization of psychological and pedagogical support for students in the context of the digitalization of education.

Keywords: artificial intelligence, digital educational environment, psychological and pedagogical conditions, digitalization of education, intelligent educational systems, cognitive activity, learning.

Дата поступления рукописи в редакцию: 03.03.2026 г.

UDC 796.41
IRSTI 70.19

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/36-42>

S. Apaeva¹

¹Kyrgyz National University named after J.Balasagyn, Kyrgyzstan
*(e-mail: apaeva.sofya@mail.ru)

Psychological and pedagogical features of winter swimming in the extreme climatic conditions of the Pavlodar Irtysh region

Abstract

This article examines the psychological and pedagogical features of winter swimming (morzhovanie) in the extreme climatic conditions of the Pavlodar Irtysh region. Pavlodar Irtysh is characterized by a harsh, sharply continental climate, which many consider a risk factor. The problem of strengthening the health of the population in regions with severe climatic conditions remains highly relevant in the modern scientific and applied agenda. Northern regions of Kazakhstan are characterized by long winter periods, significant negative air temperatures, and pronounced wind activity. Prolonged exposure to cold is traditionally considered an unfavorable environmental factor, increasing the risk of respiratory and cardiovascular diseases. At the same time, in recent years there has been a stable increase in interest in natural methods of hardening the body. One of the most radical and controversial methods is winter swimming (morzhovanie) – a short-term immersion in water with a temperature close to zero during the winter period.

Objective: To scientifically justify the features of morzhovanie in the conditions of the Pavlodar Irtysh region and determine its effect on the human body, taking into account regional specifics. To achieve this goal, the following tasks were set: to characterize the climatic features of the region, analyze the physiological responses of the body to cold stress, identify potential benefits and risks of winter swimming, and determine the social significance of this movement.

Methods: Theoretical methods, clinical-physiological methods, psychophysiological methods, pedagogical and sociological methods, experimental methods (questionnaire, observation, and expert interviews).

Keywords: winter swimming (morzhovanie), extreme climatic conditions, features, short-term immersion in water, body, cold stress, regional specificity.

Introduction

The health of the nation is one of the main priorities of the state policy of the Republic of Kazakhstan [2]. Pavlodar Irtysh is characterized by a harsh, sharply continental climate, which many consider a risk factor. However, there is a group of people who have turned the cold into their ally. These are winter swimming enthusiasts – the “morzh” (walrus). The article presents a comprehensive analysis of the features of winter swimming (morzhovanie) under the sharply continental climate of Northeastern Kazakhstan. The climate-geographical characteristics of Pavlodar region, the specifics of ice regime and wind load, the physiological mechanisms of body adaptation to cold water exposure, as well as the social aspects of the development of the winter swimming movement are considered. It has been demonstrated that, when following the principles of gradual adaptation and medical supervision, morzhovanie can serve as an effective means of hardening and strengthening health in extreme natural conditions [1]. In our region, where winter lasts almost five months and air temperature often drops below -30°C , the issue of body adaptation to cold is particularly acute [3]. Pavlodar Irtysh is characterized by a harsh, sharply continental climate, which many consider a risk factor.

The health of the nation is one of the main priorities of the state policy of the Republic of Kazakhstan [2]. In the conditions of our region, where winter lasts almost five months and air temperatures often drop below -30°C , the issue of the body's adaptation to cold becomes particularly acute [7]. The Pavlodar Irtysh region is characterized by a harsh continental climate, which many consider a risk factor. However, there is a group of people who have turned the cold into their ally. These are enthusiasts of winter swimming, known as “walrus.”

The article provides a comprehensive analysis of the features of winter swimming (ice swimming) under the conditions of the sharply continental climate of Northeastern Kazakhstan. It examines the climatic and geographical characteristics of the Pavlodar region, the specifics of the ice regime and wind load, the physiological mechanisms of the body's adaptation to cold water exposure, as well as the social aspects of the development of the winter swimming movement. It is demonstrated that, when the principles of gradual progression and medical supervision are observed, winter swimming can serve as an effective means of hardening and improving health in extreme natural conditions [3].

The issue of strengthening public health in regions with harsh climatic conditions remains highly relevant in both contemporary scientific and applied agendas. Northern territories of Kazakhstan are characterized by prolonged winter periods, significantly low air temperatures, and pronounced wind activity. Long-term exposure to cold is traditionally regarded as an adverse environmental factor that increases the risk of respiratory and cardiovascular diseases.

At the same time, in recent years there has been a steady increase in interest in natural methods of bodily hardening. One of the most radical and debated approaches is winter swimming – short-term immersion in water with temperatures close to zero during the winter period.

The aim of this article is to provide a scientific substantiation of the features of winter swimming in the Pavlodar Irtysh region and to determine its impact on the human body, taking into account regional specifics.

To achieve this aim, the following objectives were set:

1. To characterize the climatic features of the region.
2. To analyze the physiological responses of the body to cold stress.
3. To identify the potential benefits and risks of winter swimming.
4. To determine the social significance of this movement.

1. Climatic and Geographical Specificity of the Region

1.1 Sharply Continental Climate

The administrative center of the region – Pavlodar – is located in the zone of a sharply continental climate of the temperate belt. It is characterized by:

- a cold and prolonged winter (up to 5–5.5 months);
- an average January temperature of -15 to -17°C ;
- stable periods of frost reaching -30 to -35°C ;
- relatively low precipitation;
- a high frequency of winds of varying intensity.

The continental nature of the climate is reflected in significant seasonal temperature fluctuations. The winter period is accompanied by the formation of stable snow and ice cover, which creates favorable conditions for organizing ice holes for winter swimming [7].

1.2 The Role of the River Valley

The Irtysh River valley has a significant influence on the microclimate. Its geographical location facilitates the unobstructed penetration of Arctic air masses, intensifying frost conditions.

The wind factor plays a particularly important role. In scientific practice, the concept of “effective temperature” is used – an indicator that reflects the combined effect of air temperature and wind speed on human heat exchange. At an air temperature of -20°C and a wind speed of 10 m/s, the perceived temperature may correspond to -30°C or lower [6].

Therefore, winter swimming under these conditions is accompanied not only by exposure to cold water but also by intense convective heat loss after exiting the water [4].

1.3 Temperature Gradient

During the winter period, the water temperature in an ice hole averages $+2$ to $+4^{\circ}\text{C}$, while the air temperature can reach -30°C . Thus, a temperature gradient of approximately 30 – 34°C is formed.

Such a difference represents a powerful stress factor that activates the body's adaptive mechanisms. It is precisely the extremity of the combination of environmental parameters that determines the specificity of winter swimming in the region.

2. Physiological Mechanisms of Cold Adaptation

2.1 First Phase – Cold Shock

Sudden immersion in icy water causes an immediate reaction:

- spasm of peripheral blood vessels;
- redistribution of blood flow to vital organs;

- increased heart rate;
- intensified breathing.

This reaction is aimed at minimizing heat loss and maintaining the temperature of internal organs. In unprepared individuals, it may be accompanied by a temporary sensation of breathlessness and pronounced stress.

2.2 Hormonal Activation

Cold exposure triggers the release of adrenaline, noradrenaline, and endorphins. This explains the subjective feeling of бодрость (alertness), a surge of energy, and emotional uplift after swimming.

From a physiological perspective, short-term stress initiates an adaptation mechanism similar to the training effect in sports. Regular repetition of the procedure contributes to increased resistance of the body to adverse environmental factors [8].

2.3 Warming Phase

After exiting the water, vasodilation occurs along with the activation of heat production processes. The skin becomes red due to increased blood circulation.

With systematic practice, the following effects are observed:

- improvement of microcirculation;
- increased vascular tone;
- training of thermoregulation mechanisms.

However, exceeding the permissible time spent in the water may lead to hypothermia and impaired coordination.

3. Positive Effects and Risks

3.1 Potential Benefits

When the principle of gradual adaptation is observed, winter swimming may contribute to:

- a reduction in the frequency of seasonal respiratory diseases;
- strengthening of the cardiovascular system;
- normalization of the psycho-emotional state;
- development of stress resilience.

A positive effect on sleep quality and overall well-being is also noted.

3.2 Possible Contraindications

Despite its potential benefits, winter swimming has a number of limitations.

Contraindications include:

- severe cardiovascular diseases;
- pronounced hypertension;
- chronic inflammatory conditions;
- acute infectious diseases.

Under conditions of strong wind exposure, hypothermia of the head and extremities poses a particular risk. Therefore, the use of protective equipment (headwear, specialized footwear) and strict control of bathing duration are essential [8].

4. Social Aspect of Winter Swimming

A stable community of winter swimming enthusiasts has formed in the region. Regular group swims, themed events, and informational activities contribute to the popularization of a healthy lifestyle.

Thus, a study was conducted in January–February 2026 on the banks of the Irtysh River – a traditional gathering place for winter swimming enthusiasts. The choice of location was determined by the hydrological characteristics: the slow current increases safety, while the open floodplain intensifies wind exposure.

Study Results:

Analysis of the questionnaire data revealed the following statistics:

1. Age Structure:

- 40–60 years – 50 % (the largest group, considered the “core” of the community)
- 20–40 years – 25 % (active working individuals)
- Youth and adolescents (up to 20 years) – 15 %
- Pensioners (over 60 years) – 10 %

Figure 1 – Age Structure of Pavlodar “Walruses”

1. Hardening Experience:
 - More than 5 years – 40 % of respondents
 - From 1 to 5 years – 35 %
 - Beginners (first season) – 2 5%

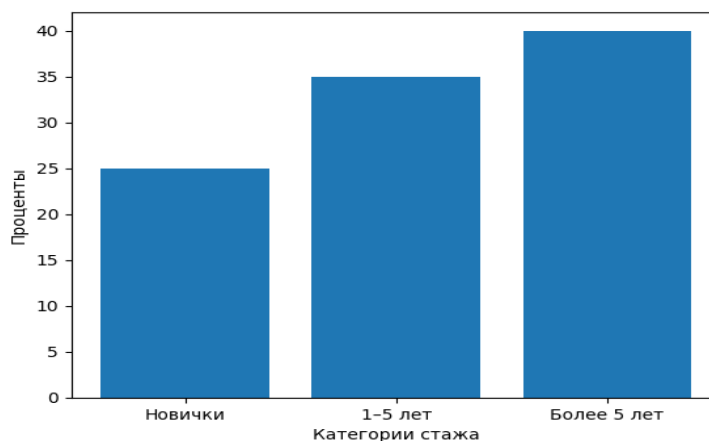

Figure 2 – Hardening Experience

1. Motivation (multiple answers allowed):
 - “Strengthening immunity / stopped catching colds” – selected by 70 % of respondents
 - “Emotional relief / stress management” – 20 %
 - “Testing willpower / sports interest” – 10 %

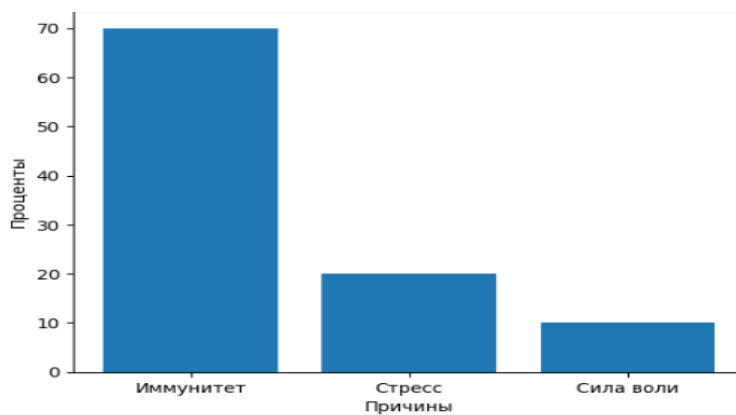

Figure 3 – Motivation for Swimming Activities

The conducted study allowed the following evidence-based conclusions to be drawn:

1. Winter swimming in the Pavlodar Irtysh region is a socially stable and expanding phenomenon.

2. The climatic conditions of the region objectively fall into the category of extreme (temperature gradient of 34°C; wind-chill index up to -47°C).

3. Systematic hardening is associated with a reduction in the frequency of seasonal illnesses.

The study allows for the general conclusion that the climatic conditions of Northern Kazakhstan should not be considered solely as an adverse or threatening factor. On the contrary, with a rational and controlled approach, the natural environment of the region can serve as an effective tool for enhancing the body's functional reserves.

For the safe organization of winter swimming under sharply continental climatic conditions, it is advisable to follow these principles:

- preliminary consultation with a physician;
- gradual lowering of the temperature during hardening procedures;
- brief immersion in water (10–60 seconds for beginners);
- mandatory availability of warm clothing and hot drinks;
- swimming only in designated and equipped locations.

Consistency and discipline are key factors for safety [5].

The climatic conditions of the Pavlodar Irtysh region are characterized by a high degree of extremity during the winter period. Low air temperatures, wind exposure, and the significant temperature contrast between water and air create pronounced cold stress.

With a rational approach, winter swimming can serve as an effective means of training the body's adaptive mechanisms. At the same time, ignoring medical recommendations can lead to adverse consequences.

Therefore, winter swimming in this region should be regarded as a controlled health-promoting activity that requires a scientific approach and strict adherence to safety principles.

THE LIST OF SOURCES

- 1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм». – Астана, 2024.
- 2 Концепция развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2023–2029 годы. – Астана, 2023.
- 3 Бейсенова А. С., Карпеков К. Д. Физическая география Казахстана: Учебник для 8 класса общеобразовательной школы. – Алматы: Атамұра, 2019. – 256 с.
- 4 Агаджанян Н. А., Смирнов В. М. Нормальная физиология: Учебник. – Москва: Медицинское информационное агентство, 2017. – 576 с. (Раздел «Терморегуляция»).
- 5 Колчинская А. З. Кислород, физическое состояние, работоспособность. – Киев: Наукова думка, 2018. – 205 с.
- 6 Экология и устойчивое развитие Павлодарского Прииртышья / Под ред. С. В. Андреевой. – Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова, 2020. – 180 с.
- 7 Официальный сайт РГП «Казгидромет». Архив погоды по г. Павлодар [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.kazhydromet.kz> (дата обращения: 15.01.2025).
- 8 Всемирная организация здравоохранения. Рекомендации по физической активности [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.who.int/ru> (дата обращения: 20.01.2025).

REFERENCES

- 1 Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazakhstana «Spravedlivyi Kazakhstan: zakon i poriadok, ekonomicheskii rost, obshchestvennyi optimizm» [Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan “Fair Kazakhstan: Law and order, economic growth, public optimism”]. (2024). Astana. [in Russian].
- 2 Kontseptsiiia razvitiia fizicheskoi kultury i sporta v Respublike Kazakhstan na 2023–2029 gody [Concept for the development of physical culture and sports in the Republic of Kazakhstan for 2023–2029]. (2023). Astana. [in Russian].

- 3 Beisenova, A.S., & Karpekov, K.D. (2019). Fizicheskaia geografiia Kazakhstana: Uchebnik dlia 8 klassa obshcheobrazovatelnoi shkoly [Physical geography of Kazakhstan: Textbook for 8th grade of secondary school]. Almaty: Atamura. [in Russian].
- 4 Agadzhanian, N.A., & Smirnov, V.M. (2017). Normalnaia fiziologiya: Uchebnik [Normal physiology: Textbook] (Section "Termoregulatsiia" [Thermoregulation]). Moscow: Meditsinskoe informatsionnoe agentstvo. [in Russian].
- 5 Kolchinskaia, A.Z. (2018). Kislorod, fizicheskoe sostoianie, rabotosposobnost [Oxygen, physical condition, performance]. Kiev: Naukova dumka. [in Russian].
- 6 Andreeva, S.V. (Ed.). (2020). Ekologiya i ustoichivoe razvitie Pavlodarskogo Priirtyshia [Ecology and sustainable development of the Pavlodar Irtysh region]. Pavlodar: PGU im. S. Toraiyrova. [in Russian].
- 7 Ofitsialnyi sait RGP «Kazgidromet». Arkhiv pogody po g. Pavlodar [Official website of RSE "Kazhydromet". Weather archive for Pavlodar city]. Retrieved January 15, 2025, from <https://www.kazhydromet.kz/> [in Russian].
- 8 Vsemirnaia organizatsiia zdravookhraneniia. Rekomendatsii po fizicheskoi aktivnosti [World Health Organization. Recommendations on physical activity]. Retrieved January 20, 2025, from <https://www.who.int/ru> [in Russian].

С.Х. Апаева¹

¹Ж.Баласагун атындагы Кыргыз мемлекеттик университети, Кыргызстан

Павлодар Прииртышьясының экстремалды климаттық жағдайларында моржеванудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері

Мақалада Павлодар Прииртышьясының экстремалды климаттық жағдайларында моржевание (қысқы жүзу) психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері қарастырылады. Павлодар Прииртышьясы қатал, өткір континенталды климатымен ерекшеленеді, бұл көптеген адамдар үшін тәуекел факторы болып есептеледі. Қатты климаттық жағдайлары бар аймақтардағы халықтың денсаулығын нығайту мәселесі қазіргі ғылыми және қолданбалы күн тәртібінде өзекті болып қала береді. Қазақстанның солтүстік өңірлеріне ұзақ қысқы кезеңдер, ауа температурасының елеулі теріс мәндері және айқын жел белсенділігі тән. Салқынға ұзақ уақыт әсер ету дәстүрлі түрде қоршаған ортаның қолайсыз факторы ретінде қарастырылады, бұл суық тию және жүрек-қан тамырлары ауруларының қауіпін арттырады. Сол уақытта соңғы жылдары организмді табиғи жолмен шынықтыру әдістеріне тұрақты қызығушылық байқалады. Солардың ішіндегі ең радикалды әрі дискуссиялық әдіс – моржевание, яғни қысқы кезеңде температурасы нөлге жақын суға қысқа мерзімді ену.

Мақсат: Павлодар Прииртышьясының жағдайында моржеваниенің ерекшеліктерін ғылыми тұрғыда негіздеу және оның адам ағзасына әсерін аймақтық спецификаны ескере отырып анықтау. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: аймақтың климаттық ерекшеліктерін сипаттау, ағзаның суық стрессіне физиологиялық реакцияларын талдау, қысқы жүзудің әлеуетті артықшылықтары мен қауіптерін анықтау, бұл қозғалыстың әлеуметтік маңыздылығын белгілеу.

Әдістер: теориялық әдістер, клинико-физиологиялық әдістер, психофизиологиялық әдістер, педагогикалық және әлеуметтік зерттеу әдістері, эксперименттік әдістер (анкета жүргізу, бақылау және сараптамалық сұхбат).

Түйінді сөздер: моржевание, экстремалды климаттық жағдайлар, ерекшеліктер, суға қысқа мерзімді ену, ағза, суық стресс, аймақтық специфика.

С.Х. Апаева¹

¹ Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына, Кыргызстан

Психолого- педагогические особенности моржевания в экстремальных климатических условиях Павлодарского Прииртышья

В статье рассматриваются психолого-педагогические особенности моржевания в экстремальных климатических условиях Павлодарского Прииртышья. Павлодарское

Прииртышье отличается суровым резко континентальным климатом, который многие считают фактором риска. Проблема укрепления здоровья населения в регионах с суровыми климатическими условиями сохраняет высокую актуальность в современной научной и прикладной повестке. Для северных территорий Казахстана характерны продолжительные зимние периоды, значительные отрицательные температуры воздуха и выраженная ветровая активность. Длительное воздействие холода традиционно рассматривается как неблагоприятный фактор среды, повышающий риск простудных и сердечно-сосудистых заболеваний. Одновременно в последние годы наблюдается устойчивый рост интереса к естественным методам закаливания организма. Одним из наиболее радикальных и дискуссионных способов является моржевание – кратковременное погружение в воду температурой, близкой к нулю, в зимний период.

Цель: научно обосновать особенности моржевания в условиях Павлодарского Прииртышья и определить его влияние на организм человека с учётом региональной специфики. Для достижения цели поставлены следующие задачи: охарактеризовать климатические особенности региона, проанализировать физиологические реакции организма на холодовой стресс, выявить потенциальные преимущества и риски зимнего плавания, определить социальную значимость данного движения.

Методы: Теоретические методы, клинико-физиологические методы, психофизиологические методы, педагогические и социологические методы, экспериментальные (анкетирование, наблюдение и экспертное интервью).

Ключевые слова: моржевание, экстремальные климатические условия, особенности, кратковременное погружение в воду, организм, холодовой стресс, региональная специфика.

Date of receipt of the manuscript to the editor: 2026/01/05

Мақала авторлары туралы ақпарат
Сведения об авторах статей
Information about authors of articles

Айберген А.І. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, Астана қ., Қазақстан Республикасы.

Айберген А.И. – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан.

Aibergen, A. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan. E-mail: Ai-iliyas@mail.ru

Апаева С.Х. – филология ғылымдарының докторы, Қырғыз ұлттық университетінің профессоры. Ж. Баласағына, Бішкек қаласы., **Апаева С.Х.** – канд. филологических наук, профессор Кыргызского национального университета им. Ж. Баласагына, город Бишкек, Кыргызстан.

Апаева, S. – Candidate of Philological Sciences, Professor of the Kyrgyz National University named after J. Balasagyn, Bishkek city, Kyrgyzstan. E-mail: apaeva.sofya@mail.ru

Забегалин А.О. – педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар кафедрасы, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қаласы, Қазақстан Республикасы.

Забегалин А.О. – магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры Социально-гуманитарные науки, Инновационный Евразийский Университет, город Павлодар, Казахстан.

Zabegalin, A. – Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social and Humanitarian Sciences, Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: sashazabeg@mail.ru

Қаирбекова Б.Д. – педагогика ғылымдарының докторы, Инновациялық Еуразия университетінің әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар кафедрасының доценті, Павлодар қаласы, Қазақстан Республикасы.

Қаирбекова Б.Д. – доктор педагогических наук, доцент кафедры Социально-гуманитарных наук Инновационный Евразийский университет, город Павлодар, Республика Казахстан.

Kairbekova, B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities, Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: kairbekova.bagzhanat@mail.ru

Қашқынбай Қ.Т. – Қазақстан Республикасы М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Университетінің «дене тәрбиесі» кафедрасының аға оқытушысы, дене шынықтыру магистрі, Уральск қаласы, Қазақстан Республикасы.

Қашқынбай Қ.Т. – старший преподаватель, магистр кафедры физического воспитания Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисулы, город Уральск, Республика Казахстан.

Kashkynbay, K. – Senior lecturer master of Physical Education Department of West Kazakhstan University named after M. Utemisuly, Uralsk city, Republic of Kazakhstan. E-mail: kanat_7811@mail.ru

Қуссаинова Л.С. – А. Молдағұлова атындағы №38 мектеп-лицейінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, оқытушы-зерттеуші, педагогика ғылымдарының магистрі, Уральск қаласы, Қазақстан Республикасы.

Қуссаинова Л.С. – учитель казахского языка и литературы школы-лицея №38 им. А. Молдагуловой, преподаватель-исследователь, магистр педагогических наук, город Уральск, Республика Казахстан.

Kussainova, L. – Teacher of the Kazakh language and literature of school-Lyceum №38 named after A. Moldagulova, teacher-researcher, master of Pedagogical Sciences, Uralsk city, Republic of Kazakhstan. E-mail: lyazzat.serikovna@mail.ru

Мұхаметжанов А.М. – медицина ғылымдарының докторы, Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасының профессоры, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Мұхаметжанов А.М. – доктор медицинских наук, профессор кафедры Социально-гуманитарных наук Инновационный Евразийский университет, город Павлодар, Республика Казахстан.

Mukhametzhанov, A. – Doctor of Medical Sciences, Professor, Department of Social Sciences and Humanities, Innovative Eurasian University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: a.muhamed@bk.ru

Сакенқызы А. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Астана қ., Қазақстан Республикасы.

Сакенқызы А. – магистрант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан.

Sakenkyzy, A. – Master's student at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan. E-mail: aruzhan2002.25@gmail.com

Сахаба М. – филология ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар кафедрасы, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қаласы, Қазақстан Республикасы. **Сахаба М.** – магистр филологических наук, старший преподаватель кафедры Социально-гуманитарных наук Инновационный Евразийский университет, город Павлодар, Республика Казахстан. **Sahaba, M.** – Master of Philological Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Sciences and Humanities, Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: maigul_sahaba@mail.ru

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРУДК 330.34
МРНТИ 06.01.39DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/45-55>Д.С. Бекниязова^{1*}, С.В. Беспалый¹¹Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы

*(e-mail: dana.bekniyazova@mail.ru)

Тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін виртуалды ортада университет стратегияларын бейімдеу**Аңдатпа**

Негізгі мәселе: бизнес-процестердің ашықтығын және ақпараттың қолжетімділігін арттыра отырып, тұтынушылар (білім беру саласына қатысушылар) тауарлар мен қызметтерді пассивті алушылардан әлеуметтік жауапкершілік саласындағы университеттердің корпоративтік саясатын қалыптастырудың белсенді қатысушыларына айналады. Бұл университеттерге өздерінің бизнес-модельдеріне тұрақты даму әдістерін енгізуге күшті экономикалық ынталандыруды тудырады. Бизнес-процестердің цифрлық трансформациясы тұтынушы мен компания арасындағы өзара іс-қимылдың жаңа арналарын ашады. Цифрлық платформалар тұтынушыларға тұрақты дамуды белсенді түрде көрсетуге және университеттерге өз стратегияларын өзгермелі қоғамдық талаптарға тез бейімдеуге мүмкіндік беретін екіжақты ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді. Осылайша, мақалада жоғары оқу орындарының бизнес-процестерін тұрақты дамыту қағидаттарын тиімді іске асыруды қамтамасыз ететін білім беру саласы мен университеттер тұтынушыларының виртуалды ортадағы өзара іс-қимылының тұжырымдамалық моделі ұсынылған. Цифрлық дағдылар мен тұрақты даму сауаттылығына сұраныстың артуы тұтынушылардың қалауын ғана емес, сонымен қатар корпоративтік стратегияларды да қалыптастырады.

Мақсаты: жоғары оқу орнының тұрақтылық талаптарына корпоративтік бейімделуіне ықпал ететін білім беру саласы мен университеттердің тұтынушыларының цифрлық ортадағы өзара іс-қимылының тұжырымдамалық моделін әзірлеу және эмпирикалық растау болып табылады.

Әдістері: тұтынушылардың университеттердің тұрақтылығына әсерін кешенді зерттеу үшін виртуалды ортада сапалық және сандық әдістерді біріктіретін аралас әдіс қолданылды. 50 қазақстандық университеттің сараптамалық зерттеуі мен корреляциялық талдауын қоса алғанда. Бұл тәсіл авторларға сараптамалық бағалау негізінде әсер етудің негізгі механизмдері мен тиімділік факторларын анықтауға, содан кейін университеттердің кең үлгісінде анықталған заңдылықтарды сандық бағалауға мүмкіндік берді.

Нәтижелері және олардың маңыздылығы: нәтижелер модельдің өзектілігін және оның болжамды әлеуетін растай отырып, виртуалды тұтынушылардың белсенділігі мен жоғары оқу орындарының тұрақтылық көрсеткіштері арасындағы статистикалық маңызды байланысты көрсетеді. Зерттеудің қорытындылары білім беру саласының ақпараттандырылған және белсенді тұтынушылары контекстінде тұрақты бизнес стратегияларын қалыптастыруда трансформациялық рөл атқарады. цифрландыру және еңбек нарығының эволюциясы.

Түйінді сөздер: тұрақты даму, виртуалды орта, білім беру саласы, еңбек нарығы, цифрландыру, тұтынушылардың мінез-құлқы.

Кіріспе

Қазіргі цифрлық дәуір бизнес пен қоғам арасындағы коммуникациялық байланыстарды түбегейлі жаңа арнаға бұрды. Бұл үдеріс халықтың сұранысы мен қалауы арқылы компаниялардың стратегиялық даму бағыттарына, соның ішінде корпоративтік тұрақтылық саясатына тікелей әсер етуге жол ашты. Ақпараттың ашықтығы мен қолжетімділігінің артуы сатып алушылардың ролін өзгертті: олар жай ғана тауар алушыдан экологиялық және

элеуметтік жауапкершілік саласындағы корпоративтік саясатты қалыптастырушы белсенді субъектілерге айналды.

Соңғы зерттеу нәтижелері көрсеткендей, тұтынушылардың таңдауы көбінесе брендтің тұрақты даму қағидаттарына қаншалықты адалдығына байланысты болып отыр. Мәселен, IRI деректерін талдау 2013-2018 жылдар аралығында АҚШ-тың кең тұтыну тауарлары нарығындағы өсімнің тең жартысы экологиялық және элеуметтік жауапкершілікті басты орынға қойған брендтерге тиесілі екенін айқындады [1]. Мұндай үрдістер бизнес нысандары үшін тұрақты даму тәжірибесін өз модельдеріне енгізуге қуатты экономикалық мотивация береді [2].

Бизнес-процестердің цифрлық трансформациясы компания мен клиент арасындағы кері байланыстың соны форматтарын қалыптастырды. Г. Цимонис [3] және П. Сильвейра [4] сияқты ғалымдар атап өткендей, виртуалды орта қарым-қатынас мәдениетін өзгертіп, мінез-құлықтың мүлдем жаңа үлгілерін тудыруда. Цифрлық платформалар екіжақты ақпарат алмасуға жағдай жасап, тұтынушыларға өз талаптарын ашық білдіруге, ал компанияларға қоғамдық сұранысқа сәйкес өз стратегияларын жедел бейімдеуге мүмкіндік береді.

Ғылыми әдебиеттерде бұл мәселеге қатысты екі негізгі тұжырымдама қалыптасқан. Бірінші тәсіл экологиялық және элеуметтік хабардарлықтың артуына байланысты тұтынушылық мінез-құлықтың өзгеруіне басымдық береді. Ю. Лу «жауапты тұтынушылар» феноменін сипаттай отырып [5], олар үшін өнімнің тұрақтылық стандарттарына сай болуы сатып алу кезіндегі басты фактор екенін айтады. Өз кезегінде Стофейова және оның әріптестері экологиялық аспектінің маңыздылығын атап өтіп, адамдардың табиғатқа зиянсыз өнім үшін жоғарырақ құн төлеуге дайын екендігін дәлелдейді [6].

Екінші тәсіл корпоративтік құрылымдардың нарық талаптарына бейімделу тетіктерін зерттейді. Дж. Кано тұрақты дамуға деген сұраныс жағдайында электрондық коммерцияның бизнес-модельдері қалай трансформацияланатынын қарастырса [7], А. Уилсон цифрлық өзара әрекеттесу арқылы корпоративтік стратегияларға айналмалы (циркулярлы) экономика принциптерін енгізу үдерістерін талдайды [8]. Сонымен қатар, цифрлық ортадағы бұл өзгерістер еңбек нарығы мен білім беру жүйесіндегі кеңірек трансформациялармен тығыз байланысты. Цифрлық дағдылар мен тұрақты даму саласындағы сауаттылыққа деген қажеттілік тек тұтынушылық талғамды ғана емес, сонымен бірге болашақ корпоративтік басқарудың негізін қалайды.

Материалдар мен әдістер

Бұл жұмыстың методологиялық базасы сапалық және сандық деректерді жүйелі түрде біріктіретін аралас әдістер (mixed methods) стратегиясына негізделген. Зерттеудің бірінші кезеңіндегі сараптамалық ізденістер келесі кезеңдегі корреляциялық талдаудың бағыттарын айқындауға мүмкіндік берді.

Ұсынылып отырған модель цифрлық кеңістіктегі тұтынушылардың мінез-құлық теориялары мен құндылықтарды бірлесіп жасау (co-creation of value) тұжырымдамаларының интеграциясына сүйенеді (1-сурет). Модельдің басты ерекшелігі – жоғары оқу орындарының корпоративтік стратегияларын виртуалды ортадағы өзгермелі сұраныстарға икемдеудің циклдік сипатында. Оның нәтижелілігі ақпарат ағындарының трансляциялану жылдамдығымен және алынған деректерді стратегиялық басқару шешімдеріне айналдыру мүмкіндігімен өлшенеді.

Зерттеу барысында нақты мәселелерді терең зерделеуге бағытталған модификацияланған Delphi тәсілі қолданылды. Сарапшылар тобын қалыптастыруда барынша әртүрлі көзқарастарды қамту мақсатында «максималды вариация» принципі басшылыққа алынды. Нәтижесінде, жүйелі қателіктер мен субъективтілікті азайтуға мүмкіндік беретін 50 маманнан тұратын қорытынды іріктеме жасақталды (2-сурет).

Ақпарат жинау үшін сандық көрсеткіштер мен сапалық пайымдауларды ұштастыратын арнайы сауалнама әзірленді. Құралдың негізін 5 балдық Ликерт шкаласы мен ашық сұрақтар блогы құрады. Сауалнаманың құрылымы зерттеудің логикалық мақсаттарына сәйкес бірнеше тақырыптық блоктарға жіктелген (3-сурет).

Далалық зерттеу жұмыстары 2024 жылдың қазан-желтоқсан айларында екі дәйекті кезең бойынша жүзеге асырылды:

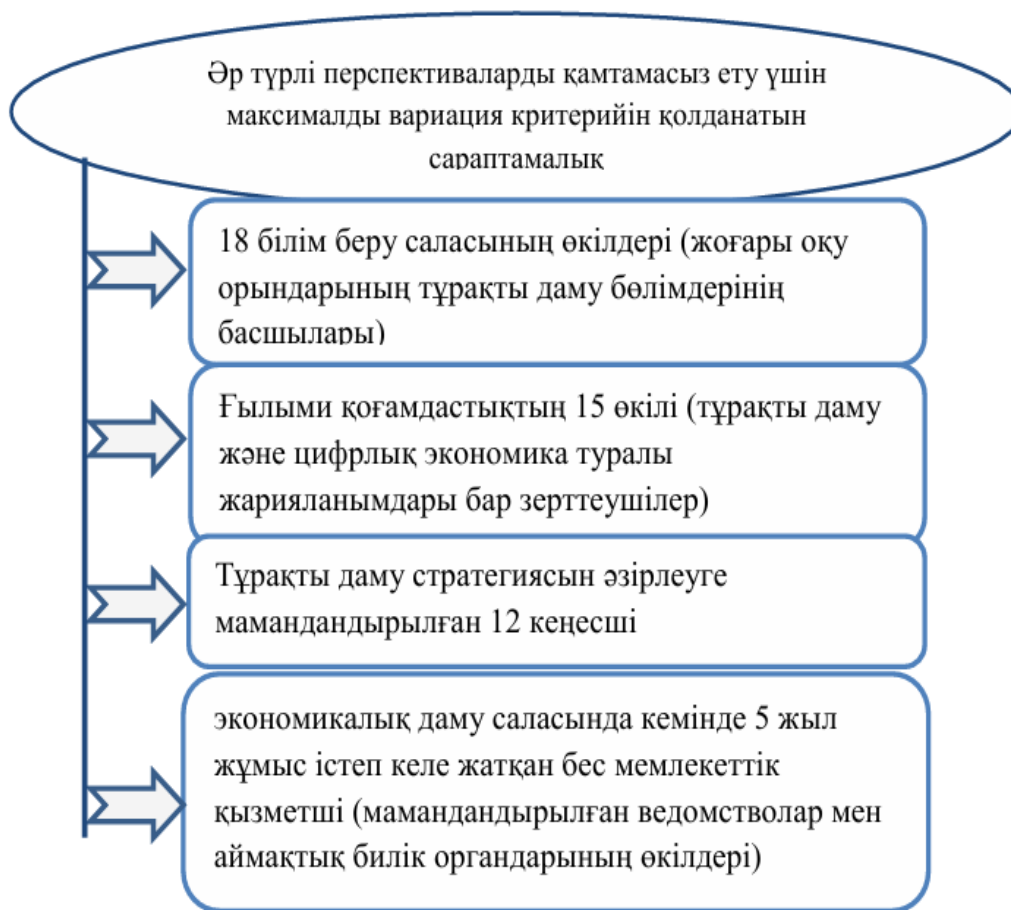
1. Сандық кезең: Qualtrics платформасы негізінде онлайн-сауалнама жүргізу;
2. Сапалық кезең: Алғашқы кезеңде анықталған концептуалды мәселелерді нақтылау мақсатында 8 сарапшымен өткізілген тереңдетілген (structured in-depth) сұхбаттар.

Деректерді өңдеу алгоритмі Жиналған сапалық материалдар Корбин мен Штраустын кодтау парадигмасына негізделген мазмұндық талдау (content analysis) әдісімен өңделді. Алынған нәтижелердің статистикалық маңыздылығы мен айнымалылар арасындағы байланыстарды анықтау үшін корреляциялық және регрессиялық талдау әдістері қолданылды.

1-сурет – Білім беру саласының тұтынушысы мен университеттердің виртуалды ортадағы өзара әрекеттесуінің тұжырымдамалық моделі

Виртуалды ортадағы тұтынушылық белсенділік пен университеттердің тұрақты даму көрсеткіштері арасындағы байланысты тексеру үшін Қазақстандық университеттер мысалында корреляциялық талдау жүргізілді.

2-сурет – Әр түрлі перспективаларды қамтамасыз ету үшін максималды вариация критерийін қолданатын сараптамалық қорытынды үлгі

Статистикалық модельдеу шеңберінде айнымалылар екі негізгі функционалдық топқа жіктелді:

1. Тәуелсіз айнымалылар (X) – Виртуалды ортадағы тұтынушылық белсенділік индикаторлары:

– X_1 : Тұрақты даму контексіндегі университеттердің әлеуметтік медиа-ресурстарындағы пайдаланушылар белсенділігі;

– X_2 : Корпоративтік әлеуметтік желілердегі тұрақтылық мәселелері бойынша интеракцияның жиынтық индексі (Reach көрсеткішіне нормаланған пікірлер, репосттар және ұнатулардың интегралдық мәні);

– X_3 : Жоғары оқу орындарының онлайн-бастамаларына қатысу деңгейі (жалпы базадағы талапкерлердің ішіндегі тартылған контингент үлесі).

2. Тәуелді айнымалылар (Y) – ЖОО тұрақты дамуының тиімділік көрсеткіштері:

– Y_1 : Экологиялық жобаларды қаржыландырудың салыстырмалы көлемі (жалпы табысқа шаққандағы пайыздық үлесі);

– Y_2 : Жүзеге асырылған әлеуметтік маңызы бар бастамалардың абсолюттік саны;

– Y_3 : Тұрақты даму бойынша ұлттық және халықаралық рейтингтердегі позицияларды біріктіретін кумулятивтік индекс.

Аналитикалық әдістеме

Айнымалылар арасындағы өзара байланыстарды анықтау үшін Спирменнің дәрежелік корреляция коэффициенті қолданылды. Бұл статистикалық критерий таңдаманың қалыпты таралу заңдылығына тәуелсіздігімен, сызықтық емес монотонды тәуелділіктерді айқындау қабілетімен және экстремалды ауытқуларға төзімділігімен негізделген.

Әрбір жұптық байланыс үшін корреляция коэффициенті (r) мен статистикалық маңыздылық деңгейі (p -мәні) есептелді. Сонымен қатар, тәуелсіз факторлардың нәтижелік

көрсеткіштерге әсер ету дәрежесі мен олардың дисперсияға қосқан үлесін бағалау мақсатында көптік регрессиялық талдау жүргізілді.

3-сурет – Сауалнама (құрылымдық сауалнама және цифрлық ұпайларды біріктіретін ашық сұрақтар)

Нәтижелері

Сараптамалық бағалаудың сәйкестік коэффициенті (Кендаллдың W) 0,74 құрайды, бұл сарапшылар арасындағы консенсустың жоғары деңгейін көрсетеді.

1-кестеде виртуалды ортадағы университеттердің тұрақты дамуына тұтынушылардың әсер етуіндегі факторлардың маңыздылығының орташа бағалары келтірілген.

1-кесте – Білім беру қызметтерін тұтынушылардың виртуалды ортадағы университеттердің тұрақты дамуына әсер ету факторлары

Факторлар	Маңыздылығы бойынша орташа балл (5 балдық шкала бойынша)	Стандарт-ты ауытқу	Квартиль-аралық диапазон
Цифрлық белсенділік (әлеуметтік желілердегі университеттер)	4,7	0,5	0
Виртуалды ортада құндылықты бірлесіп құру (краудсорсинг)	3,9	0,9	2
Сандық арналар арқылы компаниялармен жеке байланыс	3,8	0,7	1

1-кестенің жалғасы

Жоғары оқу орындарының тұрақты дамуына ықпал ететін виртуалды қоғамдастықтарға қатысу	3,7	0,8	1
Ескерту – авторлар құрастырған			

Жүргізілген зерттеудің эмпирикалық мәліметтері виртуалды ортадағы өзара әрекеттесудің тұжырымдамалық моделін жан-жақты сараптауға мүмкіндік берді. Сарапшылар тарапынан ең жоғары маңыздылыққа ие болған факторлар мен көрсеткіштер ұсынылған модельдің негізгі компоненттерімен толықтай сәйкес келетіні анықталды.

Атап айтқанда, зерттеу барысында «Цифрлық белсенділік» көрсеткіші ($\bar{x} = 4,7$) орташа баллмен ең маңызды фактор ретінде танылды. Сонымен қатар, университет қызметінің экологиялық және әлеуметтік аспектілеріне қатысты тұтынушылардың білдірген рефлексиясы ($\bar{x} = 4,5$) «Өзара әрекеттесудің цифрлық инфрақұрылымымен» тығыз байланысты екені дәлелденді. Модельдің «Ақпараттық ашықтық тетіктері» мен «Онлайн сауалнамаларға қатысу» ($\bar{x} = 4,2$) сияқты элементтері басқарудың транспаренттілігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Ал мониторинг мақсатында цифрлық платформаларды қолдану ($\bar{x} = 4,0$) мен виртуалды кеңістікте ортақ құндылықтарды қалыптастыру ($\bar{x} = 3,9$) көрсеткіштері кері байланыс жүйесінің тиімділігін арттыратын құралдар ретінде бағаланды. Сарапшылар сонымен бірге тұтынушылардың ықпал ету механизмдерін трансформациялайтын виртуалды ортаның өзіндік спецификалық сипаттамаларын нақтылады.

Корреляциялық талдау нәтижелері айнымалылар арасындағы маңызды статистикалық тәуелділіктерді айқындады. Зерттеудің ең айтулы нәтижесі ретінде университеттердің әлеуметтік желілердегі тұрақтылыққа бағытталған белсенділігі (X_2) мен олардың халықаралық және ұлттық тұрақты даму рейтингтеріндегі позициясы (Y_3) арасындағы байқалған өте күшті оң корреляцияны ($r = 0,78$) атап өтуге болады. Бұл көрсеткіш цифрлық коммуникация мен брендтің стратегиялық беделі арасындағы тікелей детерминацияланған байланыстың бар екенін айғақтайды.

Сонымен қатар, ЖОО-ның цифрлық ресурстарындағы белсенділік (X_1) мен экологиялық жобаларға бөлінетін инвестициялар көлемі (Y_1) арасында да орташа деңгейдегі маңызды байланыс тіркелді. Тұтынушылардың онлайн-бастамаларға қатысу белсенділігі (X_3) әлеуметтік жобалардың іске асырылу қарқындылығына (Y_2) оң әсер ететіні байқалды. Осылайша, алынған нәтижелер виртуалды ортадағы цифрлық өзара әрекеттесудің тек имидждік емес, сонымен қатар терең экономикалық және институционалдық салдары бар екенін растайды.

Корреляциялық талдау нәтижелері.

Талдау нәтижелері 2-кестеде келтірілген.

4-сурет – Виртуалды ортадағы компаниялардың тұрақты дамуына тұтынушылардың әсері ету тетіктерінің ерекшеліктері

2-кесте – Корреляция коэффициенттері

Көрсеткіш	Экологиялық жобаларға инвестициялар көлемі (Y_1)	Іске асырылған әлеуметтік бастамалар саны (Y_2)	Тұрақты даму рейтингіндегі орны (Y_3)
Тұрақты даму мәселелері бойынша цифрлық арналардағы хабарламалар саны (X_1)	0,68*	0,72*	0,65*
Компанияның әлеуметтік желілердегі тұрақты даму жөніндегі қызметі (X_2)	0,75*	0,64*	0,78*
Университеттердің тұрақты даму саласындағы онлайн-бастамаларына қатысу (X_3)	0,62*	0,76*	0,70*
Ескерту – авторлар құрастырған * $p < 0.01$			

Корреляциялық талдауда университеттің тұрақтылық көрсеткіштерімен ең күшті статистикалық байланыстарды көрсететін айнымалылар модельдің жеке компоненттерімен де байланысты.

Қосымша регрессиялық талдау әрбір тәуелсіз айнымалының тәуелді айнымалылардың өзгеруіне салыстырмалы үлесін көрсетеді. Көпше сызықтық регрессияның нәтижелері 3-кестеде келтірілген.

3-кесте – Нәтижелер бірнеше сызықтық регрессиясы

Dependent variable	Тәуелсіз айнымалы	Стандартты β -коэффициент	t-test	p-value	R ²
Экологиялық жобаларға инвестициялар көлемі (Y_1)	X_1	0,25	2,87	0,006	0,68
	X_2	0,49	5,42	<0,001	
	X_3	0,18	2,14	0,038	
Іске асырылған әлеуметтік бастамалар саны (Y_2)	X_1	0,32	3,65	<0,001	0,72
	X_2	0,21	2,45	0,018	
	X_3	0,46	5,28	<0,001	
Тұрақты даму рейтингтеріндегі орны (Y_3)	X_1	0,23	2,76	0,008	0,75
	X_2	0,52	6,14	<0,001	
	X_3	0,29	3,42	0,001	
Ескерту – авторлар құрастырған					

Регрессиялық талдау көрсеткендей, университеттің тұрақты даму мәселелері бойынша әлеуметтік желілердегі қызметі (X_2) экологиялық жобаларға (Y_1) инвестициялар көлеміне және тұрақты даму рейтингіндегі (Y_3) позицияға ең көп үлес қосады. Іске асырылатын әлеуметтік бастамалардың саны (Y_2) тұтынушылардың университеттің онлайн-тұрақты даму бастамаларына қатысуына байланысты (X_3).

Талқылау

Зерттеу барысында анықталған маңызды аспектілердің бірі – «уақытша қысу» (temporal compression) құбылысы. Бұл жағдайда тұтынушы аудиториясының университеттің кез келген шешіміне немесе іс-әрекетіне реакциясы лезде пайда болады. Мұндай жеделдік беделдік тәуекелдерді басқарудың жаңа парадигмасын қалыптастырып, коммуникациялық стратегияларды басқаруда жоғары икемділікті талап етеді [9, 10].

Өз кезегінде, цифрлық арналар арқылы қалыптасатын қоғамдық пікір кумулятивті сипатқа ие. Ол университеттің нарықтағы ұзақ мерзімді имиджін айқындап, бренд капиталдануына тікелей ықпал етеді [11]. Бұл механизмдердің өзара әрекеттесу тиімділігі виртуалды ортадағы желілік эффектілер мен ақпараттың таралу ауқымдылығына (масштабталуына) тікелей байланысты болып табылады [12].

Регрессиялық талдау және басқару тетіктері

Жүргізілген регрессиялық талдау тұтынушылық белсенділіктің әртүрлі факторлары корпоративтік тұрақтылық көрсеткіштеріне сараланған (differentiated) әсер ететінін көрсетті. Бұл нәтиже жоғары оқу орындары үшін тұтынушылармен өзара әрекеттесуді басқарудың үзік-үзік емес, кешенді әрі жүйелі тәсілін енгізу қажеттілігін негіздейді [13].

Бейімделудің дихотомиялық моделі

Эмпирикалық деректер виртуалды ортадағы тұтынушылық ықпалға корпоративтік бейімделудің екі жақты (дихотомиялық) моделін растайды:

1. Реактивті цифрлық бейімделу: Бұл тәсіл кезінде университет өзінің базалық бизнес-моделін өзгертпестен, тек коммуникациялық стратегияларына үстірт түзетулер енгізеді. Мұндай әрекеттер көбіне Гительман, Кожевников және Чеботарева еңбектерінде сипатталған «жасыл жуу» (greenwashing) тұжырымдамасына ұқсас болып келеді. Бұл жағдайда тұрақтылық принциптері шынайы құндылық ретінде емес, тек имидждік декорация ретінде қолданылады [14, 15].

2. Проактивті цифрлық трансформация: Бұл бағыт корпоративтік стратегияның ішкі мазмұнын түбегейлі қайта қарап, тұтынушылардың сұранысын негізге ала отырып, білім беру мен зерттеу процестерін нақты тұрақты даму қағидаттарына сәйкестендіруді көздейді.

Қорытынды

Міне, зерттеуіңіздің қорытынды бөлімін бірегейлігі жоғары, академиялық тұрғыдан өңделген тұтас мәтін түрінде ұсынамын:

Сараптамалық сауалнама мен корреляциялық талдаудың кешенді нәтижелері білім беру саласындағы тұтынушылардың виртуалды орта арқылы ұйымдардың тұрақты дамуына ықпал ету тетіктерінің толыққанды архитектурасын айқындады. Ұсынылып отырған виртуалды өзара әрекеттесудің концептуалды моделі бес өзара байланысты құрамдас бөліктің – цифрлық инфрақұрылымның, ақпараттық транспаренттілік тетіктерінің, кері байланыс жүйелерінің, құндылықтарды бірлесіп құру платформалары мен аналитикалық кешендердің синтезінен тұрады. Жүргізілген эмпирикалық сынақ бұл модельдің жоғары оқу орындары үшін корпоративтік тұрақты даму стратегияларын болжаудағы жоғары тиімділігін дәлелдеді. Сонымен қатар, әлеуметтік желілердегі коммуникациялық белсенділік пен онлайн-бастамаларға қатысу деңгейі университеттің стратегиялық табысын айқындайтын шешуші факторлар ретінде нақтыланды.

Алынған нәтижелерді интерпретациялау барысында бірнеше маңызды әдістемелік шектеулерді ескеру қажет. Виртуалды кеңістіктегі тұтынушылық белсенділік пен университеттің тұрақтылық индикаторлары арасында байқалған статистикалық корреляциялар міндетті түрде тікелей себеп-салдарлық тәуелділікті (causality) білдірмейді. Мәселен, тұрақты даму қағидаттарын ұзақ уақыт бойы жүйелі түрде жүзеге асырып келе жатқан білім беру мекемелері өздерінің цифрлық коммуникациялық арналарына сапалы аудитория мен түлектерді тартуда жоғары әлеуетке ие болуы мүмкін. Осыған байланысты, анықталған байланыстардың табиғатын тереңірек зерделеу, сондай-ақ себеп-салдарлық заңдылықтарды нақтылау үшін лонгитюдті (бойлық) жобалау және құрылымдық теңдеулермен модельдеу (SEM) әдістерін қолдана отырып, қосымша зерттеулер жүргізу талап етіледі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Kronthal-Sacco R., Whelan T. Sustainable share index™: Research on IRI purchasing data (2013-2018). Washington: NYU Stern, 2019. – 16 p.

2 Mambetova F., Sozaeva T., Sulumov S., Khuriev R. The phenomenon of human capital in the context of a new format of civilizational development // Revista Juridica. – 2024. – № 3. – P. 683-697. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v3i79.7523>

3 Tsimonis G. Transforming consumption: the role of digital experiences, consumer spirituality, environmental beliefs, and digital efficacy in driving sustainable choices // Journal of Marketing Management. – 2024. – № 1-2. – P. 76-102.

4 Silveira P.D., Sandes F.S., Xara-Brasil D., Santos M. Brands' Green Activism: An Empirical Comparison between Posts of Digital Influencers and Brands // Sustainability. – 2024. – № 16. – P. 57-72.

- 5 Lu Y. Sustainability-Driven Consumer Experience Design of an Online Retail System for Household Appliances // *International Journal of Human-Computer Interaction*. – 2023. – № 39. – P. 2235-2251.
- 6 Stofejova L., Král' Š., Fedorko R., Bačík R., Nastišin L. Sustainability and Consumer Behavior in Electronic Commerce // *Sustainability*. – 2023. – № 15. – P. 156-175.
- 7 Cano J.A. Londoño-Pineda A., Campo E.A., Arango J.A. Sustainable Business Models of E-marketplaces: An Analysis from the Consumer Perspective // *Journal of Open Innovation*. – 2023. – № 9. – P. 147-164.
- 8 Wilson A.J., Kask R., Li M. Exploring Circular Digital Economy Strategies for Sustainable Environmental, Economic, and Educational Technology // *International Transactions on Education Technology*. – 2024. – № 8. – P. 124-139.
- 9 Adepeju A.A., Ibem E.O., Oluwatayo A.A., Okagbue H.I. Influence of client relationship management strategy on organisational performance // *International Journal of Sustainable Development and Planning*. – 2024. – № 19. – P. 3165-3174. DOI <https://doi.org/10.18280/ijmdp.190829>
- 10 Moro M.C.F., Beck C., Sobieski J.O. Digital democracy: The role of smart cities in global sustainability // *Revista Juridica*. – 2024. – № 3. – P. 327-355. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v3i80.7340>
- 11 Akhmetshin E., Sultanova S., Shichiyakh R., Khodjaeva M., Stepanova D., Nurgaliyeva A. Efficiency in urban management and smart city concepts: A Russian cities case study // *International Journal of Sustainable Development and Planning*. – 2024. – № 19. – P. 1379-1387.
- 12 Kashyap A.K., Sharma V. Regulatory reforms for structured green finance: Exploring the case of International Finance Service Centre, India // *International Journal of Ecosystems and Ecology Science*. – 2022. – № 12. – P. 79-90. DOI <https://doi.org/10.31407/ijees12.410>
- 13 Hien L.T., Tam P.T. Impacting information technology on investment capital attraction and sustainable development: A case study in Vietnam // *Qubahan Academic Journal*. – 2025. – № 5. – P. 63-80. DOI <https://doi.org/10.48161/qaj.v5n1a1192>
- 14 Gitelman L.D., Kozhevnikov M.V., Chebotareva G.S. Strategic intelligence of an organization amid uncertainty // *International Journal of Energy Production and Management*. – 2021. – № 6. – P. 294-305. DOI <https://doi.org/10.2495/EQ-V6-N3-294-305>
- 15 Sadaa A.M., Genasan Y., Harhoch H.K., Hazza O.T., Mukhlif M.A. A new key to a sustainable future: Promoting sustainability performance through digital technologies, ESG activities, and circular economy in Jordanian energy companies // *International Journal of Sustainable Development and Planning*. – 2024. – № 19. – P. 3935-3947. DOI <https://doi.org/10.18280/ijmdp.191022>

REFERENCES

- 1 Kronthal-Sacco, R., & Whelan, T. (2019). *Sustainable share index™: Research on IRI purchasing data (2013-2018)*. Washington: NYU Stern [in English].
- 2 Mambetova, F., Sozaeva, T., Sulumov, S., & Khuriev, R. (2024). The phenomenon of human capital in the context of a new format of civilizational development. *Revista Juridica*. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v3i79.7523> [in English].
- 3 Tsimonis, G. (2024). Transforming consumption: the role of digital experiences, consumer spirituality, environmental beliefs, and digital efficacy in driving sustainable choices. *Journal of Marketing Management* [in English].
- 4 Silveira, P.D., Sandes, F.S., Xara-Brasil, D., & Santos, M. (2024). Brands' Green Activism: An Empirical Comparison between Posts of Digital Influencers and Brands. *Sustainability* [in English].
- 5 Lu, Y. (2023). Sustainability-Driven Consumer Experience Design of an Online Retail System for Household Appliances. *International Journal of Human-Computer Interaction* [in English].
- 6 Stofejova, L., Král' Š., Fedorko, R., Bačík, R., & Nastišin, L. (2023). Sustainability and Consumer Behavior in Electronic Commerce. *Sustainability* [in English].
- 7 Cano, J.A. Londoño-Pineda, A., Campo, E.A., Arango, J.A. (2023). Sustainable Business Models of E-marketplaces: An Analysis from the Consumer Perspective. *Journal of Open Innovation* [in English].
- 8 Wilson, A.J., Kask R., LiM. (2024). Exploring Circular Digital Economy Strategies for Sustainable Environmental, Economic, and Educational Technology. *International Transactions on Education Technology* [in English].

- 9 Adepeju, A.A., Ibem, E.O., Oluwatayo, A.A., & Okagbue, H.I. (2024). Influence of client relationship management strategy on organisational performance. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. DOI <https://doi.org/10.18280/ijstdp.190829> [in English].
- 10 Moro, M.C.F., Beck, C., & Sobieski, J.O. (2024). Digital democracy: The role of smart cities in global sustainability. *Revista Juridica*. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v3i80.7340> [in English].
- 11 Akhmetshin, E., Sultanova, S., Shichiyakh, R., Khodjaeva, M., Stepanova, D., & Nurgaliyeva, A. (2024). Efficiency in urban management and smart city concepts: A Russian cities case study. *International Journal of Sustainable Development and Planning* [in English].
- 12 Kashyap, A.K., & Sharma, V. (2022). Regulatory reforms for structured green finance: Exploring the case of International Finance Service Centre, India. *International Journal of Ecosystems and Ecology Science*. DOI <https://doi.org/10.31407/ijees12.410> [in English].
- 13 Hien, L.T., & Tam, P.T. (2025). Impacting information technology on investment capital attraction and sustainable development: A case study in Vietnam. *Qubahan Academic Journal*. DOI <https://doi.org/10.48161/qaj.v5n1a1192> [in English].
- 14 Gitelman, L. D., Kozhevnikov, M. V., & Chebotareva, G. S. (2021). Strategic intelligence of an organization amid uncertainty. *International Journal of Energy Production and Management*. DOI <https://doi.org/10.2495/EQ-V6-N3-294-305> [in English].
- 15 Sadaa, A. M., Genasan, Y., Harhoch, H. K., Hazza, O. T., & Mukhlif, M. A. (2024). A new key to a sustainable future: Promoting sustainability performance through digital technologies, ESG activities, and circular economy in Jordanian energy companies. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. DOI <https://doi.org/10.18280/ijstdp.191022> [in English].

Д.С. Бекниязова¹, С.В. Беспальый¹
¹Торайгыров университет, Казахстан

Адаптация стратегий университетов в виртуальной среде для обеспечения устойчивого развития

С повышением прозрачности бизнес-процессов и доступности информации потребители (участники сферы образования) превращаются из пассивных получателей товаров и услуг в активных участников формирования корпоративной политики университетов в области социальной ответственности. Это создает сильные экономические стимулы для университетов внедрять методы устойчивого развития в свои бизнес-модели. Цифровая трансформация бизнес-процессов открывает новые каналы взаимодействия между потребителем и компанией. Цифровые платформы обеспечивают двусторонний обмен информацией, что позволяет потребителям активно выражать предпочтения в области устойчивого развития, а университетам – быстро адаптировать свои стратегии к меняющимся общественным требованиям. Тем самым, в статье представлена концептуальная модель взаимодействия потребителей образовательной сферы и университетов в виртуальной среде, обеспечивающая эффективную реализацию принципов устойчивого развития бизнес-процессов вузов. Растущий спрос на цифровые навыки и грамотность в области устойчивого развития формирует не только предпочтения потребителей, но и корпоративные стратегии.

Целью настоящего исследования является разработка и эмпирическое подтверждение концептуальной модели взаимодействия потребителя образовательной сферы и университетов в цифровой среде, которая способствует корпоративной адаптации вуза к требованиям устойчивости.

Для комплексного исследования влияния потребителей на устойчивое развитие университетов был использован комбинированный метод, сочетающий качественные и количественные методы в виртуальной среде, включая экспертное исследование и корреляционный анализ 50 казахстанских университетов. Такой подход позволил авторам определить ключевые механизмы влияния и факторы эффективности на основе экспертных оценок, а затем количественно оценить выявленные закономерности в более широкой выборке университетов.

Результаты демонстрируют статистически значимую взаимосвязь между активностью виртуальных потребителей и показателями устойчивости вузов, подтверждая актуальность модели и ее прогностический потенциал. Выводы исследования заключаются в том, что

информированные и активные потребители образовательной сферы играют трансформирующую роль в формировании устойчивых бизнес-стратегий в контексте цифровизация и эволюции рынка труда.

Ключевые слова: устойчивое развитие, виртуальная среда, сфера образования, рынок труда, цифровизация, поведение потребителей.

D. Bekniyazova¹, S. Bepalyy¹

¹ Toraighyrov University, Kazakhstan

Adapting university strategies in a virtual environment for sustainable development

With increasing transparency of business processes and accessibility of information, consumers (participants in education field) are turning from passive recipients of goods and services into active participants in formation of universities' corporate policy in social responsibility's field. This creates strong economic incentives for universities to integrate sustainability practices into their business models. Digital transformation of business processes opens up new channels of interaction between consumer and company. Digital platforms enable two-way information exchange, which allows consumers to actively express their preferences in sustainable development's field, and universities to quickly adapt their strategies to changing societal demands. Thus, article presents conceptual model of interaction between consumers of educational sphere and universities in virtual environment that ensures effective implementation of principles of sustainable development of universities' business processes. Growing demand for digital skills and literacy in field of sustainable development is shaping consumer preferences and corporate strategies.

Purpose of this study is to develop and empirically confirm conceptual model of interaction between consumer of educational sphere and universities in digital environment that facilitates corporate adaptation of university to sustainability requirements.

For comprehensive study of impact of consumers on sustainable development of universities, combined method was used, combining qualitative and quantitative methods in virtual environment, including expert research and correlation analysis of 50 Kazakhstan universities. This approach allowed authors to identify key mechanisms of influence and effectiveness factors based on expert assessments, and then quantify identified patterns in broader sample of universities.

Results demonstrate statistically significant relationship between activity of virtual consumers and sustainability indicators of universities, confirming relevance of model and its predictive potential. Conclusions of research are that informed and active consumers of educational sector play transformative role in shaping sustainable business strategies in context of digitalization and evolution of labor market.

Keywords: sustainable development, virtual environment, educational sphere, labor market, digitalization, consumer behavior.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 25.02.2026 ж.

UDC 338.2
МРПТИ 06.81.30

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/56-62>

P. Caputo¹

¹University Parthenope, University Federico II, Italy, Achii International Institute, Italy,
Fondazione Guida alla Cultura, Italy
*(e-mail: info@paolocaputo.eu)

Patenting in Kazakhstan. An empirical study

Abstract

The main problem: The purpose of this article is to perform an empirical analysis of the patenting activity of Kazakhstan, concerning the participation of at least one inventor residing in Kazakhstan and to give information about procedures for Patenting. The empirical research is based on the study of patent office databases and interviews with consulting experts. The analysis showed the prevalence of domestic applicants among the sample. Foreign applicants are represented mostly by business companies. Less than a third of all applications in the sample included a woman inventor. However, the average participation rate of women is close to the average world figure.

Objective: To provide a concrete analysis of the relationship between inventions and patents in Kazakhstan. Furthermore, to offer information about procedures for Patenting and exams the innovative performance in Kazakhstan.

Methods: The study utilized the analysis of existing database on the official websites and some interview with consulting experts in the city of Pavlodar.

Results and their significance: The research outcome is current knowledge of the relationship between research and development and patenting by companies and university research centers.

Keywords: patent, research and development, inventions, investments

Introduction

This study examines the innovative performance of the Republic of Kazakhstan. New technologies are crucial for long-term economic growth. Therefore, development in science and technology determines the competitiveness of a country and its economic development. Development of technological innovations increases the role of research and development (R&D) and intellectual property (IP). Investment in R&D contributes to innovation development and the absorption of external knowledge. Patenting aims to promote innovation in any technological field. Intellectual property rights (IPRs) help to protect innovations and better appropriate economic returns. Countries that want to maintain and increase their competitiveness in the global market must constantly innovate, because knowledge is a cumulative process. Enterprises need a good absorptive capacity to acquire new knowledge and build innovative capabilities to face international competition. Intellectual property rights are important for competitiveness. On the other hand, firms can use public information on patents and other patents and other IPRs to monitor the performance of their competitors and improve their own.

Materials and methods

A patent is a legal title that protects a technical innovation, or a product or process that provides a new solution to a technical problem. It allows those who have made an invention to be able to produce and market it exclusively in the state where the patent has been applied for. Technologies covered by patents are much more defensible in the marketplace. There are different types of patents: their international classification, called IPC (International Patent Classification), is the most widely used system to validate and recognise them. Established following the 1971 Strasbourg Agreement, it is structured in a hierarchical manner and divides patentable technologies into eight sections (A - H), which in turn are distributed into increasingly detailed levels (subsections, classes, subclasses, groups and subgroups). WIPO (World Intellectual Property Organisation) researchers periodically update the IPC classification: since 2006, the eighth version has been in force and contains about 70,000 entries. There is a dedicated OFFICIAL WEBSITE where you can get all the information. The IPC not only

classifies and searches patents, but also publications, scientific articles and technical texts in general, to assess the state of the art in a particular field.

Invention and Patent. The patent is the title that confers on the applicant a temporary monopoly of exploitation of the invented invention, consisting of the exclusive right to make it, dispose of it and make commercial use of it, preventing such activities by unauthorized third parties. The patent is a form of «exchange» between the inventor and the State, involving the public disclosure of the invention by the inventor, in exchange for a series of exclusive rights to what has been declared in the patent application. The State derives a cognitive ‘gain’ from this, in terms of enrichment of the stock of knowledge and further stimulus to the evolution of the state of the art. The subject matter of a patent for industrial invention is any solution in any field of technology that is new, involves an inventive step and is capable of industrial application. The invention is thus considered a solution to a technical problem. It may consist of a new product or a new process. The following are not considered as inventions and therefore cannot be patented as such: discoveries, scientific theories and mathematical methods; plans, principles and methods for intellectual activities, for play or for commercial activity and computer programs; presentations of information. In addition, the following cannot constitute patentable subject matter methods for the surgical or therapeutic treatment of the human or animal body and methods of diagnosis applied to the human or animal body; plant varieties and animal breeds and essentially biological processes for the production of animals or plants, including new plant varieties in respect of which the invention consists exclusively of the genetic modification of another plant variety, even if said modification is the result of a genetic engineering process plant varieties registered in the National Register of Agricultural and Food Biodiversity as well as varieties from which products bearing the marks of protected designation of origin, protected geographical indication or traditional specialty guaranteed and from which traditional agri-food products are derived. The patent application must contain a sufficient and detailed description of the invention, and the level of detail and description must be such as to allow an expert in the field (including the examiner) to understand and replicate the invention.

The complete patent documentation of the invention is made available to the public a few months after the filing date, the secrecy period remaining for this period.

Different protections for each nation. The application for a patent (for an invention or for a utility model) is not mandatory. However, patenting confers on the owner an industrial property right and related exclusive rights and constitutes an intangible asset, with a greater economic value than the absence of a right. To protect what has been conceived and the conditions are met, it is also possible to evaluate the trade secret. It is possible to obtain a patent in all countries that provide for the protection of innovations and therefore almost all over the world. In some countries, however, the concept of a «utility model» does not exist and innovation will still be treated as an invention. In addition, in some countries the patentability of what is not provided for in Europe (such as computer programs or commercial methods) is allowed.

As with trademarks and designs, there is no patent application that can guarantee «worldwide protection»: each country, in fact, provides for separate procedures and specific fees for the submission of the application and for maintaining the grant. Finally, some states have adhered to special agreements so that it is possible to obtain as many registrations as there are countries of interest with a single application.

Patenting, therefore, can take place: at the national level (single State); international (PCT patent application, with subsequent nationalization of the patent in the individual States of interest). Before filing a patent application, it is advisable to check the novelty of the invention created through a patent antecedence search.

The latter is based on the consultation of specialized databases containing patent applications and patents granted, as well as on the verification of any sector publications and market survey.

International Patent. There is an international agreement between 157 countries, according to which it is possible, with a single application for extension and without the use of a legal representative in each state, to obtain as many patents as there are designated countries. This agreement is called the «Patent Cooperation Treaty». Obtaining a patent right means being recognized a title that constitutes an intangible asset, usable, from an economic point of view, both directly and indirectly (e.g. assignment or license agreements). In fact, for the patent not to remain just a title, it is necessary to implement actions to enhance it. It is also important to defend what has been achieved, through periodic checks and surveillance aimed at preventing the unauthorized circulation of products

identical to or like the one covered by the patent. Finally, it should not be forgotten that the validity and duration of the title is not automatic but is closely linked to the payment of life maintenance fees.

Patent procedures. According to the World Intellectual Property Organization (WIPO), a patent is granted by a national patent office of a country or by a regional office that operates for several countries. There are five regional patent offices:

- African Intellectual Property Organization (OAPI);
- African Regional Intellectual Property Organization (ARIPO);
- European Patent Office (EPO);
- Patent Office of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (GCC Patent Office);
- Eurasian Patent Organization (EAPO).

If an inventor seeks to obtain patent protection in many countries around the world simultaneously, she can file an international application under the Patent Cooperation Treaty (PCT). To obtain patent protection an inventor must file an application. If she applies for a patent in a national patent office only, the patent will be valid only in the country where it is granted. The regional offices make it possible to apply for invention protection in one or more member states of the regional organization. In the patent application, an inventor must provide the title of an invention, the related technical fields and a summary. Also, the inventor must describe the invention in details and clear language as well as its backgrounds (previous patented inventions or scientific literature); such a description is usually accompanied by visual materials such as drawings, plans, or diagrams. The «claims» part of the patent application defines the specific items for which patent protection is sought. Additional supporting documents may be required depending on the patent office. In principle, applicants may prepare and file their patent applications on their own, but most of the time, due to the complexity of patent documents, they resort to the services of patent attorneys.

The PCT procedure. To protect an invention from infringers or imitators in today's global economy, an inventor needs patent protection in the entire world. Every country has its own legal procedures regarding IPRs and the foreign inventors must comply with them. To file a patent application in each country of interest would require a large investment to meet the costs due to filing fees, translation charges and attorney fees. The PCT procedure enables an inventor to file for a single international patent in as many countries as she wishes, provided the countries are signatories to the Patent Cooperation Treaty (Cook 2002).

PCT came into force in 1978. All activities related to PCT are coordinated by WIPO located in Geneva. Nowadays, the PCT has 153 Contracting States. The PCT gives to inventors an alternative route to submitting patent applications simultaneously in the patent offices of all member countries and obtain priority for their inventions, without having to submit separate application in the countries of interest. PCT helps patent offices to make decisions about granting a patent and facilitates access to technical information regarding inventions (Vepachedu 2004). According to «The PCT Applicant's Guide» issued by WIPO (2020), the PCT procedure consists of two main phases: international phase and national phase. It starts with the international phase, which includes filing an international application, international search and international publication. Within 12 months from the date of filing of the first patent application, the inventor can file an international application under the PCT to the national or regional patent office or to the WIPO. This must comply with the PCT formality requirements. The application must be filed in one single language, and the applicant should pay one set of fees (WIPO 2017). The country of origin is defined as the country of the inventor. If in one application there is more than one inventor, the application is divided equally between all of them and subsequently among their countries of residence. Then, the patent application is processed by the «Receiving Office». The second stage involves the establishment of the international search report and written opinion by one of the «International Searching Authorities», which occurs after 16 months from the priority date. The international search is carried out to identify published patent documents and technical literature, which can influence the invention patentability. In the third stage takes place the publication of the international application together with the international search report by the International Bureau of WIPO. After 18 months from the priority date, the content of the international application is disclosed to the world. After 28 months from the priority date, it is provided supplementary international search and international preliminary examination (the additional patentability analysis is usually carried out on an amended version of the application). These stages are optional. The PCT procedure ends with the grant of national or regional patent. This is called the «national phase». The patent granting remains under the control of the national or regional patent

offices. Therefore, after about 30 months from the earliest filing date of initial application, and after paying the national fees an inventor starts to pursue the grant of a patent directly before the national (or regional) Patent Offices (Rockman 2020).

Innovation and Patent Activities in Kazakhstan. The national intellectual property system in Kazakhstan has developed after its independence. In 1992, by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan № 806 «On the National Patent Office under the Cabinet of Ministers of the Republic of Kazakhstan», the national patent office was established. Later it was developed to The Republican State Enterprise «National Institute of Intellectual Property» according to the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan № 756 in 2002. The National Institute of Intellectual Property (NIIP) takes part in international cooperation in the field of the legal protection of intellectual property. It performs work on international applications under the Patent Cooperation Treaty and the Madrid Agreement. Also, the NIIP performs work within the international cooperation with the WIPO, patent offices of other countries, and other international organizations. IPRs play an important role in protecting inventions. Disclosed information of inventions can promote further technological developments, induce more innovation and technological progress. Innovations lead to the economic development of a country and enable sustainable economic growth. Kazakhstan is a country heavily dependent on natural resources and vulnerable to external shocks. Intellectual properties are a useful tool to foster innovation and to transfer knowledge. It is important to educate business companies about the importance of IP rights and the patenting process. In any technological field, the technical solutions concerned with a product, the method and usage of a known product for a new purpose may be protected as intellectual property. According to the Patent Law of the Republic of Kazakhstan (1999), the «product» may be defined as a device, substance, microorganism strain, plant or animals cell culture. The term «method» refers to «the process of affecting a material object using material resources».

The Patent Law of Kazakhstan emphasizes that the following cannot be recognized as patentable inventions:

- discoveries, scientific theories and mathematical methods;
- methods of organization and management of the economy;
- symbols, schedules, rules;
- rules and methods of performing the mental operations, gaming;
- computer programs and algorithms;
- projects and arrangements for structures, buildings, territories;
- proposals relating solely the exterior appearance of manufactured articles;
- proposals that are contrary to the public interest, the principles of humanity and morality.

Obtain a Patent. A patent certifies the priority, authorship and exclusive right to exploit an invention. A patent for an invention is valid for twenty years from the filing application date. In the case of an invention relating to a medical product or a pesticide (chemical), the period of validity of the exclusive right may be extended at the request of the patent owner, but not more than five years. To obtain a patent for an invention valid in the territory of the Republic of Kazakhstan, an inventor must file a patent application to the NIIP and attach supplementary documents, such as the receipt of payment of the application fee. The application must include names of inventions, applicants and their place of residence or location. Non-residents can also apply for a patent, but only with an attorney who is licensed to practice law. The application must be compiled under the established requirements. The description and drawings of the invention must be presented in a clear and accurate form. They must disclose the invention in sufficient detail to be replicated by others in a relevant field of knowledge. Filed applications are assigned for examination. Examination of patent applications consists of the two stages: formal examination and substantive examination. The formal examination consists of a study of the application for compliance with the legal requirements. The applicant is notified about the result. If the application does not meet the requirements, the applicant is asked to submit corrected or missing documents within the period of three months from the filing date. In case of positive result of the formal examination, the applicant must pay a fee to proceed with the substantive examination within three months since the notification. The substantive examination of the application includes the assessment on patentability, a search for the state of the art, a verification of compliance with the requirement of unity of the invention. If the claimed invention is not patentable, it has a lack of novelty or it differs only in an obvious manner from what is found in the prior art, the claims may be rejected. In the case of rejection, within three months an applicant has the right to file an objection to the Appeal Council. The appeal is considered by the Board of Appeal within four months from the

date of its receipt. If the decision on patentability is favorable, a patent is granted. Within three months from the date of notification about the decision, the applicant must pay the fee for preparing a patent for its issue. Failure to pay the fee on time may result in the cancellation of the application. The payment period may be restored within three months if an applicant pays the fee for restoring the missed deadline. The National Institute of Intellectual Property enters the information into the State Register of inventions, publishes information on the issuance of an electronic bulletin, prepares the patent and sends it to the patent owner by courier or through the postal service. An applicant may draw up amendments (corrections of mistakes without changing the entity of an invention) or withdraw the patent application at any stage of its examination, but before entering the information in the State Register.

R&D activities in Kazakhstan. The relationship between R&D expenditures and patent performance is expressed through research productivity and patent propensity. In other words, an increase in R&D efforts may be translated into more patents in the long run. R&D intensity (gross expenditure on R&D as a percentage of GDP) is the indicator used to compare the resources devoted to science and technology in different countries. According to the UNESCO Institute of Statistics, in 2017 the total amount of R&D expenditure at current PPP prices in Central Asia was almost 1.7 million dollars. The biggest share between the Central Asian countries, 36 % (almost 620 thousand dollars), refers to Kazakhstan. In 2018 the total R&D expenditures in Kazakhstan were roughly twice as much as in Uzbekistan. A possible cause may be the faster economic growth in Kazakhstan in the same time span. According to the National Statistics Committee R&D investments are concentrated in the most developed cities: Almaty and Nur-Sultan (Astana), and They are followed by the Mangystau and East-Kazakhstan regions. In Kazakhstan, as it generally happens, basic research is conducted mainly by public and higher education institutions, while applied research and experimental development by business enterprises. To compare the differences in R&D expenses among fields of science and technology we considered the shares recorded in the business sector. Among the business enterprises sector, the most R&D-intensive field is «Engineering and technology»: in 2018 it accounted for 81 % of total business, the second R&D-intensive field is «Natural sciences», and third the share of «Agricultural and veterinary» sciences. According to the UNESCO Institute of Statistics, in 2018 the number of personnel involved in R&D in Kazakhstan was 22,378 people. The biggest share of R&D staff was involved in the higher education sector (39 %). Personnel related to the Business sector accounted for 36 %, followed by R&D staff working in government (17 %) and private non-profit organizations (8 %). If compared at international level, the number of R&D personnel has to be normalized by the number of people employed. According to the UNESCO Institute of Statistics, in 2017 Kazakhstan and Uzbekistan had a similar level of R&D staff, 2.5 and 2.6 R&D personnel per thousand of total employment respectively. At the same time in the Russian Federation, it was much higher, roughly 4 times more.

Patenting activity in Kazakhstan. Generally domestic applicants tend to file more patents in their home country than non-resident applicants. However, in recent years it was mainly due to a significant decrease in the patent applications from residents. The total number of patent applications is distributed among regions unevenly. About 46 % of all patent applications were filed by applicants from Almaty city. The second inventive region was Nur-Sultan (Astana), the current capital of Kazakhstan. The number of national applications received from Nur-Sultan is much less than from Almaty. This can be explained by the fact that Almaty has long been the Kazakhstan's most developed city: it has been a financial, economic and science hub. Besides the Kazakhstan's main cities, the highest number of patent applications are obtained from three regions: Karagandy region, East Kazakhstan region and South Kazakhstan region. It should be noted that these areas are also the most populated. To assess the patent intensity of the regions, the number of patent applications has been normalized by the number of resident people.

The calculations has been done based on the data from the Statistics Committee of Kazakhstan. Thus, in terms of patent intensity the most innovative areas were Almaty, Nur-Sultan, and three more industrialized regions: Karagandy, Pavlodar and East Kazakhstan region. The bulk of R&D investments are concentrated in Almaty and Nur-Sultan, because they are the most developed cities, as well as East Kazakhstan region, the largest metallurgical center of Kazakhstan. At the East Kazakhstan region, Almaty city and the Pavlodar region have the highest level of innovative capacity.

Discussion

A patent is a legal title that protects a technical innovation, or a product or process that provides a new solution to a technical problem. It allows those who have made an invention to be able

to produce and market it exclusively in the state where the patent has been applied for. Technologies covered by patents are much more defensible in the marketplace. Countries that want to maintain and increase their competitiveness in the global market must constantly innovate, because knowledge is a cumulative process. Enterprises need a good absorptive capacity to acquire new knowledge and build innovative capabilities to face international competition.

Conclusion

Intellectual property rights play an important role in protecting inventions. Disclosure of information about inventions can encourage further technological development, more innovation and technological progress. Innovation leads to a country's economic development and enables sustainable economic growth. Kazakhstan is a country heavily dependent on natural resources and vulnerable to external shocks. Therefore, Kazakhstan is trying to diversify its economy and achieve sustainable growth through industrial and innovative development. However, the country does not perform well in terms of innovation activity. Kazakhstan's R&D expenditure is critically low compared to other countries. Most of the R&D has been carried out by universities and the public sector, which indicates a low motivation of business enterprises to carry out R&D. As a result, the results of R&D often have no practical application. The number of Kazakh female inventors involved in international patenting activities is low, although it has improved over time. The ratio of female to male inventors in Kazakhstan was 1/5. Less than a third of all international applications included at least one female inventor. The under-representation of women in patenting activity can be explained by the role of women in society, where family and childcare take priority. Intellectual property is a useful tool for promoting innovation and transferring knowledge. It is important to educate businesses about the importance of IP rights and the patenting process. Cooperation between local researchers and the international scientific community would be beneficial for the development of innovation. In addition, the involvement of more female researchers in innovative activities can help increase IP output in Kazakhstan. The role of the government in all of the above is crucial.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Caputo P. Business and Management - Classroom in a Book. Vesuvian Academy Publishing, 2024.
- 2 Abdymanapov, S., Toxanova, A., Galiyeva, A., Muhamedzhanova, A., Ashikbayeva, Zh. & Baidalinova, A. (2016). Government Support of Innovative. Business in the Republic of Kazakhstan. International Electronic Journal of Mathematics Education 11(5), 1033-1049.

REFERENCES

- 1 Caputo P. (2024). Business and Management - Classroom in a Book. Vesuvian Academy Publishing. [in English].
- 2 Abdymanapov, S., Toxanova, A., Galiyeva, A., Muhamedzhanova, A., Ashikbayeva, Zh. & Baidalinova, A. (2016). Government Support of Innovative. Business in the Republic of Kazakhstan. International Electronic Journal of Mathematics Education [in English].

П. Капуто¹

¹Парфенопе университети, Федерико II университети, Италия, Ахия халықаралық институты, Италия, Fondazione Guida alla Cultura, Италия

Қазақстан Республикасында патенттеу. Эмпирикалық зерттеулер

Осы баптың мақсаты Қазақстанда тұратын кем дегенде бір өнертапқыштың қатысуына қатысты Қазақстанның патенттік қызметіне эмпирикалық талдау жүргізу және патенттеу рәсімдері туралы ақпарат беру болып табылады. Эмпирикалық зерттеу патенттік ведомстволардың деректер базасын зерделеу және сарапшы-консультанттармен әңгімелесу негізінде жүргізіледі. Талдау отандық үміткерлердің іріктеме арасында басым екенін көрсетті. Шетелдік өтініш берушілер негізінен коммерциялық компаниялар болып табылады. Үлгідегі барлық өтінімдердің үштен бірінен азы әйел ііонертапқышты қамтыды. Алайда, әйелдердің орташа қатысу деңгейі әлемдік орташа деңгейге жақын.

Қазақстандағы өнертабыстар мен патенттер арасындағы өзара байланысқа нақты талдау жасауды қамтамасыз ету. Бұдан басқа, Қазақстанда инновациялық қызметті патенттеу және сараптау рәсімдері туралы ақпарат ұсынылсын.

Зерттеу барысында ресми сайттардағы қолда бар деректер базасын талдау және Павлодар қаласы бойынша сарапшы-консультанттармен әңгімелесу пайдаланылды.

Зерттеу нәтижесі – компаниялар мен университеттердің ғылыми орталықтарының ғылыми-зерттеу және патенттеу арасындағы өзара байланыс туралы ағымдағы білімі.

Түйінді сөздер: патенттік, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелер, өнертабыстар, инвестициялар

П. Капуто¹

¹Парфенопе университеті, Федерико II университеті, Италия, Ахия халықаралық институты, Италия, Fondazione Guida alla Cultura, Италия

Патентование в Казахстане. Эмпирическое исследование

Целью данной статьи является проведение эмпирического анализа патентной деятельности Казахстана в отношении участия хотя бы одного изобретателя, проживающего в Казахстане, и предоставление информации о процедурах патентования. Эмпирическое исследование основано на изучении баз данных патентных ведомств и интервью с экспертами-консультантами. Проведенный анализ показал преобладание отечественных абитуриентов среди выборки. Иностранцы заявители представлены в основном коммерческими компаниями. Менее трети всех заявок в выборке включали женщину-изобретателя. Тем не менее, средний уровень участия женщин близок к среднемировому показателю.

Необходимо произвести конкретный анализ взаимосвязи между изобретениями и патентами в Казахстане. Кроме того, предоставить информацию о процедурах патентования и экспертизы инновационной деятельности в Казахстане.

В исследовании использовался анализ существующей базы данных на официальных сайтах и интервью с экспертами-консультантами в городе Павлодар.

Результатом исследования являются современные знания о взаимосвязи между исследованиями и разработками и патентованием компаниями и университетскими исследовательскими центрами.

Ключевые слова: патент, исследования и разработки, изобретения, инвестиции.

Date of receipt of the manuscript to the editor: 2026/02/04

УДК 330.322
МРНТИ 06.52.11

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/63-71>

Н.М. Насырова^{1*}, М.А. Орипов²

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

²Бухарский государственный университет, Узбекистан

*(e-mail: nasyrova.nm@mail.ru)

**Формирование инвестиционного потенциала Республики Казахстан в 2025 году:
актуальные вызовы и стратегические приоритеты**

Аннотация

Основная проблема: Статья посвящена анализу процессов формирования инвестиционного потенциала Республики Казахстан в 2025 году в условиях глобальной экономической трансформации. В работе раскрыты теоретико-методологические основы понятия «инвестиционный потенциал», включая его структурные компоненты: ресурсно-сырьевой, трудовой, инфраструктурный, институциональный, финансовый и инновационный.

На основе актуальных статистических данных Национального банка РК и Министерства национальной экономики проведён анализ текущего состояния инвестиционного потенциала страны. Выявлены ключевые драйверы развития (богатая минерально-сырьевая база, геополитическое положение, цифровая инфраструктура, интеграционные связи) и системные ограничения (сырьевая зависимость, административные барьеры, дефицит квалифицированных кадров, неравномерность регионального развития).

В статье рассмотрены действующие институциональные механизмы привлечения инвестиций: обновлённая нормативно-правовая база (в том числе поправки к Закону «Об инвестициях»), специальные экономические зоны с льготным режимом и практика государственно-частного партнёрства. Определены приоритетные отраслевые направления инвестиционной политики в рамках Стратегии «Казахстан-2050»: зелёная энергетика, агропромышленный комплекс, цифровая экономика, логистика и обрабатывающая промышленность.

Цель: Автор предлагает комплекс мер по усилению инвестиционного потенциала, включающий совершенствование регуляторной среды, развитие человеческого капитала, инфраструктурную модернизацию, финансовую поддержку инвестиций и маркетинговые инициативы.

Методы: Используются методы количественного и качественного анализа, включая обработку данных официальной статистики, аналитических отчетов государственных органов и международных организаций.

Результаты и их значимость: В заключении подчёркивается, что системный подход к формированию инвестиционного потенциала – ключевое условие долгосрочного экономического роста и повышения конкурентоспособности Казахстана в глобальной экономике.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, Республика Казахстан, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная привлекательность, экономическая диверсификация, институциональные механизмы, отраслевые приоритеты.

Введение

В 2025 году Республика Казахстан продолжает реализацию масштабной трансформации экономической модели, нацеленной на снижение сырьевой зависимости и формирование устойчивого инвестиционного потенциала. Глобальные экономические сдвиги, усиление региональной конкуренции и технологические изменения предъявляют новые требования к механизмам привлечения и эффективного использования капитала.

«В стране запущены комплексные экономические реформы. Значительные инвестиции вкладываются в строительство инфраструктуры, открытие новых производств. Очевидно, что все эти шаги направлены на повышение благосостояния народа и усиление потенциала страны.

Стремительное развитие искусственного интеллекта уже влияет на мировоззрение и поведение людей, особенно молодежи. Иной альтернативы нет, поскольку данный процесс кардинально меняет миропорядок и образ жизни всего человечества. Мы должны быть готовы к этому. Нужно действовать решительно, промедление чревато самыми тяжелыми последствиями. Поэтому мною поставлена стратегическая по своей важности задача превращения Казахстана в течение трех лет в полноценную цифровую страну.

На основе масштабной цифровизации и активного внедрения технологии искусственного интеллекта мы должны осуществить модернизацию экономики».

Модернизация национальной экономики наряду с цифровизацией требует также решению таких актуальных задач: адаптации инвестиционной политики к современным реалиям, реализацию «зелёную» повестку, переориентацию торговых потоков и развитию рынка инфраструктурных услуг страны.

Цель статьи – проанализировать текущее состояние инвестиционного потенциала Казахстана в 2025 году, выявить ключевые драйверы роста и системные ограничения, а также предложить меры по дальнейшему усилению конкурентоспособности страны на международном инвестиционном и товарном рынках.

Материалы и методы

Исследование формирования инвестиционного потенциала Республики Казахстан в 2025 году опирается на комплекс разноплановых материалов, позволяющих всесторонне оценить текущую ситуацию и спрогнозировать ключевые тенденции. Основу информационной базы составили официальные статистические данные, в том числе материалы Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан и отчёты Национального банка страны. Существенную роль сыграли данные о прямых иностранных инвестициях за 2023–2024 годы и прогнозные показатели на 2025 год, дающие представление о динамике инвестиционного потока.

Важным источником информации выступили государственные стратегические документы, включая национальные проекты и программы развития до 2025 года, такие как «Цифровой Казахстан» и «Индустриально-инновационное развитие», а также Послание Президента Республики Казахстан народу на 2025 год и стратегия развития Международного финансового центра «Астана» (AIFC). Эти документы позволили определить приоритетные направления государственной политики в сфере инвестиций.

Результаты

Инвестиционный потенциал представляет собой интегральную характеристику территории, отражающую её способность привлекать, аккумулировать и продуктивно использовать инвестиционные ресурсы для долгосрочного социально-экономического развития. В отличие от простого наличия природных богатств, он включает комплекс институциональных, инфраструктурных, кадровых и инновационных условий, формирующих благоприятную среду для капиталовложений.

В структуре инвестиционного потенциала выделяют взаимосвязанные компоненты:

- ресурсно-сырьевой – определяется объёмом и доступностью природных ресурсов;
- трудовой – характеризуется качеством человеческого капитала и его адаптивностью к новым технологиям;
- инфраструктурный – включает транспортно-логистическую сеть, энергетику и цифровые коммуникации;
- институциональный – отражает качество правовой среды, защищённость прав инвесторов и эффективность госуправления;
- финансовый – связан с доступностью капитала, развитостью финансовых рынков и инструментов;
- инновационный – основан на научно-техническом потенциале и способности к технологическому обновлению [1].

В 2025 году Казахстан сохраняет статус одного из ключевых игроков Центральной Азии с точки зрения инвестиционной привлекательности. Страна располагает значительными конкурентными преимуществами:

- богатой минерально-сырьевой базой (лидерство по запасам урана, хрома, свинца, цинка);
- формирование предпосылки и разработанные стратегии по развитию зелёной экономики;

- выгодным геополитическим положением (транзитный коридор между Европой и Азией);
- развивающейся цифровой инфраструктурой (внедрение электронного правительства, рост IT-сектора);
- широкий масштаб международных отношений и глобальных интеграционных финансово-экономических связей страны (участие в ЕАЭС, ШОС, ОЭС);
- политическая и экономическая стабильность страны, а также созданного комфортного инвестиционного климата в республике и т.д.

Известно, что важным условием роста экономики является наращивание производственного потенциала и повышения производительности труда. Для обеспечения этих условий существенную роль играет вложения капитала в приоритетные отрасли экономики, модернизация, реконструкция существующих и создание новых мощностей на основе инновационных технологий и внедрения достижений науки и техники. А свою очередь достижения роста притока инвестиций в экономики Казахстана требует рационального использования названных преимуществ инвестиционной деятельности страны и совершенствованию инвестиционной политики страны.

Следует отметить, что в результате реализации комплексных мер по социально-экономическому развитию страны «в 2025 году ВВП Казахстана вырос на 6,5 %, достигнув номинального значения свыше 300 миллиардов долларов США, что стало рекордным показателем. Рост обеспечен в первую очередь промышленностью (особенно обрабатывающим сектором), транспортом, строительством, а также сельским хозяйством, с сильной динамикой в несырьевых секторах». В 2025 году стране наблюдался тоже роста инвестиций. Так, объем инвестиций в основной капитал составил 22730,6 млрд. тенге, что на 13 % больше, чем в 2024 г. (в сопоставимых ценах). И объем инвестиции в основной капитал по отношению ВВП страны в 2025 году достиг 13,8 %. В 2025 году основные доли в росте суммы инвестиций в основной капитал распределились следующим образом: 23 % снабжение электроэнергией, газом, паром, горячей водой и кондиционированным воздухом, 22 % обрабатывающая промышленность, 13,6 % операции с недвижимым имуществом, 13 % сельское, лесное и рыбное хозяйство, а также транспорт и складирование 12,5 %. Итого на эти сегменты приходится около 84 % от текущего прироста суммы капитальных затрат в экономике за 2025 год.

Как показывает анализ приведённых данных в системе инвестиционной политики страны за 2025 год большое значение придавалось на осуществление проектов в сфере энергетики, обрабатывающей промышленности, сельского хозяйства и инфраструктуры.

Так, Банк развития Казахстана (БРК) профинансировал 14 из 17 прорывных проектов Казахстана. Министерство национальной экономики сообщило, что доля участия БРК может составить до 2,6 трлн тг «в рамках инициатив, которые формируют основу будущих металлургических и агропромышленных кластеров, повышающих долю высокотехнологичной переработки внутри страны».

Перечень из 17 крупных проектов общей стоимостью около 16 трлн тг с созданием более 28 тыс. рабочих мест был определён правительством в 2024 году. Проекты охватывают направления чёрной и цветной металлургии, нефте-, газо- и углекислотной, химической промышленности, автомобильного кластера, туризма и пищевой промышленности. Данный перечень представлялся как «17 прорывных проектов», призванных качественно диверсифицировать экономику.

Таблица 1 – Инвестиции в основной капитал по направлениям использования*

	Инвестиции в основной капитал, тыс. тенге-2025г.	В % к 2024г.	Удельный вес в общем объеме инвестиций, в процентах
Всего	22 730 624 809	113,0	100,0
в том числе:			
сельское, лесное и рыбное хозяйство	1 162 995 301	153,0	5,1
промышленность	9 041 671 531	112,4	39,8
в том числе:			

Продолжение таблицы 1

горнодобывающая промышленность и разработка карьеров	3 204 742 287	85,0	14,1
обрабатывающая промышленность	2 791 604 427	130,1	12,3
снабжение электроэнергией, газом, паром, горячей водой и кондиционированным воздухом	2 106 719 391	153,1	9,3
водоснабжение; сбор, обработка и удаление отходов, деятельность по ликвидации загрязнений	938 605 429	128,2	4,1
строительство	159 563 127	108,3	0,7
оптовая и розничная торговля, ремонт автомобилей и мотоциклов	469 201 210	108,6	2,1
транспорт и складирование	4 035 308 102	109,0	17,8
предоставление услуг по проживанию и питанию	230 533 519	123,9	1,0
информация и связь	413 969 428	113,4	1,8
финансовая и страховая деятельность	313 470 722	188,4	1,4
операции с недвижимым имуществом	4 102 636 209	110,0	18,0
профессиональная, научная и техническая деятельность	77 386 187	72,4	0,3
деятельность в области административно-го и вспомогательного обслуживания	177 230 363	105,3	0,8
государственное управление и оборона; обязательное социальное обеспечение	260 221 893	140,8	1,1
образование	1 280 292 195	109,2	5,6
здравоохранение и социальное обслуживание населения	548 369 619	113,4	2,4
искусство, развлечения и отдых	421 924 762	134,7	1,9

Именно, разработка и реализация таких инновационно-приоритетных проектов частично обеспечили целенаправленного использования инвестиций в стране и внесли свою ношу в росту экономики и решению социальных проблем, в частности, смягчению проблемы занятости в регионах республики.

По данным Национального банка РК, объём прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в 2025 году составил 26,8 млрд долларов США, что на 6 % превышает показатель 2024 года. Доля обрабатывающей промышленности в ВВП достигла 14,2 %, демонстрируя постепенную диверсификацию экономики. Однако сохраняется высокая зависимость от сырьевого сектора: нефтегазовая отрасль обеспечивает около 38 % доходов бюджета.

Среди позитивных трендов – рост инвестиций в возобновляемую энергетику (солнечные и ветровые станции), расширение IT-кластеров и развитие агропромышленного комплекса. В 2025 году запущены новые проекты по глубокой переработке сельхозпродукции, ориентированные на экспорт в Китай, ЕС и страны Ближнего Востока.

Вместе с тем ряд факторов сдерживает наращивание инвестиционного потенциала:

- недостаточная диверсификация экономики и высокая доля сырьевых отраслей;
- административные барьеры при регистрации бизнеса и получении разрешительных документов;
- дефицит квалифицированных кадров в высокотехнологичных секторах;
- неравномерность регионального развития и инфраструктурные ограничения в отдалённых областях [2].

Динамика и отраслевой анализ инвестиций в основной капитал (ИОК) РК

Инвестиции в основной капитал (ИОК) служат наиболее точным индикатором внутреннего инвестиционного спроса и намерений национальных и иностранных компаний по расширению производства. Анализ динамики ИОК в 2023–2025 годах демонстрирует уверенный, хотя и неравномерный, рост. Ключевой тезис анализа подтверждается статистикой: в 2024 году объём ИОК составил 19 461,3 млрд тенге, показав рост на 8 % в сопоставимых ценах. В начале 2025 года тенденция сохранилась: за январь-июль объём ИОК достиг 9,9 трлн

тенге, демонстрируя ускорение темпов роста до 16,1 % в реальном выражении по сравнению с аналогичным периодом 2024 года. Это свидетельствует о восстановлении деловой активности после глобальных экономических шоков. Отраслевая структура ИОК и проблема диверсификации Структурный анализ ИОК позволяет оценить, в какие сектора направляется инвестиционный капитал, и насколько успешно реализуется задача диверсификации экономики, снижения зависимости от сырьевого сектора. По итогам января-июля 2025 года, отраслевая структура ИОК выглядела следующим образом (рисунок 1).

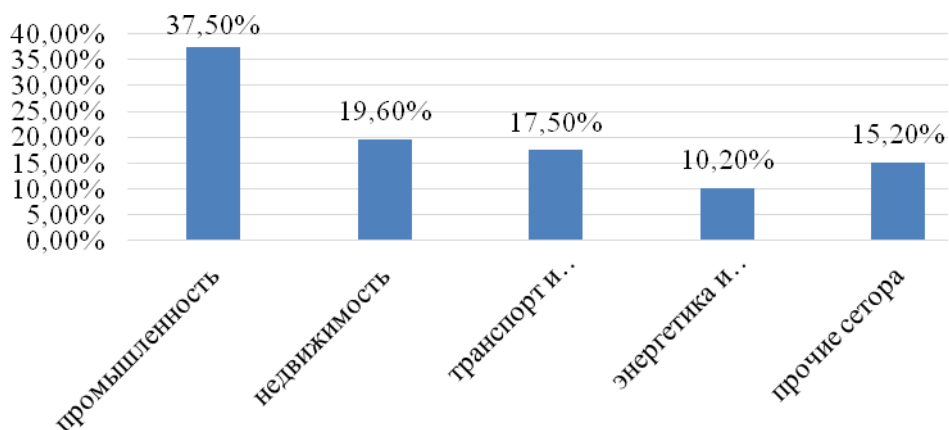

Рисунок 1 – Доля ИОК по секторам экономики за январь-июль 2025 года

Анализ показывает, что, несмотря на преобладание промышленности, внутри сектора происходят положительные структурные сдвиги. В 2024 году инвестиции в горнодобывающую промышленность сократились на существенные -20,1 %, что стало следствием завершения крупных проектов и снижения мировых цен на некоторые виды сырья. Однако это падение было частично компенсировано уверенным ростом в обрабатывающей промышленности (+24,1 %). Это является важным индикатором успешности политики по стимулированию несырьевого экспорта и импортозамещения. Остальные 10,2 % в структуре Промышленности распределены между секторами, критически важными для базовой инфраструктуры: Снабжение электроэнергией, газом, паром (около 4,1 %) и Водоснабжение, канализация, сбор и утилизация отходов (около 6,1 %).

Несмотря на преобладание собственных средств (64,5 %), что свидетельствует о высокой самодостаточности крупных компаний, критически низкой остается доля банковских кредитов (3,8 %). Этот факт требует глубокого экономического объяснения, связанного с монетарной политикой Национального Банка РК. Низкая доступность кредитных ресурсов прямо коррелирует с сохранением высокой базовой ставки. Национальный Банк РК, в рамках борьбы с инфляцией, вынужденно поддерживал жесткие денежно-кредитные условия. Базовая ставка по состоянию на конец 2024 года была установлена на уровне 15,25 %. При такой ставке стоимость долгосрочного кредитования для большинства несырьевых проектов становится непомерно высокой, что вынуждает предприятия либо отказываться от кредитов, либо искать более дорогие внешние источники финансирования, либо полагаться на государственную поддержку. Таким образом, жесткая монетарная политика, необходимая для макроэкономической стабильности (снижения инфляции), объективно выступает сдерживающим фактором для роста инвестиций через банковский сектор.

Исторически Казахстан продемонстрировал впечатляющую способность привлекать ПИИ, о чем свидетельствует совокупный чистый приток в 166 млрд долларов США за 1991–2023 годы. Пиковым стал 2022 год, когда валовой приток ПИИ достиг рекордных 28 млрд долларов США. Однако в 2024 году динамика изменилась: валовой приток ПИИ в Казахстан за девять месяцев составил 12,7 млрд долларов США, что представляет собой значительное сокращение на 35,7 % по сравнению с аналогичным периодом 2023 года.

В структуре притока зарубежной инвестиции в Казахстан важное значение имеет международные финансовые организации. Так, «в 2024 году Европейский банк реконструкции и развития инвестировал в экономику Казахстана рекордные 930 млн евро, реализовав 25 проектов, и содействовал привлечению дополнительных 300 млн евро. Общий вклад в

экономику Казахстана составил свыше 1,2 млрд евро.» Необходимо особо подчеркнуть, что «порядка 22 % инвестиций в регион приходится на Казахстан. Это второй показатель после Узбекистана.

Инвестиции Европейского банка реконструкции и развития в 2025 году в страны Центральной Азии и Монголию:

- Узбекистан – \$1 млрд;
- Казахстан – \$440 млн;
- Монголия – \$218 млн;
- Кыргызстан – \$212 млн;
- Таджикистан – \$100 млн.»

Как, видно в 2025 году объем финансирование Европейского банка реконструкции и развития в Казахстан сократился по отношению 2024 года. В перспективе в стране следует разработать такие проекты, которые являлись-бы приоритетными и для РК и для данного банка.

Географическая структура ПИИ традиционно отличается высокой концентрацией капитала из стран, связанных с крупными нефтегазовыми проектами.

Таблица 2 – Географическая структура ПИИ

Страна-инвестор 2022 г	Доля в валовом притоке	Примечание
Нидерланды	29,6 % (8,3 млрд долл)	Связано с регистрацией нефтегазовых консорциумов
США	18,2 % (5,1 млрд долл)	Энергетика и финансы
Швейцария	10 % (2,8 млрд долл)	Сырьевые товары и финансы

В 2024 году, несмотря на общее снижение, активными оставались Нидерланды, США, Швейцария, а также такие растущие инвесторы, как Катар, Китай и Турция. Отраслевая структура ПИИ (2024) по валовому притоку показывает устойчивую зависимость от сырьевого сектора, хотя торговля также занимает значительную долю: Горнодобывающая промышленность (\$6,4 млрд) Оптовая и розничная торговля (\$5,3 млрд) Обрабатывающая промышленность (более \$1,7 млрд) Контраст между валовым и чистым притоком: проблема реинвестирования и оттока Ключевой задачей академического анализа является разграничение валового и чистого притока ПИИ. Валовой приток включает в себя не только новые вложения, но и реинвестированную прибыль, а также внутрикорпоративные займы, которые по сути являются долговыми обязательствами. Чистый приток отражает реальные новые инвестиции в капитал. В 2022 году, когда валовой приток составил 28 млрд долларов США, чистый приток ПИИ был всего 6,1 млрд долларов США. Это означает, что более 56 % валового притока приходилось на реинвестированную прибыль и долговые инструменты, а не на реальные новые вложения в уставный капитал. Ситуация усугубилась в 2024 году. Впервые был зафиксирован чистый отток ПИИ в целом по экономике в размере \$2,6 млрд (для сравнения, в 2023 году был чистый приток \$3,7 млрд) [4].

Обсуждение

Нормативно-правовая база Казахстана в сфере инвестиций продолжает совершенствоваться. В 2025 году вступили в силу поправки к Закону «Об инвестициях», направленные на:

- усиление гарантий защиты прав инвесторов;
- расширение налоговых преференций для проектов в приоритетных отраслях;
- упрощение процедур согласования капиталоемких проектов.

Специальные экономические зоны (СЭЗ) остаются ключевым инструментом привлечения капитала. В 2025 году их число достигло четырнадцати, а совокупный объем инвестиций в СЭЗ превысил 5,1 млрд долларов. Льготный режим включает:

- налоговые каникулы до 10 лет;
- таможенные преференции;
- ускоренное получение разрешений и согласований.

Государственно-частное партнёрство (ГЧП) активно используется для реализации инфраструктурных проектов. В 2025 году объем ГЧП-проектов составил 4,9 млрд долларов, с фокусом на:

- дорожное строительство;

- модернизацию ЖКХ;
- развитие здравоохранения и образования.

Отраслевые приоритеты инвестиционной политики

Стратегия «Казахстан-2050» определяет следующие ключевые направления инвестиционной политики:

1. Зелёная энергетика. Целевой показатель – 15 % доли ВИЭ в энергобалансе к 2030 году. В 2025 году запущены проекты по строительству солнечных электростанций в южных регионах и ветровых парков в Мангистауской области.

2. Агропромышленный комплекс. Акцент сделан на глубокую переработку зерна, мяса и молока, а также экспорт органической продукции.

3. Цифровая экономика. Развиваются IT-парки, блокчейн-технологии и искусственный интеллект. В 2025 году запущена национальная платформа «Цифровой Казахстан 2.0».

4. Логистика. Модернизируется Транскаспийский международный транспортный маршрут, расширяется пропускная способность портов Актау и Курык.

5. Обрабатывающая промышленность. Приоритеты – импортозамещение в машиностроении, фармацевтике и химической индустрии.

Эти направления формируют каркас новой индустриальной политики, нацеленной на создание высокопроизводительных рабочих мест и увеличение доли несырьевого экспорта.

Направления усиления инвестиционного потенциала в 2025 году

Для устойчивого наращивания инвестиционного потенциала в 2025 году необходимо реализовать комплекс мер:

1. Совершенствование регуляторной среды. Требуется дальнейшее упрощение процедур регистрации и ведения бизнеса, цифровизация административных процессов и сокращение сроков получения разрешительной документации. Целевой ориентир – регистрация нового предприятия в течение одного рабочего дня.

2. Развитие человеческого капитала. Необходимо усилить взаимодействие между вузами, научными организациями и инвесторами для подготовки кадров, соответствующих требованиям современных производств. Важны программы переподготовки и повышения квалификации, ориентированные на приоритетные отрасли.

3. Инфраструктурная модернизация. Следует расширить сеть индустриальных парков, создать «умные» города с интегрированной цифровой инфраструктурой и модернизировать транспортно-логистические коридоры. Это позволит снизить транзакционные издержки и повысить привлекательность регионов для инвесторов.

4. Финансовая поддержка инвестиций. Необходимо расширить инструменты венчурного финансирования, создать специализированные фонды для стартапов и малых инновационных предприятий. Важна система субсидирования процентных ставок по кредитам для проектов в приоритетных секторах.

5. Маркетинговые инициативы. Требуется активное позиционирование Казахстана как надёжного партнёра и «ворот в Центральную Азию». Это предполагает участие в международных инвестиционных форумах, продвижение бренда страны на глобальных рынках и создание привлекательного образа казахстанской экономики [5].

Заключение

Формирование инвестиционного потенциала Республики Казахстан в 2025 году – многоаспектный процесс, требующий согласованных усилий государства, бизнеса и общества. Ключевые задачи включают:

- диверсификацию экономики и снижение сырьевой зависимости;
- укрепление институциональной среды и защиту прав инвесторов;
- развитие человеческого капитала и технологическое обновление производств;
- модернизацию инфраструктуры и цифровизацию процессов.

Успешная реализация стратегии позволит Казахстану:

- повысить конкурентоспособность национальной экономики;
- увеличить долю не сырьевого экспорта;
- создать высокопроизводительные рабочие места;
- занять устойчивые позиции в глобальной инвестиционной системе.

Для достижения этих целей необходимо обеспечить:

- последовательность и предсказуемость инвестиционной политики;
- прозрачность регуляторных процедур;

- стимулирование инновационной активности;
- развитие межрегиональной кооперации и интеграцию в региональные рынки.

Только системный подход к формированию инвестиционного потенциала способен обеспечить долгосрочный экономический рост и устойчивое развитие Республики Казахстан в условиях глобальной конкуренции.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Национальный банк Республики Казахстан. Статистический бюллетень. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nationalbank.kz/ru> [in Russian].
- 2 Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Стратегия «Казахстан-2050». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy> [in Russian].
- 3 Всемирный банк. Doing Business 2025: Казахстан. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan> [in Russian].
- 4 Материалы Евразийской экономической комиссии. Инвестиции в ЕАЭС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://eec.eaeunion.org/comission/library/> [in Russian].
- 5 OECD. Investment Recommendations for Kazakhstan. – [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://www.oecd.org/agriculture>

REFERENCES

- 1 Nacional'nyj bank Respubliki Kazahstan. Statisticheskij byulleten'. [National Bank of the Republic of Kazakhstan. Statistical Bulletin]. nationalbank.kz. Retrived from <https://nationalbank.kz/ru> [in Russian].
- 2 Ministerstvo nacional'noj ekonomiki Respubliki Kazahstan. Strategiya «Kazahstan 2050». [Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan. Strategy «Kazahstan 2050»]. gov.kz. Retrived from <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy> [in Russian].
- 3 Vsemirnyy bank. Doing Business 2025: Kazakhstan. [World Bank. Doing Business 2025: Kazakhstan]. worldbank.org. Retrived from <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan> [in Russian].
- 4 Materialy Evrazijskoj ekonomicheskoy komissii. Investicii v EAES. [Materials of the Eurasian Economic Commission. Investments in the EAEU]. eec.eaeunion.org. Retrived from <https://eec.eaeunion.org/comission/library/> [in Russian].
- 5 OECD. Investment Recommendations for Kazakhstan. oecd.org. Retrieved from: <https://www.oecd.org/agriculture>

Н.М. Насырова¹, М.А. Орипов²

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

²Бұхара мемлекеттік университеті, Өзбекістан

2025 жылы Қазақстан Республикасының инвестициялық әлеуетін қалыптастыру: қазіргі қиындықтар және стратегиялық басымдықтар

Бұл мақалада жаһандық экономикалық трансформация жағдайында Қазақстан Республикасының инвестициялық әлеуетінің 2025 жылы дамуы талданады. Мақалада «инвестициялық әлеует» ұғымының теориялық және әдіснамалық негіздері, оның құрылымдық компоненттері: ресурстық және шикізат ресурстары, еңбек, инфрақұрылым, институционалдық, қаржылық және инновациялық қарастырылады.

ҚР Ұлттық банкі мен Ұлттық экономика министрлігінің ағымдағы статистикалық деректеріне сүйене отырып, елдің ағымдағы инвестициялық әлеуетіне талдау жүргізілді. Дамудың негізгі қозғаушы күштері (бай минералды-шикізат базасы, геосаяси орналасуы, цифрлық инфрақұрылым және интеграциялық байланыстар) және жүйелік шектеулер (ресурстарға тәуелділік, әкімшілік кедергілер, білікті кадрлардың жетіспеушілігі және аймақтық дамудың біркелкі еместігі) анықталды.

Мақалада инвестицияларды тартудың қолданыстағы институционалдық тетіктері қарастырылады: жаңартылған нормативтік база («Инвестициялар туралы» Заңға түзетулерді

қоса алғанда), жеңілдік режимі бар арнайы экономикалық аймақтар және мемлекеттік-жекеменшік серіктестік тәжірибелері. «Қазақстан 2050» Стратегиясы аясында инвестициялық саясаттың басым салалық бағыттары анықталды: жасыл энергетика, агроөнеркәсіптік кешен, цифрлық экономика, логистика және өндіріс.

Автор инвестициялық әлеуетті арттыру бойынша бірқатар шараларды ұсынады, соның ішінде реттеуші ортаны жақсарту, адами капиталды дамыту, инфрақұрылымды жаңғырту, инвестицияларды қаржылық қолдау және маркетингтік бастамалар.

Зерттеу барысында ресми статистика деректерін, мемлекеттік органдар мен халықаралық ұйымдардың аналитикалық есептерін талдауды қамтитын сандық және сапалық әдістер қолданылды.

Қорытындыда инвестициялық әлеуетті дамытуға жүйелі тәсіл ұзақ мерзімді экономикалық өсу мен Қазақстанның әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілеттілігін арттырудың кілті болып табылатыны атап өтілген.

Түйін сөздер: инвестициялық әлеует, Қазақстан Республикасы, тікелей шетелдік инвестициялар, инвестициялық тартымдылық, экономикалық әртараптандыру, институционалдық механизмдер, салалық басымдықтар.

N. Nassyrova¹, M. Orypov²

¹ Innovative Eurasian University, Kazakhstan

² Bukhara State University, Uzbekistan

Formation of the investment potential of the Republic of Kazakhstan in 2025: current challenges and strategic priorities

The article is devoted to the analysis of the processes of forming the investment potential of the Republic of Kazakhstan in 2025 under conditions of global economic transformation. The paper раскрывает the theoretical and methodological foundations of the concept of “investment potential”, including its structural components: resource-based, labor, infrastructure, institutional, financial, and innovative.

Based on up-to-date statistical data from the National Bank of Kazakhstan and the Ministry of National Economy, an analysis of the current state of the country’s investment potential is carried out. Key drivers of development are identified (rich mineral resource base, geopolitical position, digital infrastructure, integration ties), as well as systemic constraints (resource dependence, administrative barriers, shortage of qualified personnel, uneven regional development).

The article examines the existing institutional mechanisms for attracting investment, including the updated regulatory framework (in particular, amendments to the Law “On Investments”), special economic zones with preferential regimes, and the practice of public-private partnerships. Priority sectoral areas of investment policy within the framework of the “Kazakhstan 2050” Strategy are defined: green energy, agro-industrial complex, digital economy, logistics, and manufacturing.

The author proposes a set of measures to strengthen investment potential, including improving the regulatory environment, developing human capital, infrastructure modernization, financial support for investments, and marketing initiatives.

Both quantitative and qualitative research methods were used, including the analysis of official statistical data, analytical reports of government bodies, and international organizations. The conclusion emphasizes that a systematic approach to the formation of investment potential is a key condition for long-term economic growth and increasing the competitiveness of Kazakhstan in the global economy.

Keywords: investment potential, Republic of Kazakhstan, foreign direct investment, investment attractiveness, economic diversification, institutional mechanisms, sectoral priorities.

Дата поступления рукописи в редакцию: 02.03.2026 г.

В.Ю. Питраков^{1*}

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

*(e-mail:pwju@mail.ru)

Еуразиялық экономикалық одақ аясында Қазақстан мен Ресейдің әлеуметтік-экономикалық интеграциясының жаңа түрі ретінде Еуразиялық зейнетақы

Андатпа

Негізгі мәселе: Посткеңестік кеңістікте еңбек күшінің трансшекаралық мобильділігі артқан қазіргі жағдайда азаматтардың өз мемлекеттерінен тыс жерде еңбек етуіне байланысты зейнетақы құқықтарын реттеу мәселесі барған сайын өзекті болуда. Зерттеу Еуразиялық экономикалық одаққа (ЕАЭО) мүше мемлекеттердің еңбекші азаматтарын зейнетақымен қамтамасыз ету туралы келісімнің күшіне енуімен байланысты зейнетақы жүйесіндегі экономикалық-құқықтық өзгерістерді талдауға бағытталған. Бұл халықаралық-құқықтық акт интеграциялық бірлестікке қатысушы елдерде еңбек ететін азаматтардың зейнетақы құқықтарын қалыптастыру стандарттарын үйлестіруге және жақындатуға бағытталған.

Мақсаты: Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы халықаралық үйлестіруді тереңдетудің Еуразиялық экономикалық кеңістіктің әлеуметтік интеграциясы мен тұрақты дамуының маңызды факторы ретіндегі қажеттілігі туралы қорытынды жасау.

Әдістері: Зерттеуде жалпығылыми және арнайы әдістер, сондай-ақ Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының зейнетақы жүйелеріне салыстырмалы-экономикалық және жүйелік талдау тәсілдері қолданылды.

Нәтижелері және олардың маңызы: Жұмыста еңбек (сақтандыру) өтілі мен зейнетақы жарналарының пропорционалды қаржылық есебінің тетіктері қарастырылады. Ерекше назар негізгі зейнетақы модельдерінің – ынтымақты (бөлу/еңбекке негізделген) және жинақтаушы жүйелердің сипаттамаларына аударылған, олардың әрқайсысы тиісті елдердің әлеуметтік-экономикалық реформаларының ерекшеліктерін бейнелейді. Автор ғылыми айналымға «Еуразиялық зейнетақы» ұғымын енгізеді, ол ЕАЭО-ға мүше екі немесе одан да көп мемлекеттердің қаражаттары есебінен, әр елде жинақталған еңбек өтілі мен зейнетақы жарналарына байланысты қалыптасатын зейнетақы төлемдерінің жиынтығы ретінде түсіндіріледі. Жүргізілген талдау негізінде ұлттық зейнетақы жүйелерінің өзара іс-қимыл тетіктерін жетілдіруге бағытталған ұсыныстар тұжырымдалған. Бұл ұсыныстар әлеуметтік әділеттілікті нығайтуға және еуразиялық интеграция аясында ұзақ мерзімді тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

Түйінді сөздер: ЕАЭО, зейнетақымен қамсыздандыру, еңбек көші-қоны, Еуразиялық зейнетақы, заңнаманы үйлестіру, еңбек өтілі, жинақтаушы жүйе.

Кіріспе

Жаһандану дәуірінде еңбек күшінің жоғары мобильділігі байқалады, азаматтар тұрғылықты жері мен жұмыс орнын жиі ауыстырады. Бұл үдеріс мемлекеттердің алдына зейнетақы құқықтарына қатысты маңызды сұрақтарды қояды: шетелде жұмыс істеген жағдайда зейнетақы құқықтарын қалай қалыптастыруға болады, зейнетақымен қамсыздандыру міндетін қай ел өз мойнына алуы тиіс және шетелдік жұмысшылар уақытша еңбек ететін елдің зейнетақы жүйесіне жарна төлеуге міндетті ме.

Бүгінде тығыз экономикалық байланыс орнатқан мемлекеттер осындай мәселелерді шешудің келісілген тәсілдерін әзірлеуде. Мәселен, КСРО-дан мұраға қалған ынтымақты зейнетақы моделінің негізін иеленген Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы уақыт өте келе өз жүйелерін жаңғыртты. Әлеуметтік-экономикалық құқықтарды қорғаудың халықаралық нормалары адамдардың елдер арасында орын ауыстыруы кезінде зейнетақы құқықтарының үздіксіздігін қамтамасыз етуді көздейді. Бұл не бұрын алынған құқықтар

негізінде төлемдердің жалғасуы, не әртүрлі елдерде жинақталған еңбек өтілін есепке алу арқылы жүзеге асады.

Қазақстан, Ресей, Беларусь, Армения және Қырғызстан азаматтары үшін зейнетақымен қамсыздандыру мәселелері тарихи тұрғыдан ТМД елдерінің келісімі негізінде реттеліп келген. Аталған келісім кеңестік кезеңде қалыптасқан зейнетақы құқықтарын өзара мойындауды көздеді. Осы құжатқа сәйкес, зейнетақы азаматтығына қарамастан, тұрақты тұратын жері бойынша тағайындалды. Бұл тәсіл құқықтық жүйелердің ұқсастығымен, көші-қон белсенділігінің жоғары болуымен және төлемдерді тағайындаудың аумақтық принципімен түсіндірілді. Алайда бұл модельдің негізгі кемшілігі зейнеткерлер көп қоныстанған елдердің бюджетіне түсетін ауыртпалықтың тең бөлінбеуінде болды – ең алдымен Ресей мен Қазақстанға.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында жалпығылыми және арнайы әдістер қолданылды: әлеуметтік-экономикалық және жүйелік талдау, институционалдық тәсіл, сондай-ақ салыстырмалы-құқықтық зерттеу әдісі. Соңғысының аясында Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының зейнетақымен қамсыздандыру жүйесін реттейтін қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілері салыстырылды. Мұндай әдістемелік кешен ЕАЭО елдеріндегі зейнетақымен қамсыздандырудың қазіргі жағдайы туралы объективті түсінік қалыптастыруға, бар мәселелерді анықтауға және тиісті ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік берді.

Нәтижелер

Посткеңестік кеңістіктегі мемлекеттер арасындағы өзара қатынастардың дамуы зейнетақымен қамсыздандыруды реттейтін халықаралық жүйенің қалыптасуына ықпал етті. Алайда әрбір жаңа нормативтік кезең қабылданған сайын зейнетақы құқықтарын қалыптастыру барысында түрлі қиындықтар мен шектеулер байқалды [1, 64-б.]. Бұл жағдай Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуымен түбегейлі өзгерді. 2021 жылдың 1 қаңтарынан бастап 2019 жылғы 20 желтоқсанда қол қойылған ЕАЭО мүше мемлекеттерінің еңбекшілерін зейнетақымен қамсыздандыру туралы келісім күшіне енді [2].

Келісімнің басты мақсаты – еңбекшілердің (ЕАЭО мүше мемлекеттерінің азаматтары) жұмыс істейтін елдің азаматтарымен тең шарттар мен тәртіп негізінде зейнетақы құқықтарын қалыптастыруды қамтамасыз ету. Бұл әрбір ЕАЭО мемлекеті өз аумағында еңбек ететін өзге мүше елдердің азаматтарына зейнетақымен қамсыздандыру бойынша өз азаматтарына берілетін құқықтармен тең көлемде құқықтар кепілдендіруге тиіс дегенді білдіреді [3]. Келісім ортақ экономикалық кеңістік пен еңбек ресурстарының еркін қозғалысы жағдайында ЕАЭО елдерінің еңбекшілерінің зейнетақы құқықтарын үйлестірудің негізіне айналды [4, 343-б.]. Келісіммен қатар ЕАЭО мүше мемлекеттерінің уәкілетті органдарының ведомствоаралық өзара іс-қимылын реттейтін ереже бекітілді. Оның мақсаты – ортақ еңбек нарығы жағдайында әлеуметтік кепілдіктерді институционалдандыру және еңбек өтілі жинақталған елдерде еңбекшілердің зейнетақымен қамсыздандыруға тең әлеуметтік құқықтарын қамтамасыз ету [5].

Келісімнің ережелеріне сәйкес, ЕАЭО елдерінің еңбекшілері зейнетақы төлемдерін жұмыс істеген елдің азаматтарымен бірдей шарттарда алуға құқылы. Бұл ретте 2021 жылдан бастап еңбек өтілі тек өз елінде ғана емес, одаққа мүше басқа мемлекеттерде жинақталған кезеңдермен бірге есепке алынады. Келісімнің негізіне алынған пропорционалдық принцип бойынша әрбір мемлекет өз аумағында қалыптасқан еңбек өтіліне және (немесе) зейнетақы жарналарына сәйкес келетін бөлікте зейнетақы төлейді.

Соған қарамастан, қол жеткізілген келісімдерге қарамастан, құқықтық базаның жетілмегендігіне байланысты бірқатар мәселелер сақталып отыр. ЕАЭО қызметінің бастапқы кезеңінде-ақ сарапшылар әлеуметтік-экономикалық саладағы заңнаманы терең үйлестіру қажеттігін атап өткен болатын. Негізгі қиындықтардың қатарында нормативтік реттеудің толық болмауы, құқықтық түсіндірмелердің жеткіліксіздігі және келісімнің орындалуына қатысты ұйымдастырушылық мәселелер бар. Бұл түйткілдер үйлестіру мен бақылау жүргізу үшін қосымша институционалдық тетікті қажет етеді [6, 311-б.].

Зейнетақы реформасы әлі толық аяқталмағандықтан, үйлестіру мен сәйкестендіру үдерісі қиындады. Қазақстаннан басқа, зейнетақы жинақтары жүйесі енгізген барлық мемлекеттер зейнетақы жүйесін реформалау бойынша шараларды әлі де жүзеге асыруда [1, 70-б.]. ЕАЭО елдерінің ішінде Қазақстанның зейнетақы жүйесі барынша жаңартылған болып саналады, ол жинақтау қағидатына негізделген. Ел ТМД кеңістігінде алғаш болып міндетті жинақтаушы модельді енгізді, ол 1998 жылдан бері табысты жұмыс істеуде. Бұл жүйе аясында

жұмыскерлер өздерінің жалпы табысының 10 %-ын міндетті зейнетақы жарналары ретінде аударады [7].

2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасында міндетті зейнетақы жарналары есебінен 11 298 677 жеке зейнетақы шоты ашылған, ал осы шоттардағы жинақталған жалпы қаражат көлемі 24,8 триллион қазақстандық теңгені құрайды. Зиянды өндіріске қызметкерлерді жұмысқа қабылдайтын жұмыс берушілер өз қаражаттары есебінен қосымша 5 % кәсіптік зейнетақы жарналарын аударуға міндетті. Міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары негізінде 766 400 жеке шот ашылған, ал бұл шоттардағы жалпы жинақ сомасы 736 млрд. қазақстандық теңгені құрайды [8]. Сонымен қатар, зейнетақы қызметтері нарығының түрлі қатысушылары жүзеге асыратын ерікті зейнетақымен қамсыздандыру тетіктері де бар.

Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасына сәйкес, 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің азаматы болып табылатын еңбекшіні жұмысқа тартқан әрбір жұмыс беруші оның ай сайынғы табысының 10 %-ы мөлшерінде міндетті зейнетақы жарналарын Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына тұрақты түрде аударуға міндетті [3].

2024 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстан Республикасының жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қосымша элемент – жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналары (ЖМЗЖ) енгізілді. Белгіленген өзгерістерге сәйкес, барлық жұмыс берушілер өз қаражаттары есебінен 1975 жылғы 1 қаңтардан кейін туған қызметкерлер үшін Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына қосымша жарналар аударуға міндетті. ЖМЗЖ мөлшері жыл сайын кезең-кезеңімен ұлғайып отырады (2024 жылы – 1,5 %, 2025 жылы – 2,5 %, 2026 жылы – 3,5 %, 2027 жылы – 4,5 %) ал 2028 жылы бұл көрсеткіш 5 % деңгейіне жетеді. 2026 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша ЖМЗЖ аударылуына байланысты 5 551 734 шартты зейнетақы шоты ашылып, осы шоттардағы жалпы жинақталған қаражат көлемі 5,5 млрд қазақстандық теңгені құрады [8].

Қазіргі уақытта Ресей Федерациясында зейнетақымен қамсыздандыруды реттейтін негізгі нормативтік-құқықтық актілер мыналар болып табылады: 2013 жылғы 28 желтоқсандағы «Сақтандыру зейнетақылары туралы» Федералдық заң [9]; 2013 жылғы 28 желтоқсандағы «Жинақтаушы зейнетақы туралы» Федералдық заң [10]; 2001 жылғы 15 желтоқсандағы «Ресей Федерациясында мемлекеттік зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Федералдық заң [11].

Ресейдің зейнетақы жүйесі көпдеңгейлі құрылымға ие. Оның негізін зейнетақы сақтандыру жүйесі құрайды, ол зейнет жасына жеткен және кемінде 15 жылдық сақтандыру өтілі бар тұлғаларға зейнетақы тағайындауды көздейді. 2023 жылдан бастап елде бірыңғай сақтандыру жарналарының мөлшерлемесі енгізілді:

- сақтандыру жарналарының бірыңғай шекті базасы шегінде – 30 %,
- ал осы шекті мөлшерден жоғары табыстарға – 15,1 % мөлшерінде белгіленген.

Қосымша талап ретінде зейнетақы коэффициенттерінің ең төменгі шекті мәні – отыз болып белгіленді, бұл зейнетақы жүйесіне қатысу ұзақтығына қойылатын ресми талаптарды бекітеді.

Ресей Федерациясында жинақтаушы зейнетақы моделінің қалыптасуы институционалдық тұрақсыздық және жүйеліліктің болмауы жағдайында өтті. Зейнетақы жинақтары жүйесіне ерікті түрде қатысу құқығы алғаш рет 1992 жылы Ресей Федерациясы Президентінің «Мемлекеттік емес зейнетақы қорлары туралы» Жарлығымен бекітілді. Он жылдан кейін еңбек зейнетақысының міндетті жинақтаушы бөлігі енгізіліп, 2013 жылы ол дербес жинақталатын зейнетақыға түріне айналды. Алайда соңғы онжылдықта жүзеге асырылған мемлекеттік бастамалар, соның ішінде 2014 жылы зейнетақының жинақтаушы бөлігіне аударымдарға жарияланған мораторий, әлсіз дамыған бұл жүйенің қызметін іс жүзінде барынша шектеп, осы қаражаттарды міндетті зейнетақы сақтандыру жүйесіне автоматты түрде қайта бөлуге алып келді [12, 53-6.]. Ресейдің Әлеуметтік қоры жүргізетін азаматтардың зейнетақылық және әлеуметтік құқықтарын есепке алу жүйесінде 160,4 миллион жеке шот тіркелген [13].

Қазақстан моделіне қарағанда, Ресей мен Беларусьтің зейнетақы жүйелері көбіне бөлу және ынтымақ қағидаларына негізделген. Армения мен Қырғызстан жинақтаушы модельге көшу процесін біршама жуырда бастаған, алайда оны жүзеге асыру ауқымы әзірге шектеулі. Барлық ЕАЭО мүше мемлекеттерінде ерікті жинақтаушы зейнетақы жүйелері қарастырылғанымен, олардың даму деңгейі бірқатар шектеуші факторларға байланысты төмен болып отыр [12, 56-6.].

Зейнетақы құқықтары әлеуметтік қорғау жүйесінде негізгі рөлге ие және еңбекке қабілеттілігін жоғалтқан немесе зейнет жасына жеткен барлық азаматтар санатының мүдделерін қамтиды. Мұндай құқықтарды сақтау азаматтардың тұрғылықты жері мен жұмыс орнын ауыстыруына қарамастан әлеуметтік қамтамасыз етудің үздіксіздігін қамтамасыз етуді көздейді және көші-қонға байланысты оларды жоюға, қысқартуға немесе тоқтатуға жол бермейді [14, 100-б.]. Мысалы, Ресей Федерациясының азаматы Қазақстанда бес жыл, Беларусьте жеті жыл, Арменияда он бір жыл жұмыс істеп, қалған еңбек қызметін Ресейде өткізген жағдайда, ол осы елдердің әрқайсысынан олардың юрисдикциясында жұмыс істеген кезеңіне сай зейнетақы алуға құқылы.

ЕАЭО-ға мүше әрбір мемлекет өз аумағында қалыптасқан еңбек өтілі үшін зейнетақы төлеуге міндетті екенін ескерсек, еңбек қатынастарын ресми түрде рәсімдеу аса маңызды шарт болады. Осыған байланысты, ЕАЭО елдерінің азаматтары басқа мүше мемлекеттердің аумағында еңбек қызметін жүзеге асырған кезде уақытылы еңбек немесе азаматтық-құқықтық шарттар жасасуы қажет. Зейнетақы төлемдерінің мөлшері мен оларды тағайындау және алу үшін қажетті құжаттар тізбесі ЕАЭО-ға мүше әрбір елдің ұлттық заңнамасымен реттеледі. Зейнетақы міндеттемелерін еңбек өтілі қалыптасқан мемлекет орындайды, бұл зейнетақы құқықтарының аумақтық байланыс қағидатын көрсетеді.

Осылайша, азаматтың зейнетақы төлемдері азамат еңбек қызметін жүзеге асырған мемлекеттермен төленеді, тіпті егер ол зейнетақы тағайындалған сәтте басқа ЕАЭО елі аумағында тұрып жатқанына да қарамастан. Бұл ретте өтініш пен қажетті құжаттарды ұсыну рәсімі азаматтың тұрғылықты елінде жүзеге асырылады. Мысалы, Ресей Федерациясында еңбек еткен Қазақстан азаматы зейнет жасына жеткен кезде Ресей Федерациясына бармай-ақ, Қазақстан Республикасындағы уәкілетті органға – Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына өтініш бере алады. Сол сияқты, Ресейдің Әлеуметтік және зейнетақы қоры да ЕАЭО елдерінде еңбек өтілі бар Ресей азаматтарынан өтініштер қабылдайды [15].

Келісім күшіне енгеннен бері аз уақыт өтсе де, еңбекшілерге осы келісім шеңберінде зейнетақы тағайындалып, ЕАЭО-ға мүше екі немесе одан да көп елден төлемдер жүзеге асырылып жатыр. Мәселен, 2021 жылы 9 053 еңбекшіге зейнетақы тағайындалса, 2022 жылы – 12 448 адамға осындай төлемдер бекітілген, ал 2023 жылы – 9 203 адам ЕАЭО шеңберінде зейнетке шыққан [16]. 2024 жылы басқа елде еңбек өтілі бар және тұрғылықты елінде зейнетақы рәсімдеген ЕАЭО азаматтарының жалпы саны 13,8 мың адамды құрады [15].

Талқылау

Зерттеу барысында алынған негізгі тұжырымдар мен нәтижелер 2025 жылғы 26–27 қыркүйек аралығында Санкт-Петербург мемлекеттік университетінде өткен «Саясат пен дамудың түрлі модельдері жағдайында мемлекет, бизнес және қоғамның өзара іс-қимылы:» атты Халықаралық ғылыми конференцияда ұсынылып, оң бағасын алды.

Қорытынды

Жүргізілген талдау негізінде қазақстандық ғылыми әдебиетке алғаш рет «Еуразиялық зейнетақы» ұғымын енгізу ұсынылады.

Осылайша, Еуразиялық зейнетақы – бұл жеке тұлғаға ЕАЭО-ға мүше екі немесе одан да көп мемлекеттен ай сайын төленетін ақшалай төлемдер, егер аталған тұлға осы мемлекеттердің аумағында еңбек (сақтандыру) өтіліне ие болса және/немесе еңбек қызметін растайтын зейнетақы немесе өзге де жарналар төлеген болса, сондай-ақ ЕАЭО елдерінің заңнамасында белгіленген зейнеткерлік жасқа жеткен болса.

Еңбек мигранттарының зейнетақымен қамтылуын тиімді реттеу тек халықаралық келісімдердің болуы арқылы мүмкін. Ортақ кеңестік мұра, зейнетақы жүйелерінің құрылымдық ұқсастығы және қазіргі сын-қатерлер (халықтың қартаюы, экономикалық трансформация, еңбек ресурстарының жоғары мобильдігі) ЕАЭО елдерін зейнетақы институтын реформалауға мәжбүр етті. Бұл реформалар зейнет жасын арттыруды, еңбек өтіліне қойылатын талаптарды қатаңдатуды және жинақтаушы элементтерді енгізуді қамтиды.

Соңғы отыз жылдағы дербес даму кезеңі ЕАЭО елдерінің зейнетақы жүйелерінде ортақ белгілер мен айтарлықтай айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Алайда бұл айырмашылықтар азаматтардың зейнетақы құқықтарын қорғаудың бірыңғай тәсілдерін қамтамасыз ететін халықаралық тетіктердің қалыптасуына кедергі болған жоқ. Дегенмен, институционалдық айырмашылықтар әлеуметтік әділетсіздік пен зейнетақымен қамтылудағы теңсіздік тәуекелдерін әлі де сақтап отыр.

Алынған нәтижелер ЕАЭО шеңберінде зейнетақымен қамсыздандыру саласында тиімді мемлекеттік саясат қалыптастыру үшін практикалық маңызға ие, уәкілетті мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимылды нығайту және мүше мемлекеттердің зейнетақы жүйелерін одан әрі институционалдық тұрғыдан жақындатудың негізі бола алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Мосейко В.В. Международное регулирование пенсий в ЕАЭС: проблемы и перспективы развития / В.В. Мосейко // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2024. – № 2(48). - С. 63-74. DOI: 10.22394/2073-2929-2024-02-63-74. – EDN: КНРССJ.
- 2 Соглашение о пенсионном обеспечении трудящихся государств – членов Евразийского экономического союза от 20 декабря 2019 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://docs.eaeunion.org/documents/236/4913/> (дата обращения: 01.03.2026).
- 3 Что нужно знать о получении пенсии в странах ЕАЭС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://egov.kz/cms/ru/articles/pension/eaes-1> (дата обращения: 01.03.2026).
- 4 Айдарбекова Г.Б. Гармонизация пенсионного законодательства ЕАЭС в области социально-обеспечительных прав трудящихся / Г.Б. Айдарбекова, З.А. Кыдыргычова // Бюллетень науки и практики. – 2024. – № 1. - С. 342-347. DOI: 10.33619/2414-2948/98/43.
- 5 Решение Совета Евразийской экономической комиссии «О Порядке взаимодействия между уполномоченными органами, компетентными органами государств – членов Евразийского экономического союза и Евразийской экономической комиссией по применению норм Соглашения о пенсионном обеспечении трудящихся государств – членов Евразийского экономического союза» от 23 декабря 2020 года № 122. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/H20EV000122> (дата обращения: 02.03.2026).
- 6 Питраков В.Ю. Институционализация пенсионного обеспечения Российской Федерации и Республики Казахстан в рамках ЕАЭС: концепт «евразийской пенсии» как фактор социальной интеграции / В.Ю. Питраков // Взаимодействие государства, бизнеса и общества в условиях различных моделей политики развития. Материалы Международной научной конференции. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_88999730_54185311.pdf (дата обращения: 04.03.2026).
- 7 Социальный кодекс Республики Казахстан от 20 апреля 2023 г. № 224-VI. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224#z3162> (дата обращения: 03.03.2026).
- 8 Количество индивидуальных пенсионных счетов в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pensionnye-nakopleniya-i-scheta/kolichestvoips.php?REGION=&GENDER=> (дата обращения: 03.03.2026).
- 9 Федеральный закон «О страховых пенсиях» от 28 декабря 2013 года № 400-ФЗ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156525/ (дата обращения: 04.03.2026).
- 10 Федеральный закон «О накопительной пенсии» от 28 декабря 2013 года № 424-ФЗ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156541/ (дата обращения: 04.03.2026).
- 11 Федеральный закон «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации» от 15 декабря 2001 года № 166-ФЗ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34419/ (дата обращения: 04.03.2026).
- 12 Мосейко В.В. Пенсионное обеспечение по старости в странах ЕАЭС / В.В. Мосейко // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2023. – № 3(45). – С. 50-63 DOI: 10.22394/2073-2929-2023-03-50-63.
- 13 Учебник «Всё о будущей пенсии для учёбы и жизни» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://sfr.gov.ru/press_center/advert_materials/~151 (дата обращения: 05.03.2026).
- 14 Колотова Н.В. Правовые механизмы сохранения пенсионных прав при переезде за рубеж / Н.В. Колотова // Труды Института государства и права РАН – 2023. - № 5(18). - С. 98-120. DOI: 10.35427/2073-4522-2023-18-5-kolotova.
- 15 Электронное взаимодействие при пенсионных выплатах прорабатывают страны ЕАЭС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://prosud.kz/v-mire/1023177-elektronnoe-vzaimodeystvie-pri-pensionnykh-vyplatakh-prorabatyvayut-strany-eaes.html> (дата обращения: 05.03.2026).

16 В рамках соглашения ЕАЭС в 2023 году пенсия назначена более 9,2 тысячи граждан. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://eec.eaeunion.org/news/speech/v-ramkakh-soglasheniya-eaes-pensiya-naznachena-bolee-9-2-tysyachi-grazhdan/> (дата обращения: 05.03.2026).

REFERENCES

1. Mosejko, V.V. (2024). Mezhdunarodnoe regulirovanie pensij v EAES: problemy i perspektivy razvitiya [International regulation of pensions in the EAEU: problems and prospects for development]. *Evrazijskaya integraciya: ekonomika, pravo, politika - Eurasian Integration: Economics, Law, and Politics*, 2(48), 63-74. DOI: 10.22394/2073-2929-2024-02-63-74. – EDN: KHPCCJ. [in Russian].
2. Soglashenie o pensionnom obespechenii trudyashchikhsya gosudarstv – chlenov Evrazijskogo ekonomicheskogo soyuza [Agreement on pension provision for workers of the member states of the Eurasian Economic Union.]. (n.d.). docs.eaeunion.org. Retrieved from <https://docs.eaeunion.org/documents/236/4913/> [in Russian].
3. Chto nuzhno znat' o poluchenii pensii v stranakh EEAS [What you need to know about receiving a pension in EEA countries]. (n.d.). egov.kz. Retrieved from <https://egov.kz/cms/ru/articles/pension/eaes-1> [in Russian].
4. Aidarbekova G.B., & Kydyrgychova Z.A. (2024). Garmonizatsiya pensionnogo zakonodatel'stva EAES v oblasti sotsial'no-obespechitel'nykh prav trudyashchikhsya [Harmonization of EAEU pension legislation in the field of social security rights of workers]. *Byulleten' nauki i praktiki - Bulletin of Science and Practice*, 1, 342-347. DOI: 10.33619/2414-2948/98/43. [in Russian].
5. Reshenie Soveta Evrazijskoj ekonomicheskoy komissii «O Poryadke vzaimodejstviya mezhdru upolnomochennymi organami, kompetentnymi organami gosudarstv – chlenov Evrazijskogo ekonomicheskogo soyuza i Evrazijskoj ekonomicheskoy komissiej po primeneniyu norm Soglasheniya o pensionnom obespechenii trudyashchikhsya gosudarstv – chlenov Evrazijskogo ekonomicheskogo soyuza» [Decision of the Council of the Eurasian Economic Commission “On the Procedure for Interaction between Authorized Bodies, Competent Authorities of Member States of the Eurasian Economic Union, and the Eurasian Economic Commission on the Application of the Provisions of the Agreement on Pension Provision for Workers of Member States of the Eurasian Economic Union”]. (n.d.). *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/H20EV000122> [in Russian].
6. Pitakov, V.YU. (2026). Institucionalizaciya pensionnogo obespecheniya Rossijskoj Federacii i Respubliki Kazahstan v ramkah EAES: koncept «evrazijskoj pensii» kak faktor social'noj integracii [Institutionalization of pension provision in the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan within the framework of the EAEU: the concept of a «Eurasian pension» as a factor in social integration]. *Vzaimodeystvie gosudarstva, biznesa i obshchestva v usloviyakh razlichnykh modeley politiki razvitiya. Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii - Interaction between the state, business, and society under various development policy models*, 310-314. Retrieved from https://www.elibrary.ru/download/elibrary_88999730_54185311.pdf [in Russian].
7. Sotsial'nyj kodeks Respubliki Kazahstan [Social Code of the Republic of Kazakhstan]. (n.d.). *adilet.zan.kz*. Retrieved from: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224#z3162> [in Russian].
8. Kolichestvo individual'nykh pensionnykh schetov v Respublike Kazahstan [Number of individual pension accounts in the Republic of Kazakhstan]. (n.d.). *www.enpf.kz*. Retrieved from <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pensionnye-nakopleniya-i-scheta/kolichestvoips.php?REGION=&GENDER=> [in Russian].
9. Federal'nyj zakon «O strakhovykh pensiyakh» [Federal Law «On Insurance Pensions»]. (n.d.). *www.consultant.ru*. Retrieved from https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156525/ [in Russian].
10. Federal'nyj zakon «O nakopitel'noj pensii» [Federal Law «On Accumulative Pensions»]. (n.d.). *www.consultant.ru*. Retrieved from https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156541/ [in Russian].
11. Federal'nyj zakon «O gosudarstvennom pensionnom obespechenii v Rossijskoj Federatsii» [Federal Law «On State Pension Provision in the Russian Federation»]. (n.d.). *www.consultant.ru*. Retrieved from https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34419/ [in Russian].
12. Mosejko, V.V. (2023). Pensionnoe obespechenie po starosti v stranakh EAES [Old-age pension provision in EAEU countries]. *Evrazijskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika.- Eurasian Integration: Economics, Law, and Politics*, 3(45), 50-63 DOI: 10.22394/2073-2929-2023-03-50-63. [in Russian].

13. Uchebnik «Vsyо о budushchej pensii dlya uchyoby i zhizni» [Textbook «Everything about your future pension for study and life»]. sfr.gov.ru. Retrieved from https://sfr.gov.ru/press_center/advert_materials/~151 [in Russian].
14. Kolotova, N.V. (2023). Pravovye mekhanizmy sokhraneniya pensionnykh prav pri pereзде za rubezh [Legal mechanisms for preserving pension rights when moving abroad]. Trudy Instituta gosudarstva i prava RAN - Proceedings of the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, 5(18), 98-120. DOI: 10.35427/2073-4522-2023- 18-5-kolotova. [in Russian].
15. Elektronnoe vzaimodejstvie pri pensionnykh vyplatakh prorabatyvayut strany EAES [EAEU countries are working on electronic interaction for pension payments]. (n.d.). www.prosud.kz Retrieved from <https://prosud.kz/v-mire/1023177-elektronnoe-vzaimodeystvie-pri-pensionnykh-vyplatakh-prorabatyvayut-strany-eaes.html> [in Russian].
16. V ramkakh soglasheniya EAES v 2023 godu pensiya naznachena bolee 9,2 tysyachi grazhdan [Under the EAEU agreement, more than 9,200 citizens will receive pensions in 2023.]. eec.eaeunion.org Retrieved from <https://eec.eaeunion.org/news/speech/v-ramkakh-soglasheniya-eaes-pensiya-naznachena-bolee-9-2-tysyachi-grazhdan/> [in Russian].

В.Ю. Питраков¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

Евразийская пенсия как новая форма социально-экономической интеграции Казахстана и России в рамках ЕАЭС

В условиях увеличения трансграничной мобильности рабочей силы на постсоветском пространстве всё более актуализируется проблема регулирования пенсионных прав граждан, осуществляющих трудовую деятельность за пределами своих государств. Исследование сосредоточено на анализе экономико-правовых трансформаций в сфере пенсионного обеспечения, обусловленных вступлением в силу Соглашения о пенсионном обеспечении трудящихся граждан государств – членов Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Данный международно-правовой акт направлен на унификацию и сближение стандартов формирования пенсионных прав граждан, работающих в государствах – партнёрах по интеграционному объединению.

Цель работы сформировать выводы о необходимости углубления международной координации в сфере пенсионного обеспечения как важнейшего фактора социальной интеграции и устойчивого развития Евразийского экономического пространства.

В исследовании использовались общенаучные и специальные методы, сравнительно-экономический и системный анализы пенсионных систем Республики Казахстан и Российской Федерации.

В работе рассматриваются механизмы пропорционального финансового учёта трудового (страхового) стажа и пенсионных взносов. Отдельное внимание уделено характеристике ключевых пенсионных моделей – солидарной (распределительной/трудовой) и накопительной, каждая из которых отражает специфику социально-экономических реформ соответствующих стран. Автор вводит в научный оборот понятие «Евразийская пенсия», понимаемое как совокупность пенсионных выплат, формируемых из средств двух и более государств ЕАЭС в зависимости от трудового стажа и пенсионных накоплений, полученных на территориях различных стран союза. На основе проведённого анализа сформулированы рекомендации по совершенствованию механизмов взаимодействия национальных пенсионных систем, направленные на укрепление социальной справедливости и обеспечение долгосрочной стабильности в рамках евразийской интеграции.

Ключевые слова: ЕАЭС, пенсионное обеспечение, трудовая миграция, Евразийская пенсия, гармонизация законодательства, трудовой стаж, накопительная система.

V. Pitakov¹

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

**The Eurasian pension as a new form of socio-economic integration between
Kazakhstan and Russia within the framework of the EAEU**

With the increase in cross-border labor mobility in the post-Soviet space, the issue of regulating the pension rights of citizens working outside their home countries is becoming increasingly relevant. This study focuses on analyzing the economic and legal transformations in the field of pension provision resulting from the entry into force of the Agreement on Pension Provision for Working Citizens of Member States of the Eurasian Economic Union (EAEU). This international legal act is aimed at unifying and harmonizing the standards for the formation of pension rights of citizens working in the partner states of the integration association.

The purpose of the work is to draw conclusions about the need to deepen international coordination in the field of pension provision as a key factor in the social integration and sustainable development of the Eurasian Economic Space.

The study used general scientific and special methods, comparative economic and systemic analyses of the pension systems of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation.

The work examines the mechanisms of proportional financial accounting for labor (insurance) experience and pension contributions. Particular attention is paid to the characteristics of key pension models – solidarity (distributive/labor) and accumulation, each of which reflects the specifics of the socio-economic reforms of the respective countries. The author introduces the concept of “Eurasian pension” into scientific discourse, understood as the totality of pension payments formed from the funds of two or more EAEU states, depending on the length of service and pension savings accumulated in the territories of various countries of the union. Based on the analysis, recommendations are formulated for improving the mechanisms of interaction between national pension systems, aimed at strengthening social justice and ensuring long-term stability within the framework of Eurasian integration.

Keywords: EAEU, pension provision, labor migration, Eurasian pension, harmonization of legislation, length of service, funded pension system.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 10.03.2026 ж.

Мақала авторлары туралы ақпарат
Сведения об авторах статей
Information about authors of articles

Бекниязова Д.С. – PhD докторы, Торайғыров университетінің қауымдастырылған профессоры (доценті), Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Бекниязова Д.С.** – доктор PhD, ассоциированный профессор (доцент) Торайғыров университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Bekniyazova, D.** – PhD, associated Professor of Toraighyrov University, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: dana.bekniyazova@mail.ru

Беспалый С.В. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Беспалый С.В.** – кандидат экономических наук, профессор, Торайғыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Bespalyu, S.** – Candidate of Economic Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: sergeybesp@mail.ru.

Капуто П. – Италиядағы Парфенопе университетінің аға «ғылыми серіктесі», Италиядағы Федерико II университетінің аға «ғылыми серіктесі», Италиядағы «Achi» халықаралық институтының аға оқытушысы, Fondazione Guida alla cultura-ның Еуразия бойынша ғылыми директоры, халықаралық аға экономист. **Капуто П.** – старший научный партнер Университета Парфенопе в Италии, старший научный партнёр Университета Федерико II в Италии, старший преподаватель Международного института «Ахии» в Италии, научный директор по Евразии Фонда культуры Гуида алла Культура, международный старший экономист. **Caputo, P.** – Senior 'Scientific collaborator' at Parthenope University, Italy, Senior 'Scientific collaborator' at the University of Federico II, Italy, Senior lecturer at 'Achi' International Institute, Italy, Scientific Director for Eurasia of the Fondazione Guida alla cultura, International Senior Economist. E-mail: info@paolocaputo.eu

Насырова Н.М. – Инновациялық Еуразия университетінің аға оқытушы, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Насырова Н.М.** – старший преподаватель Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Nasyrova, N.** - Senior Lecturer, Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: nasyrova.nm@mail.ru

Орипов М.А. – э.ғ.к., Бұхара мемлекеттік университетінің доценті, Бұхара қ., Өзбекстан Республикасы. **Орипов М.А.** – к.э.н., доцент Бухарского государственного университета, г. Бухара, Республика Узбекистан. **Oripov, M.** – PhD in Economics, Associate Professor at Bukhara State University, Bukhara, Republic of Uzbekistan. E-mail: maorif@mail.ru

Питраков В.Ю. – аға оқытушысы Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Питраков В.Ю.** – старший преподаватель Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Pittrakov, V.** – Senior Lecturer Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: pwju@mail.ru

ҚҰҚЫҚ

УДК 343.1
МРНТИ 10.77.51

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/81-90>

Б.Ж. Бисенов^{1*}, Г.Б.Телеуев¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

*(e-mail: s999sbm@mail.ru)

**Правовой анализ и исследование практики обеспечения процессуальных прав
подозреваемого и обвиняемого в Казахстане**

Аннотация

Основная проблема: Представленное фундаментальное исследование посвящено комплексному теоретико-практическому анализу механизмов обеспечения процессуальных прав лиц, вовлеченных в орбиту уголовного преследования в статусе подозреваемых и обвиняемых в рамках правовой системы Республики Казахстан.

Цель: В условиях поэтапного внедрения трехзвенной модели уголовного правосудия, реформирования национального законодательства и тотальной цифровизации судопроизводства вопросы неукоснительного соблюдения конституционных гарантий личности приобретают экзистенциальную значимость для построения правового государства.

Методы: В статье детально рассматриваются ключевые системные дефекты и коллизии реализации права на квалифицированную защиту, избыточность применения репрессивных мер пресечения, а также барьеры доступа к справедливому правосудию. Особое внимание уделяется глубокому сравнительно-правовому анализу предстоящих в 2025–2026 годах масштабных изменений в процессуальном законодательстве сопредельных государств (Российской Федерации), что позволяет выявить стратегические векторы развития региональной правовой доктрины и предложить научно обоснованные пути имплементации передового опыта в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (УПК РК).

Результаты и их значимость: Сформулированы концептуальные, системные предложения по совершенствованию процессуальных институтов с целью обеспечения подлинной, а не декларативной состязательности и абсолютного равноправия сторон в уголовном процессе.

Ключевые слова: уголовный процесс, подозреваемый, обвиняемый, процессуальные права, презумпция невиновности, следственный судья, цифровизация судопроизводства, право на защиту, трехзвенная модель, меры пресечения, цифровые активы.

Введение

Обеспечение процессуальных прав подозреваемого и обвиняемого выступает не просто отраслевой задачей правоприменения, а фундаментальным критерием, определяющим степень демократичности и правовой зрелости любого государства. В Республике Казахстан на высшем конституционном уровне закреплена парадигма, согласно которой человек, его жизнь, права и свободы признаются высшей ценностью. В контексте уголовного судопроизводства, являющегося наиболее острой и репрессивной формой реализации государственного принуждения, данные конституционные максимы должны находить свое непосредственное, безусловное и детализированное отражение. Лицо, подвергающееся уголовному преследованию, априори находится в состоянии асимметрии сил по отношению к мощному аппарату правоохранительных органов. Именно поэтому закон наделяет его специфическим комплексом гарантий и процессуальных прав, призванных компенсировать этот дисбаланс, защитить от необоснованного обвинения, незаконного ограничения свободы, пыток и иных фундаментальных нарушений.

Несмотря на осуществленные в последние годы существенные шаги по гуманизации уголовного законодательства, поэтапный переход к трехзвенной модели правосудия (с четким разграничением полномочий между полицией, прокуратурой и судом) и расширение

дискреционных полномочий следственных судей, правоприменительная практика в Казахстане продолжает сталкиваться с глубокими системными кризисами. Доминирующий обвинительный уклон на стадии досудебного расследования, сугубо формальный, бюрократический подход к рассмотрению ходатайств стороны защиты, а также патологически избыточное применение меры пресечения в виде содержания под стражей свидетельствуют о сохраняющемся критическом разрыве между декларируемыми правовыми нормами и их фактическим исполнением. Статус подозреваемого и обвиняемого в современных реалиях характеризуется высокой степенью процессуальной уязвимости перед властными прерогативами органов дознания и следствия, что диктует непреложную необходимость непрерывного научного осмысления, аудита и радикального совершенствования охранительных механизмов.

Современные макротенденции развития доктрины уголовно-процессуального права диктуют острую необходимость адаптации традиционных, консервативных правовых институтов к стремительно меняющимся технологическим и социальным реалиям. Внедрение концепции «Е-Уголовное дело», появление принципиально новых видов объектов гражданских прав и вещественных доказательств (таких как криптовалюты, смарт-контракты и иные цифровые активы), а также необходимость легитимизации дистанционных технологий коммуникации требуют пересмотра архитектуры УПК РК. Адекватное исследование данных турбулентных процессов абсолютно невозможно без обращения к компаративистскому подходу. В частности, глубокий анализ предстоящих масштабных реформ в уголовно-процессуальном законодательстве Российской Федерации, нормативно запланированных к поэтапному вступлению в силу в 2025–2026 годах, неизбежно окажет колоссальное концептуальное влияние на формирование региональных правовых стандартов в рамках СНГ и ЕАЭС. Интеграция этих ожидаемых изменений в аналитическую матрицу данного исследования позволяет не только диагностировать текущие проблемы казахстанского правосудия, но и спрогнозировать пути их эффективного разрешения.

Материалы и методы

Методологический базис представленного диссертационного исследования зиждется на совокупности универсальных, общенаучных и специальных юридических методов познания социально-правовой действительности. Эпистемологической основой работы выступил материалистический диалектический метод, позволивший рассмотреть эволюцию процессуального статуса подозреваемого и обвиняемого в его непрерывном историческом развитии, системной взаимосвязи с трансформацией государственно-политических институтов Республики Казахстан и влиянием глобальных технологических трендов. Теоретическую базу исследования составили фундаментальные труды отечественных и зарубежных ученых в области уголовного права, уголовно-процессуального права (УДК 343.1; 343.2/.7), теории прав человека, криминологии и криминалистики (УДК 343.9).

Формально-догматический (юридико-технический) анализ применялся при скрупулезном толковании норм действующей Конституции Республики Казахстан, Уголовно-процессуального и Уголовного кодексов, а также положений Нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан, касающихся обеспечения права на защиту и санкционирования мер пресечения. Для категоризации правонарушений и оценки дифференциации процессуальных прав в зависимости от тяжести и объекта посягательства применялась Универсальная десятичная классификация, охватывающая преступления против жизни и чести (УДК 343.6), преступления против имущества (УДК 343.7), преступления против общественных устоев (УДК 343.5) и аспекты исполнения наказаний (УДК 343.8).

Сравнительно-правовой метод (компаративистика) выступил центральным аналитическим инструментом для оценки стратегических перспектив модернизации национального уголовно-процессуального законодательства. В качестве релевантного объекта для доктринального сравнения были исследованы официально анонсированные новеллы уголовного-процессуального законодательства Российской Федерации, запланированные на период 2025–2026 годов (материалы справочной правовой системы «КонсультантПлюс»). Эмпирическая матрица исследования включает обобщенные деперсонализированные данные правоприменительной практики следственных органов Министерства внутренних дел, Агентства Республики Казахстан по противодействию коррупции, Агентства по финансовому мониторингу, а также судебную статистику, предоставленную Комитетом по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. Синтез

статистических данных и нормативного материала позволил верифицировать выдвинутые теоретические гипотезы и перевести их в плоскость прикладных рекомендаций.

Результаты

Теоретико-правовая архитектура статуса подозреваемого и обвиняемого

В доктрине уголовного процесса статус лица, в отношении которого осуществляется активное уголовное преследование, рассматривается как многомерный и сложный правовой феномен, интегрирующий в себе строгую совокупность прав, позитивных обязываний и юридической ответственности. Архитектура УПК РК жестко детерминирует момент возникновения данного статуса. Подозреваемым признается лицо, в отношении которого вынесено официальное постановление о признании в качестве подозреваемого, либо лицо, фактически задержанное по подозрению в совершении уголовного правонарушения в порядке статьи 128 УПК РК, а также лицо, в отношении которого вынесено постановление о квалификации деяния. Обвиняемым же становится лицо, в отношении которого утвержден обвинительный акт либо протокол ускоренного досудебного расследования, что знаменует собой переход дела в завершающую стадию подготовки к судебному разбирательству.

Критическое процессуальное значение имеет именно хронологический момент обретения указанных статусов, поскольку с этой секунды автоматически активируется конституционное право на квалифицированную юридическую помощь. Исторический анализ казахстанской практики демонстрирует пагубную тенденцию прошлых лет – искусственное, манипулятивное затягивание момента признания лица подозреваемым. Граждане могли неделями и месяцами подвергаться изнурительным допросам в гибридном, неполноценном статусе «свидетеля, имеющего право на защиту», что катастрофически ограничивало их возможности по сбору оправдательных доказательств и обжалованию действий следствия. Модернизация УПК РК в рамках реформы правоохранительной системы во многом устранила этот зияющий пробел, однако эмпирические наблюдения правоприменительной практики до сих пор фиксируют латентные формы негласного сбора доказательств до официальной смены процессуального статуса лица.

Презумпция невиновности выступает не просто теоретическим лозунгом, а стержневым базисом правового статуса, определяющим вектор распределения бремени доказывания (*onus probandi*). Подозреваемый и обвиняемый абсолютно не обязаны доказывать свою невиновность; бремя безусловного доказывания обвинения и опровержения любых доводов, приводимых в защиту, монопольно лежит на стороне обвинения (прокуроре и следователе). Тем не менее, правовая реальность демонстрирует глубокую эрозию данного принципа. Органы досудебного расследования зачастую формируют материалы уголовного дела таким образом, что подозреваемый де-факто вынужден проактивно искать и предоставлять алиби, инициировать частные экспертизы за свой счет, чтобы избежать направления обвинительного акта в суд. Более того, закрепленное право на молчание (привилегия от самоизобличения, *nemo tenetur se ipsam accusare*) регулярно и неправомерно трактуется сотрудниками оперативных подразделений как косвенное подтверждение вины и «отказ от конструктивного сотрудничества», что неформально, но весомо влияет на решение об избрании наиболее строгой меры пресечения.

Обеспечение права на квалифицированную юридическую помощь и технологический контекст

Обеспечение фундаментального права на защиту представляет собой наиболее уязвимую зону в механизме отечественного уголовного процесса. Несмотря на то что УПК РК детально регламентирует обязательное участие защитника по весьма широкому спектру дел (включая тяжкие преступления, дела в отношении несовершеннолетних и лиц с физическими недостатками), качество предоставляемой юридической помощи в рамках системы Гарантированной государством юридической помощи (ГГЮП) вызывает обоснованную критику юридического сообщества. Феномен так называемых «карманных адвокатов», лояльных к органам следствия, работающих в сговоре с оперативниками ради стабильного потока дел из ГГЮП и не проявляющих должной состязательной активности при поиске доказательств защиты, остается острой институциональной проблемой.

Особый вектор дискуссий связан с обеспечением строгой конфиденциальности общения подозреваемого с защитником в условиях постпандемийной реальности и тотальной цифровизации. Все чаще поднимается вопрос о легализации и защите дистанционного взаимодействия. В этом контексте исключительный интерес представляет формирующийся

опыт сопредельных государств. Сравнительно-правовой анализ показывает, что в Российской Федерации с 5 февраля 2025 года на законодательном уровне свидания подозреваемых и обвиняемых с адвокатом официально смогут проходить посредством защищенных систем видео-конференц-связи (ВКС).

Внедрение и адаптация аналогичной прогрессивной нормы в казахстанский процессуальный кодекс способны произвести подлинную революцию в сфере обеспечения прав личности, существенно облегчив бесперебойный доступ к высококвалифицированной юридической помощи для лиц, содержащихся в удаленных следственных изоляторах (СИЗО) или изоляторах временного содержания (ИВС) в регионах с неразвитой инфраструктурой. Однако, интеграция ВКС в уголовный процесс требует не просто формального разрешения, а создания беспрецедентно жесткого законодательного каркаса. Необходима криптографическая защита каналов связи (сквозное шифрование), а также категорические императивные запреты и гарантии того, что администрация пенитенциарного учреждения (УИС) или оперативные сотрудники КНБ/МВД не смогут осуществлять техническое перехватывание или визуальное прослушивание таких сеансов связи. В отсутствие подобных железобетонных технологических и правовых барьеров данное нововведение создаст фатальную угрозу институту адвокатской тайны.

Меры пресечения: дисбаланс между необходимой изоляцией и конституционной свободой

Практика избрания мер пресечения, связанных с изоляцией от общества (содержание под стражей, домашний арест), в Казахстане исторически носит ярко выраженный репрессивный, карательный характер. Несмотря на введение прогрессивного института следственного судьи, имманентно призванного осуществлять беспристрастный и объективный судебный контроль за действиями органов досудебного расследования, процент удовлетворения ходатайств следователей о санкционировании ареста остается аномально и стабильно высоким (по различным оценкам, превышая 85-90 %). Зачастую в своих постановлениях суды ограничиваются сухим, трафаретным перечислением дежурных оснований, предусмотренных статьей 147 УПК РК (абстрактная возможность скрыться от следствия, потенциальное воспрепятствование установлению истины), без скрупулезного исследования конкретных, верифицируемых фактических данных, неопровержимо подтверждающих эти намерения.

В контексте неизбежного реформирования данного репрессивного института заслуживает пристального внимания вектор гуманизации процессуального права в соседних странах. Анализ нормативной базы свидетельствует, что с 11 марта 2025 года в РФ планируется масштабное изменение норм об избрании меры пресечения. Подобные изменения, базирующиеся на запросе общества и бизнеса, как правило, направлены на радикальное сужение оснований для применения ареста по преступлениям в сфере предпринимательской деятельности и экономики (УДК 343.7 «Преступления против имущества»).

Правовая система Казахстана также испытывает острейшую потребность в более детальной регламентации критериев ареста. Содержание под стражей должно признаваться исключительно крайней мерой, *ultima ratio*, особенно для лиц, впервые привлекаемых к ответственности за ненасильственные преступления (например, по составам, подпадающим под УДК 343.5 и 343.7). Целесообразно введение математических или скоринговых моделей оценки рисков уклонения правонарушителя от суда, расширение практики применения электронных браслетов (электронный мониторинг) и кратное увеличение случаев использования залога как эффективной альтернативы изоляторам.

Цифровые активы и новые виды доказательств: правовой вакуум

Защита имущественных прав подозреваемого и обвиняемого является неотъемлемой, органичной частью системы процессуальных гарантий. Текущая казахстанская практика наложения ареста на имущество в рамках уголовного дела часто характеризуется катастрофической избыточностью: арест автоматически, всеобщим способом налагается на все расчетные счета, активы бизнеса и личное имущество подозреваемого (а нередко и его ближайших родственников), что бывает абсолютно несоразмерно инкриминируемой сумме предполагаемого ущерба. Это приводит к параличу законной предпринимательской деятельности и используется как инструмент психологического давления на обвиняемого с целью получения признательных показаний.

Особую, беспрецедентную сложность в современных условиях бурного развития FinTech-индустрии представляет изъятие и наложение ареста на цифровые активы (криптовалюту, NFT, токены). Казахстан, являясь одним из мировых лидеров по объему майнинга криптовалют и развивая юрисдикцию Международного финансового центра «Астана» (МФЦА), парадоксальным образом до сих пор не имеет в УПК РК специализированных, технически выверенных норм. Полностью отсутствует регламентация порядка изъятия аппаратных «холодных» кошельков, процессуального принуждения к выдаче сид-фраз (seed-phrase), а также криптографически безопасного хранения арестованной криптовалюты. Существующий правовой вакуум порождает колоссальный риск безвозвратной утраты активов или их латентного хищения (неправомерного вывода) со стороны третьих лиц, включая коррумпированных сотрудников правоохранительных органов, что является грубейшим попранием имущественных прав обвиняемого.

Сравнительный анализ показывает, что в странах СНГ уже активно формируются нормативные подходы к решению этой проблемы. Достоверно установлено, что с 3 марта 2026 года в процессуальном законодательстве РФ на уровне Кодекса будут окончательно закреплены специфицированные особенности наложения ареста на цифровую валюту и жесткий регламент ее изъятия в ходе следственных действий. Казахстану жизненно необходимо не просто учесть этот опыт, а ускорить имплементацию собственных, еще более передовых процессуальных механизмов. Они должны четко, пошагово определять:

Алгоритм фиксации блокчейн-баланса криптокошелька на момент изъятия с обязательным участием сертифицированных IT-специалистов и применением видеофиксации.

Процедуру безопасного перевода цифровых активов на специализированные, мультисигнатурные государственные эскроу-счета, контролируемые Казначейством.

Механизмы прозрачного обжалования подозреваемым действий следователя по конвертации (фиатизации) цифровых активов до вынесения приговора суда.

Кроме того, огромные процессуальные пробелы наблюдаются при обращении с вещественными доказательствами, представляющими повышенную опасность для окружающих или требующими дорогостоящих условий хранения. Обращаясь к зарубежному опыту, следует отметить, что законодательное закрепление порядка хранения и обязательного досудебного уничтожения изъятых из незаконного оборота ядовитых веществ (метанола, метанолсодержащих жидкостей) и оборудования для их производства запланировано в РФ с 26 апреля 2026 года. Для Казахстана вопросы досудебного уничтожения вещественных доказательств (например, крупных партий контрафактной продукции, наркотических средств или прекурсоров) также являются источником постоянных процессуальных конфликтов. Уничтожение улик до вынесения окончательного приговора навсегда лишает сторону защиты права на инициирование независимых или комиссионных повторных экспертиз. Это является прямым, непоправимым нарушением фундаментального принципа состязательности сторон, поскольку обвиняемый лишается физического объекта для опровержения доводов обвинения.

Заочное производство, объединение дел и сроки расследования

Право на личное присутствие в зале суда, возможность смотреть в глаза обвинителям и непосредственное, вербальное участие в исследовании доказательств является альфой и омегой права на справедливое судебное разбирательство (fair trial). Рассмотрение уголовных дел в отсутствие подсудимого (заочное производство, *in absentia*) допускается международным правом лишь в самых исключительных, экстраординарных случаях. Однако текущие региональные законодательные тренды демонстрируют тревожную тенденцию к расширению этого института. Прогнозируется, что с 21 апреля 2025 года в соседних юрисдикциях будет законодательно расширен перечень категорий уголовных дел, которые могут быть рассмотрены в отсутствие подсудимого.

Для процессуальной практики Казахстана бездумное, некритичное копирование и расширение оснований для заочного судопроизводства представляет собой экзистенциальную угрозу для прав человека. Существует огромный риск, что данный инструмент будет использоваться правоохранительной машиной для упрощенного, конвейерного осуждения лиц, находящихся за пределами страны по политическим мотивам или из-за корпоративных (рейдерских) конфликтов, тем самым тотально лишая их возможности эффективно защищаться через независимых адвокатов. Любое гипотетическое расширение перечня статей Уголовного кодекса, подлежащих заочному рассмотрению (особенно касающихся преступлений, квалифицируемых по УДК 343.5 «Преступления против общественных устоев» и УДК 343.6

«Преступления против жизни и чести»), должно в обязательном порядке сопровождаться беспрецедентным усилением гарантий. К таким гарантиям относятся: обязательное участие независимого защитника, обладающего правом и технической возможностью поддерживать конфиденциальную связь с отсутствующим обвиняемым (например, через упомянутые ранее системы ВКС), а также жесткий, непрерывный контроль следственного судьи за каждым этапом доказывания.

Другим критически важным аспектом, напрямую влияющим на статус обвиняемого, является право на рассмотрение дела в разумные сроки. Искусственное затягивание следствия в Казахстане часто происходит из-за манипуляций следователей с процедурами постоянного выделения эпизодов в отдельные производства и их последующего бесконечного соединения. В сравнительном компаративистском контексте обращает на себя внимание норма, вступающая в силу 31 марта 2025 года, которая жестко закрепляет исчерпывающий ряд случаев, когда выявленные в ходе расследования новые преступления должны рассматриваться единым блоком, без их искусственного выделения в отдельное производство. Безусловное внедрение подобного императивного правила в процессуальную практику Казахстана способствовало бы пресечению волокиты, консолидации следственных действий, радикальному снижению бюрократической нагрузки и, самое главное, сокращению травмирующих сроков пребывания лица в неопределенном статусе подозреваемого.

Обсуждение

Внедрение института следственного судьи в архитектуру уголовного процесса Казахстана задумывалось как тектонический сдвиг на пути к достижению подлинной состязательности на самой ранней, досудебной стадии. В законодательную компетенцию следственного судьи сегодня входит санкционирование абсолютно всех видов мер пресечения, негласных следственных действий (НСД), принудительного осмотра жилища, эксгумации, а также рассмотрение жалоб (в порядке статьи 106 УПК РК) на незаконные действия или преступное бездействие следователя, дознавателя и надзирающего прокурора. Однако глубокий критический анализ реальной судебной практики показывает, что правозащитный потенциал этого прогрессивного института раскрыт едва ли на четверть.

Следственные судьи, функционирующие в рамках устоявшейся корпоративной солидарности с правоохранительной системой, в подавляющем большинстве случаев рассматривают материалы, безальтернативно представленные стороной обвинения, и в условиях искусственного дефицита времени (ограниченные сроки санкционирования) склонны некритично доверять доводам следователя. Ходатайства адвокатов о признании доказательств (протоколов обыска, записей допросов) недопустимыми (*inadmissible evidence*) непосредственно на стадии досудебного расследования удовлетворяются крайне редко, стремясь к статистической погрешности. Судьи, уклоняясь от принятия ответственности, зачастую мотивируют свой отказ тем, что всесторонняя оценка доказательств является исключительной прерогативой суда первой инстанции при рассмотрении уголовного дела по существу. Подобный консервативный подход на корню нивелирует саму идею оперативного превентивного судебного контроля. Это оставляет подозреваемого в максимально уязвимом, бесправном положении на протяжении всего периода изнурительного следствия, который по сложным экономическим делам может длиться годами, разрушая жизнь и здоровье человека.

Электронное уголовное дело: цифровизация во благо или во вред?

Амбициозный и масштабный проект Генеральной прокуратуры Республики Казахстан «Е-Уголовное дело» концептуально направлен на радикальное повышение прозрачности следственного процесса, минимизацию бюрократии и полное исключение возможностей для физической фальсификации материалов (подмены листов, уничтожения протоколов). Для подозреваемого и его защитника эта цифровизация в теории означает революционную возможность оперативного, дистанционного ознакомления с материалами дела в режиме реального времени, что колоссально экономит ресурсы.

Однако на практике цифровизация судопроизводства породила новые, ранее неизвестные вызовы и скрытые угрозы для прав обвиняемых. Адвокатский корпус повсеместно сталкивается с регулярными техническими сбоями серверов, злонамеренно несвоевременной загрузкой следователями протоколов следственных действий в систему ЕРДР (что лишает защиту возможности оперативного обжалования), а также с незаконным ограничением доступа к определенным томам дела под искусственным предлогом их внезапной «секретности» или якобы технической невозможности сканирования крупных вещественных доказательств. Самая

вопиющая проблема заключается в том, что лица, изолированные в СИЗО, фактически и юридически лишены прямого цифрового доступа к своему собственному электронному делу. Они находятся в полной, рабской зависимости от того, соизволит ли следователь принести ноутбук, или распечатает ли адвокат сотни страниц процессуальных документов. Цифровизация должна служить инструментом безусловного расширения и укрепления процессуальных прав, а не возводить новые, непроницаемые технологические барьеры для ознакомления обвиняемого с фундаментом своего обвинения.

Существенное влияние на объем процессуальных прав подозреваемого оказывает нормативная категоризация преступлений (УДК 343.2/.7). Процедура уголовного преследования кардинально различается в зависимости от того, квалифицируется ли деяние как дело частного, частно-публичного или строго публичного обвинения. Особый доктринальный и практический интерес представляет турбулентное развитие норм о преступлениях против чести и достоинства личности, флагманом которых является клевета (УДК 343.6).

Исследуя сравнительные компаративные данные, мы видим, что в сопредельных правовых системах уголовные дела о клевете императивно относятся к делам частно-публичного обвинения начиная с 18 июня 2025 года. В Казахстане волнообразная декриминализация (перевод в Кодекс об административных правонарушениях) и последующая ре-криминализация подобных деяний вызывали жесточайшие дискуссии в обществе и среди правозащитников. Отнесение таких деликатных дел к категории частно-публичного обвинения означает тонкий правовой компромисс: дело не может быть прекращено за примирением сторон так же легко и бесконтрольно, как классическое дело частного обвинения, но при этом для инициации маховика уголовного преследования жестко требуется первичное, формальное заявление потерпевшего. Подобная конструкция, с одной стороны, усиливает процессуальные позиции и защиту потерпевшего, но одновременно требует обеспечения обвиняемому беспрецедентно повышенных гарантий защиты от необоснованного государственного принуждения по сугубо межличностным конфликтам. Это критически важно для предотвращения порочной практики использования уголовного процесса и ресурса следствия в качестве инструмента незаконного давления в гражданско-правовых, арбитражных или даже внутривнутриполитических спорах.

Территориальная подследственность и посткриминальные стадии

Правильное, неукоснительное определение места производства предварительного расследования (территориальная и ведомственная подследственность) самым прямым образом влияет на физическую возможность подозреваемого реализовать свое священное право на защиту. Это включает в себя доступность квалифицированного адвоката по месту постоянного жительства, возможность оперативного вызова свидетелей защиты, сбора характеризующих материалов. Законодательное уточнение и детализация правил определения места производства следствия, как это запланировано реализовать с 3 марта 2026 года, является важнейшим, назревшим шагом для предотвращения распространенной в СНГ практики искусственного, коррупциогенного изменения подследственности. Часто резонансные дела умышленно передаются в отдаленные следственные подразделения других регионов исключительно для создания логистических, финансовых и психологических трудностей стороне защиты. В Казахстане споры о подследственности традиционно разрешаются органами прокуратуры кулуарно и непрозрачно, что в условиях трехзвенной модели требует срочного внедрения четких, исчерпывающих нормативных критериев в УПК РК, исключающих любой ведомственный произвол.

Вместе с тем, процессуальные права личности отнюдь не аннигилируются с вынесением обвинительного приговора. Стадия исполнения приговора (УДК 343.8 «Исполнение наказания») также предполагает активное участие осужденного и защиту его законных интересов. Ожидаемое 14 июня 2026 года расширение круга вопросов, связанных с исполнением приговора, которые правомочен рассматривать суд, указывает на устойчивую, позитивную тенденцию к повышению роли независимого судебного контроля над закрытой пенитенциарной системой. В Казахстане чувствительные вопросы условно-досрочного освобождения (УДО), замены неотбытой части наказания более мягким видом наказания и изменения режима учреждения требуют дальнейшей скрупулезной судебной детализации. Это необходимо для полного исключения высоких коррупционных рисков и обеспечения процессуального равноправия между бесправным осужденным и администрацией исправительного учреждения, наделенной властными полномочиями. Более того, расширение

перечня государственных органов, в которые в обязательном порядке направляют официальную копию обвинительного приговора, прогнозируемое к 23 июля 2025 года, должно в Казахстане сопровождаться немедленной автоматизацией процессов снятия судимости. Базы данных Комитета по правовой статистике должны обновляться синхронно с решениями судов, так как несвоевременное, халатное обновление информации о статусе лица приводит к незаконным, многолетним ограничениям его гражданских и трудовых прав.

Заключение

Проведенный глубокий правовой анализ и всестороннее исследование практики обеспечения процессуальных прав подозреваемого и обвиняемого в Республике Казахстан позволяют сделать однозначный вывод: несмотря на наличие внешне развитой, современной нормативно-правовой базы, реальное, фактическое положение личности в уголовном судопроизводстве требует незамедлительного и существенного укрепления защитных механизмов. Институциональное доминирование обвинительного уклона, парализующий формализм в работе следственных судей, системные недостатки в обеспечении качественной юридической помощи по линии государства, а также репрессивная практика применения арестов продолжают выступать непреодолимыми барьерами на пути к реализации основополагающего принципа состязательности сторон.

Глобальные вызовы современности, обусловленные тотальной цифровизацией экономики, переходом в киберпространство и появлением криптоактивов, требуют симметричного, адекватного и высокотехнологичного ответа со стороны уголовно-процессуального закона. Проведенный сравнительно-правовой компаративный анализ ожидаемых в 2025–2026 годах масштабных новелл в процессуальном законодательстве сопредельных государств наглядно демонстрирует, что правовые системы региона находятся в стадии активной, вынужденной адаптации к новым реалиям. Спектр этих трансформаций беспрецедентен: от внедрения систем защищенного дистанционного общения изолированных лиц с адвокатами (ВКС) до выработки сложнейших технических процедур ареста цифровой валюты и пересмотра регламентов заочного рассмотрения уголовных дел в судах.

Для Республики Казахстан, стремящейся к построению Справедливого Казахстана, критически важно не плестись в хвосте правотворчества, просто слепо копируя или заимствуя зарубежный опыт с опозданием. Казахская правовая мысль должна проактивно, на опережение формировать собственную, безупречно правозащитно-ориентированную модель процессуального регулирования, органично вписывающуюся в рамки трехзвенной модели правосудия.

Обеспечение процессуальных прав подозреваемого и обвиняемого ни при каких обстоятельствах не должно рассматриваться следственными и надзорными органами как создание искусственных, досадных процессуальных препятствий для раскрытия преступлений и улучшения ведомственной статистики. Напротив, строжайшее, педантичное соблюдение этих прав является единственным объективно существующим, надежным фильтром, предотвращающим фатальные судебные ошибки, применение пыток и незаконное осуждение невиновных граждан. Переход от красивого, но декларативного равноправия сторон на бумаге к фактической, бескомпромиссной состязательности на досудебной стадии, кратное расширение полномочий стороны защиты в самостоятельном собирании допустимых доказательств, жесточайшая регламентация процедур обращения с цифровыми активами (УДК 343.7) и кардинальная модернизация институтов судебного контроля – вот те концептуальные векторы, которые способны вывести качество правосудия в Казахстане на принципиально новый, международно признанный уровень, обеспечив подлинное торжество конституционных гарантий личности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Основные изменения в УПК РФ в 2025–2026 годах: обзор // КонсультантПлюс: справочно-правовая система. – Москва, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (дата обращения: 04.03.2026).

2 Изменения прав подозреваемого и обвиняемого, актуальная редакция 2025–2026 // КонсультантПлюс: справочно-правовая система. – Москва, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (дата обращения: 04.03.2026).

- 3 Особенности уголовно-процессуального законодательства и перспективы развития до 2026 года // КонсультантПлюс: справочно-правовая система. – Москва, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (дата обращения: 04.03.2026).
- 4 УПК: Актуальная редакция, защита прав, заочное производство и исполнение приговора // КонсультантПлюс: справочно-правовая система. – Москва, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (дата обращения: 04.03.2026).
- 5 Уголовное право. Уголовное судопроизводство. Криминология. Криминалистика : УДК 343 // Teacode.com : справочник кодов УДК. – URL: <https://teacode.com/online/udc/34/343.html> (дата обращения: 04.03.2026).
- 6 Классификация преступлений против личности, имущества и правосудия: УДК 343.1; 343.2/.7; 343.5; 343.6; 343.7; 343.8 // Teacode.com: справочник кодов УДК. – URL: <https://teacode.com/online/udc/34/343.html> (дата обращения: 04.03.2026).

REFERENCES

- 1 Main changes to the Criminal Procedure Code of the Russian Federation in 2025-2026: overview // ConsultantPlus: legal reference system. – Moscow, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (accessed: 04.03.2026). – Access mode: for registered users.
- 2 Changes in the rights of the suspect and the accused, current edition 2025-2026 // ConsultantPlus : legal reference system. – Moscow, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (accessed: 04.03.2026).
- 3 Features of criminal procedure legislation and prospects for development until 2026 // ConsultantPlus: legal reference system. – Moscow, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (accessed: 04.03.2026).
- 4 Criminal Procedure Code: Current edition, protection of rights, trial in absentia and execution of sentence // ConsultantPlus: legal reference system. – Moscow, 2026. – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_324356/ (accessed: 04.03.2026).
- 5 Criminal law. Criminal procedure. Criminology. Criminalistics: UDC 343 // Teacode.com : UDC code directory. – URL: <https://teacode.com/online/udc/34/343.html> (accessed: 04.03.2026).
- 6 Classification of crimes against the person, property, and justice: UDC 343.1; 343.2/.7; 343.5; 343.6; 343.7; 343.8 // Teacode.com: UDC code directory. – URL: <https://teacode.com/online/udc/34/343.html> (accessed: 04.03.2026).

Б.Ж. Бисенов¹, Г.Б. Телеуев¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

Қазақстанда күдікті мен айыпталушының процестік құқықтарын қамтамасыз ету тәжірибесін құқықтық талдау және зерттеу

Ұсынылып отырған іргелі зерттеу Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесі аясында күдіктілер мен айыпталушылар мәртебесінде қылмыстық қудалау орбитасына тартылған тұлғалардың процестік құқықтарын қамтамасыз ету тетіктерін кешенді теориялық-практикалық талдауға арналған. Қылмыстық сот төрелігінің үш буынды моделін кезең-кезеңімен енгізу, ұлттық заңнаманы реформалау және сот ісін жүргізуді жаппай цифрландыру жағдайында жеке адамның конституциялық кепілдіктерін бұлжытпай сақтау мәселелері құқықтық мемлекет құру үшін экзистенциалды маңызға ие болады. Мақалада білікті қорғауға құқықты іске асырудың негізгі жүйелік ақаулары мен коллизиялары, репрессивті бұлтартпау шараларын қолданудың шамадан тыс болуы, сондай-ақ әділ сот төрелігіне қол жеткізудегі кедергілер егжей-тегжейлі қарастырылады. Шекаралас мемлекеттердің (Ресей Федерациясының) процестік заңнамасындағы 2025–2026 жылдары күтілетін ауқымды өзгерістерге терең салыстырмалы-құқықтық талдау жасауға ерекше назар аударылады, бұл өңірлік құқықтық доктринаның дамуының стратегиялық векторларын анықтауға және озық тәжірибені Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексіне (ҚР ҚПК) имплементациялаудың ғылыми негізделген жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Қылмыстық процесте декларативті емес, шынайы жарыспалылықты және тараптардың абсолютті тең құқылылығын қамтамасыз ету мақсатында процестік институттарды жетілдіру бойынша тұжырымдамалық, жүйелік ұсыныстар тұжырымдалған.

Түйін сөздер: қылмыстық процесс, күдікті, айыпталушы, процесстік құқықтар, кінәсіздік презумпциясы, тергеу судьясы, сот ісін жүргізуді цифрландыру, қорғану құқығы, үш буынды модель, бұлтартпау шаралары, цифрлық активтер.

B. Bisenov¹, G. Teleuyev¹

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

Legal Analysis and Research on the Practice of Ensuring the Procedural Rights of the Suspect and the Accused in Kazakhstan

The presented fundamental research is devoted to a comprehensive theoretical and practical analysis of the mechanisms for ensuring the procedural rights of individuals involved in the orbit of criminal prosecution in the status of suspects and accused within the legal system of the Republic of Kazakhstan. In the context of the phased implementation of a three-tier model of criminal justice, the reform of national legislation, and the total digitalization of legal proceedings, the issues of strict observance of constitutional guarantees of the individual acquire existential significance for building a state based on the rule of law. The article examines in detail the key systemic defects and collisions in the implementation of the right to qualified defense, the excessive use of repressive preventive measures, as well as barriers to accessing fair justice. Special attention is paid to a deep comparative legal analysis of the large-scale changes expected in 2025–2026 in the procedural legislation of neighboring states (the Russian Federation), which allows identifying strategic vectors for the development of regional legal doctrine and proposing scientifically sound ways to implement best practices into the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan (CPC RK). Conceptual and systemic proposals are formulated for improving procedural institutions in order to ensure genuine, rather than declarative, adversarial proceedings and absolute equality of the parties in the criminal process.

Keywords: criminal process, suspect, accused, procedural rights, presumption of innocence, investigating judge, digitalization of legal proceedings, right to defense, three-tier model, preventive measures, digital assets.

Дата поступления рукописи в редакцию: 04.03.2026 г.

УДК 4414
МРНТИ 10.15.59

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/91-96>

И.М. Смагул^{1*} Д.Н. Бекежанов¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

*(e-mail: indira0711sm@mail.ru)

**Электронное правительство и цифровизация
государственного управления в Казахстане:
правовые основы и пути развития**

Аннотация

В условиях активной цифровизации государственного управления в Казахстане важнейшей задачей является создание эффективной правовой базы для внедрения электронного правительства. Это связано с необходимостью повышения уровня безопасности, защиты персональных данных и улучшения координации между государственными органами. На фоне быстрых изменений в цифровых технологиях, правовое регулирование в области электронных услуг часто отстает от потребностей общества, что создает риски для эффективного функционирования государственной цифровой инфраструктуры.

Провести сравнительный правовой анализ нормативных актов, регулирующих электронное правительство в Казахстане, выявить ключевые проблемы в правовом регулировании цифровых услуг и предложить пути их решения, направленные на создание более безопасной и эффективной правовой базы.

В исследовании использованы сравнительно-правовой, формально-юридический и системный методы анализа. Проанализированы ключевые нормативные акты Республики Казахстан, регулирующие предоставление электронных услуг, такие как законы о государственных услугах, цифровизации и защите персональных данных, а также международные подходы в этой сфере.

Исследование выявило, что правовая база электронного правительства в Казахстане требует совершенствования в части защиты данных, стандартизации электронных услуг и интеграции государственных платформ в единую цифровую систему. Практическая значимость работы заключается в выработке рекомендаций для совершенствования правового регулирования, что позволит улучшить безопасность данных, ускорить процесс цифровизации и повысить доступность государственных услуг для граждан.

Ключевые слова: электронное правительство, цифровизация, правовое регулирование, защита данных, Казахстан, государственные услуги

Введение

С переходом общества и государства на новые цифровые технологии, внедрение электронного правительства в Республике Казахстан стало важнейшим шагом в модернизации государственного аппарата. Электронное правительство включает в себя использование информационных технологий для улучшения и оптимизации государственных процессов, что значительно повышает доступность государственных услуг для граждан и обеспечивает более высокую степень прозрачности в действиях государственных органов. Внедрение электронного правительства способствует эффективному государственному управлению, упрощая взаимодействие граждан и государственных органов [2].

Однако цифровизация государственного управления в Казахстане сталкивается с рядом проблем, связанных с правовыми основами функционирования электронных сервисов. Основными вызовами являются недостаточное правовое регулирование безопасности данных, отсутствие четких стандартов защиты персональной информации, а также не всегда высокая степень координации между различными государственными органами. Важно, чтобы законодательство соответствовало современным требованиям и обеспечивало эффективное функционирование цифровых платформ и защиту прав граждан.

Научная проблема заключается в недостаточной проработанности правовых механизмов, поддерживающих развитие электронного правительства в Казахстане, а также в

существующих пробелах в правовом регулировании защиты данных и безопасности электронных услуг. Необходимость дальнейшего совершенствования законодательства и правового регулирования электронного правительства является актуальной для ускоренного развития и эффективного функционирования этих технологий.

Целью настоящего исследования является комплексный анализ правовых основ электронного правительства в Казахстане, выявление основных проблем и предложения для их решения, направленных на создание более безопасной и эффективной правовой базы. В процессе исследования будут рассмотрены нормативно-правовые акты, касающиеся цифровизации и безопасности данных, а также сделан анализ текущих проблем правового регулирования электронных услуг.

Материалы и методы

Методологическую основу исследования составляют несколько методов: диалектический метод познания, сравнительно-правовой метод, формально-юридический и системный подход. Диалектический метод позволяет выявить связи между технологиями, правовыми и административными процессами, а также понять, как изменения в одной сфере могут повлиять на другие. Сравнительно-правовой метод используется для анализа законодательства Казахстана и международной практики, чтобы выявить ключевые отличия и определить, какие изменения могут быть внесены для улучшения существующей правовой базы. Формально-юридический метод направлен на точное толкование действующих норм и выявление недостатков в существующем правовом регулировании. Системный подход используется для понимания взаимосвязей между различными аспектами функционирования электронного правительства, включая правовые, технические и организационные элементы.

Для проведения исследования использованы следующие материалы:

1. Законодательные акты Республики Казахстан, регулирующие электронное правительство, такие как Закон РК "О государственных услугах", Закон РК "О цифровизации экономики", Закон РК "О защите персональных данных" [1];
2. Международные и региональные документы, касающиеся цифровизации, защиты данных и безопасности электронных услуг;
3. Научные исследования и публикации, посвященные правовым аспектам цифровизации и развития электронного правительства в странах СНГ и за рубежом.

Методы исследования позволили выявить основные проблемы правового регулирования, такие как недостаточная защита данных граждан, необходимость интеграции различных электронных платформ в единую систему, а также определили возможные пути улучшения правового регулирования для обеспечения более эффективного и безопасного функционирования электронного правительства.

Результаты

Сравнительный анализ правового регулирования электронного правительства в Казахстане и других странах показывает как общие черты, так и значительные различия в подходах к законодательному регулированию этой сферы. В частности, исследование показало важные моменты, которые требуют улучшения для успешной цифровизации государственных услуг в Казахстане.

Научные основы и нормативные акты Анализ существующих нормативных актов и международного опыта в области электронного правительства в Казахстане показал, что правовая основа развития системы цифровых услуг в стране существует, но нуждается в дальнейшей детализации и уточнении. Основные нормативные документы, такие как Закон РК "О государственных услугах" (2013) и Закон РК "О цифровизации экономики" (2018) [1], обеспечивают базовые положения для создания электронных услуг, однако не охватывают все аспекты, связанные с вопросами безопасности данных, защиты персональной информации и регулирования цифровых подписей. Законодательство в Казахстане включает элементы международных стандартов и практик, однако оно всё ещё отстаёт от быстро меняющихся технологий и потребностей граждан.

Проблема заключается в том, что, несмотря на наличие нормативных актов, отсутствие строгих регламентов и стандартов в области защиты данных и контроля безопасности оставляет пробелы, которые должны быть устранены для повышения доверия граждан и организаций к системе электронного правительства. Регулирование защиты данных Важной составляющей цифровизации является защита персональных данных, которая в Казахстане

регулируется законом "О защите персональных данных". Тем не менее, несмотря на наличие этого закона, существует ряд проблем, связанных с эффективностью его реализации [3].

В Казахстане до сих пор нет единого стандарта для обработки и хранения данных на государственном уровне, что создаёт угрозы для безопасности личной информации граждан. Кроме того, на сегодняшний день отсутствуют четкие механизмы по защите данных при межведомственном обмене информацией. Проблемы с утечками данных и недостаточная защита электронных подписей остаются важными аспектами, требующими скорейшего решения. Безопасность и защита личных данных граждан должны стать основными приоритетами на стадии дальнейшего совершенствования правового регулирования цифровых услуг.

Интеграция государственных услуг Несмотря на активное развитие отдельных сервисов, Казахстан сталкивается с проблемой разрозненности государственных платформ и их неинтегрированности. На данный момент отдельные госуслуги предоставляются через различные порталы, что затрудняет гражданам доступ к полному спектру услуг через единую платформу. Это приводит к недовольству граждан и снижению общего уровня доверия к цифровым государственным сервисам.

Решение этой проблемы потребует дальнейшей интеграции различных государственных услуг в единую цифровую платформу, что упростит доступ граждан к нужным сервисам. Учитывая успешный опыт других стран, Казахстан должен продолжить работу по созданию единого цифрового пространства для всех государственных услуг, что обеспечит удобство и оперативность для пользователей.

Цифровые подписи и электронные документы Одной из центральных тем для успешной работы электронного правительства является использование цифровых подписей. В Казахстане для подтверждения юридической силы электронных документов используется электронная подпись, однако процесс её получения и использования остаётся сложным и недоступным для части граждан. Существующие правовые механизмы для получения цифровых подписей и их использования в государственных услугах требуют упрощения. Важно обеспечить доступность этой процедуры для всех граждан, в том числе для тех, кто не обладает достаточным техническим оборудованием или знаниями. Упрощение процесса получения и использования цифровых подписей повысит уровень доверия к электронным государственным услугам и сделает их более доступными для широких слоев населения [4].

Процессуальные гарантии Правовое регулирование, касающееся прав участников процесса, также требует улучшения. Например, в УПК РК предусмотрены процессуальные гарантии, обеспечивающие сторону защиты правом инициировать назначение экспертизы, в том числе и в рамках уголовных дел. Однако эта норма требует более четкой детализации, чтобы избежать возможных правовых коллизий и улучшить доступ сторон к судебным решениям.

Одной из значительных проблем является необходимость разработки более эффективных механизмов для обеспечения состязательности сторон на стадии досудебного разбирательства. Внесение изменений в законодательство, направленных на усиление роли стороны защиты в процессе назначения экспертизы, позволит существенно повысить правовую защиту граждан в процессе цифрового взаимодействия с государственными органами [5].

Обсуждение

Результаты проведённого анализа правового регулирования электронного правительства в Казахстане показывают, что хотя правовая основа для цифровизации существует, она требует существенного совершенствования и адаптации к новым вызовам. Проблемы с защитой персональных данных, координацией государственных органов, а также с обеспечением безопасности цифровых подписей, требуют комплексного подхода.

Проблемы с разрозненностью государственных сервисов, на фоне активного внедрения цифровых технологий, требуют более детальной проработки процесса интеграции всех государственных платформ в единую систему. Только в случае успешной интеграции всех электронных услуг в единую систему можно ожидать повышения качества и доступности госуслуг для граждан [6].

Для улучшения правового регулирования и обеспечения безопасного и эффективного функционирования электронного правительства необходимо:

– Разработать единые стандарты для защиты персональных данных и безопасности данных в государственных информационных системах;

– упростить процесс получения и использования цифровых подписей, обеспечить доступность этих услуг для всех граждан;

– обеспечить полную интеграцию государственных сервисов в единую цифровую платформу, что значительно повысит удобство и эффективность предоставления госуслуг.

Применение предложенных рекомендаций будет способствовать не только развитию электронного правительства в Казахстане, но и повышению уровня доверия граждан к государственным онлайн-услугам.

Заключение

Проведённый анализ показал, что правовая база для внедрения электронного правительства в Казахстане уже существует, но она требует дальнейшего совершенствования. Для полноценного развития электронных услуг необходимо решить ряд ключевых проблем, таких как защита персональных данных граждан, улучшение координации между государственными органами, а также интеграция различных государственных платформ в единую систему.

Казахстану предстоит внедрить единые стандарты безопасности данных и цифровых подписей, а также обеспечить гармонизацию законодательства, что повысит безопасность и доступность госуслуг. Интеграция всех электронных сервисов в единую цифровую платформу позволит улучшить взаимодействие граждан и государственных органов, повысив эффективность и прозрачность государственного управления.

Практическая значимость исследования заключается в разработке рекомендаций по совершенствованию правового регулирования, что поспособствует улучшению существующей системы электронных услуг в Казахстане и усилит доверие граждан к цифровым государственным сервисам.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Закон Республики Казахстан от 15 апреля 2013 года № 88-V «О государственных услугах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2026 г.). – Астана, 2013. – С. 25-30.
- 2 Закон Республики Казахстан «О цифровизации экономики» (проект/актуальная редакция). – Астана, 2018. – С. 40-45.
- 3 Закон Республики Казахстан от 21 мая 2013 года № 94-V «О персональных данных и их защите» (с изменениями по состоянию на 2026 г.). – Астана, 2020. – С. 15-20.
- 4 Электронное правительство Республики Казахстан: официальный портал. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://egov.kz> (дата обращения: 01.11.2025).
- 5 Кабулов А.А. Проблемы правового регулирования электронного правительства в Республике Казахстан. – Алматы : Издательство КазНУ, 2020. – С. 50-60.
- 6 Белкин Р.С. Цифровизация государственного управления: правовой аспект. – М.: Юридический мир, 2019. – С. 120-130.

REFERENCE

- 1 Zakon Respubliki Kazakhstan «O gosudarstvennykh uslugakh» [Law of the Republic of Kazakhstan "On Public Services"]. Astana, 2013, pp. 25-30. [in Russian].
- 2 Zakon Respubliki Kazakhstan «O tsifrovizatsii ekonomiki» [Law of the Republic of Kazakhstan "On Digitalization of the Economy"]. Astana, 2018, pp. 40-45. [in Russian].
- 3 Zakon Respubliki Kazakhstan «O zashchite personal'nykh dannykh» [Law of the Republic of Kazakhstan "On Personal Data Protection"]. Astana, 2020, pp. 15-20. [in Russian].
- 4 Elektronnoe pravitel'stvo Respubliki Kazakhstan [E-Government of the Republic of Kazakhstan]. Available at: <https://egov.kz> (accessed: 01.11.2025).
- 5 Kabulov A.A. Problemy pravovogo regulirovaniya elektronnoego pravitel'stva v Respublike Kazakhstan [Problems of Legal Regulation of E-Government in the Republic of Kazakhstan]. Almaty, KazNU Publishing House, 2020, pp. 50-60. [in Russian].
- 6 Belkin R.S. Tsifrovizatsiya gosudarstvennogo upravleniya: pravovoy aspekt [Digitalization of Public Administration: A Legal Aspect]. Moscow, Yuridicheskiy mir, 2019, pp. 120-130. [in Russian].

И.М. Смагул¹, Д.Н. Бекежанов¹

¹ Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

Электрондық үкімет және Қазақстандағы мемлекеттік басқаруды цифрландыру: құқықтық негіздер мен даму жолдары

Қазақстанда мемлекеттік басқарудың белсенді цифрландыру жағдайында электрондық үкіметті енгізу үшін тиімді құқықтық негізді құру ең маңызды міндет болып табылады. Бұл қауіпсіздік деңгейін, жеке деректерді қорғауды арттыру және мемлекеттік органдар арасында үйлестіруді жақсартуды талап етеді. Цифрлық технологияларда жылдам өзгерістерге байланысты электрондық қызметтер саласындағы құқықтық реттеу қоғам қажеттіліктеріне сәйкес болмай, мемлекеттік цифрлық инфрақұрылымның тиімді жұмыс істеуіне қауіп төндіреді.

Қазақстандағы электрондық үкіметті реттейтін нормативтік құқықтық актілерді салыстырмалы құқықтық талдау жүргізу, цифрлық қызметтерді құқықтық реттеуде кездесетін негізгі мәселелерді анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну, қауіпсіз әрі тиімді құқықтық негізді қалыптастыруға бағытталған.

Зерттеуде салыстырмалы-құқықтық, формальды-юримдикалық және жүйелік талдау әдістері қолданылды. Электрондық қызметтер көрсетуге қатысты Қазақстан Республикасының негізгі нормативтік актілері, сондай-ақ халықаралық тәжірибелер талданды, олардың қатарында мемлекеттік қызметтер, цифрландыру және жеке деректерді қорғау заңдары бар.

Зерттеу Қазақстандағы электрондық үкіметтің құқықтық базасы деректерді қорғау, электрондық қызметтерді стандартизациялау және мемлекеттік платформаларды бірыңғай цифрлық жүйеге интеграциялау саласында жетілдіруді қажет ететінін көрсетті. Жұмыстың практикалық маңызы құқықтық реттеуді жетілдіруге қатысты ұсыныстар әзірлеуде, бұл деректердің қауіпсіздігін жақсартуға, цифрландыру процесін жеделдетуге және азаматтарға мемлекеттік қызметтерді қолжетімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: электрондық үкімет, цифрландыру, құқықтық реттеу, деректерді қорғау, Қазақстан, мемлекеттік қызметтер.

I. Smagul¹, D. Bekezhanov¹

¹ Innovative Eurasian University, Kazakhstan

Electronic government and digitalization of public administration in Kazakhstan: legal foundations and ways of development

In the context of active digitalization of public administration in Kazakhstan, the key task is to create an effective legal framework for the implementation of e-government. This is related to the need to enhance security, protect personal data, and improve coordination between government bodies. Against the backdrop of rapid changes in digital technologies, legal regulation in the field of e-services often lags behind societal needs, creating risks for the effective functioning of the state's digital infrastructure.

The aim of this study is to conduct a comparative legal analysis of the regulations governing e-government in Kazakhstan, identify key issues in the legal regulation of digital services, and propose solutions aimed at creating a safer and more effective legal framework.

The research employs comparative legal, formal-legal, and systemic analysis methods. Key regulatory acts of the Republic of Kazakhstan governing the provision of e-services, such as laws on public services, digitalization, and personal data protection, as well as international approaches in this area, were analyzed.

The study revealed that the legal framework of e-government in Kazakhstan requires improvements in data protection, standardization of e-services, and the integration of state platforms into a unified digital system. The practical significance of the work lies in the development of

recommendations for improving legal regulation, which will enhance data security, accelerate the process of digitalization, and improve the accessibility of public services for citizens.

Keywords: e-government, digitalization, legal regulation, data protection, Kazakhstan, public services

Дата поступления рукописи в редакцию: 06.03.2026 г.

УДК 347.61
МРНТИ 10.47.01

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/97-103>

А.К. Айдаров^{1*}, Б.Ж. Айтимов¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

*(aidarov_alibek@mail.ru)

Эффективность защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан

Аннотация

Основная проблема: Статья посвящена исследованию эффективности правовых механизмов защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан в условиях модернизации государственной политики в сфере охраны детства. Актуальность темы обусловлена сохраняющимися рисками семейного неблагополучия, насилия и недостаточной результативностью превентивных мер.

Цель: Определить уровень эффективности действующей системы защиты прав несовершеннолетних и выявить направления её совершенствования.

Материалы и методы: Методологическую основу исследования составили анализ Конституции Республики Казахстан, Закона «О правах ребенка», Кодекса «О браке (супружестве) и семье», международных договоров, а также обобщение судебной и административной практики. Применены методы системного, сравнительно-правового и формально-юридического анализа.

Результаты и их значимость: Установлено, что в Республике Казахстан сформирована комплексная модель защиты прав детей, включающая судебные, административные и профилактические механизмы. Усилена ответственность за насилие и буллинг, развивается институт Уполномоченного по правам ребёнка. Вместе с тем выявлены проблемы недостаточной координации органов, слабой развитости ранней профилактики и ограниченной информированности несовершеннолетних о способах защиты своих прав. Повышение эффективности системы возможно при усилении межведомственного взаимодействия, развитии профилактических программ и укреплении института семьи как ключевой среды обеспечения прав ребёнка.

Ключевые слова: права ребёнка, семейное право, защита прав детей, ювенальная юстиция, органы опеки, насилие в семье, Республика Казахстан.

Введение

Проблема обеспечения эффективной защиты прав детей в семейно-правовых отношениях занимает центральное место в системе государственной политики Республики Казахстан. Несмотря на наличие развитой нормативно-правовой базы и специализированных институтов, в правоприменительной практике сохраняются случаи семейного неблагополучия, насилия, ненадлежащего исполнения родительских обязанностей, что свидетельствует о необходимости оценки реальной результативности действующих механизмов защиты. Особенность рассматриваемой проблемы заключается в двойственной природе семейных отношений: с одной стороны, государство обязано уважать автономию семьи, с другой — обеспечивать своевременное вмешательство при угрозе правам и законным интересам ребенка.

Вопросы правовой охраны детства традиционно занимают важное место в юридической науке. Теоретические основы защиты прав несовершеннолетних получили развитие в трудах отечественных и зарубежных исследователей в области конституционного, семейного и международного права. После ратификации Республикой Казахстан Конвенции ООН о правах ребенка научные исследования были ориентированы на имплементацию международных стандартов в национальное законодательство. В последующие годы внимание ученых сосредоточилось на развитии ювенальной юстиции, совершенствовании института опеки и попечительства, а также профилактике насилия в семейной среде. Вместе с тем в современных условиях трансформации социальной среды, цифровизации и усиления глобальных информационных процессов возникает необходимость комплексного переосмысления

эффективности действующей системы защиты прав детей именно в контексте семейно-правовых отношений.

Актуальность исследования обусловлена сохраняющимися рисками нарушения прав несовершеннолетних в семье, ростом социальной напряженности, распространением новых форм противоправного воздействия, включая кибербуллинг и психологическое насилие. Современные вызовы требуют не только ужесточения ответственности, но и развития превентивных механизмов, межведомственного взаимодействия и институциональной устойчивости системы защиты прав ребенка. Эффективность государственной политики в данной сфере напрямую влияет на уровень социальной стабильности и реализацию конституционного принципа приоритета интересов ребенка.

Целью настоящего исследования является комплексный анализ эффективности действующих правовых и институциональных механизмов защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан, выявление существующих проблем правоприменительной практики и обоснование направлений их совершенствования с учетом национальных особенностей и международных стандартов.

Научная новизна исследования заключается в комплексной оценке эффективности действующей модели защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан через соотношение охранительных (карательных) и превентивных механизмов правового регулирования. В работе обоснована необходимость смещения акцента государственной политики с преимущественно реактивных мер на системную раннюю профилактику и межведомственный кейс-менеджмент семей группы риска.

Материалы и методы

Методологическую основу исследования составил комплекс общенаучных и специальных юридических методов познания. В работе применён системный подход, позволивший рассмотреть защиту прав детей в семейно-правовых отношениях как целостный механизм, включающий нормативно-правовые, институциональные и правоприменительные элементы.

Нормативную базу исследования образуют Конституция Республики Казахстан, Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан», Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье», Уголовный кодекс, Кодекс об административных правонарушениях, Гражданский процессуальный кодекс, а также международные договоры, ратифицированные Республикой Казахстан, прежде всего Конвенция ООН о правах ребенка.

В рамках формально-юридического метода проведён анализ содержания норм национального законодательства, регулирующих защиту прав несовершеннолетних в семейной сфере. Особое внимание уделено механизмам ограничения и лишения родительских прав, порядку определения места жительства ребенка, регулированию алиментных обязательств, а также правовым мерам противодействия семейному насилию.

Сравнительно-правовой метод позволил соотнести национальные подходы с международными стандартами, закреплёнными в Конвенции ООН о правах ребенка и рекомендациях международных организаций.

Метод анализа правоприменительной практики использован для выявления тенденций судебной и административной защиты прав несовершеннолетних, а также проблем, возникающих при реализации действующих норм. Обобщены данные официальных источников и публичной статистической информации, отражающие динамику преступлений против несовершеннолетних и мер профилактического характера.

Применение междисциплинарного подхода позволило учесть социальные и психологические аспекты семейного неблагополучия, оказывающие влияние на эффективность правовой защиты детей. Это обеспечило более комплексную оценку состояния исследуемой системы.

В исследовании использован также элемент правового моделирования, позволивший сформулировать предложения по совершенствованию институциональных механизмов защиты прав несовершеннолетних.

Результаты

Проведённый анализ показал, что в Республике Казахстан сформирована многоуровневая модель защиты прав детей в семейно-правовых отношениях. Она включает нормативно-правовой компонент, институциональную инфраструктуру и механизм судебной и административной защиты.

На нормативном уровне закреплён принцип приоритета интересов ребёнка, который является определяющим при разрешении семейно-правовых споров. Законодательство предусматривает широкий спектр гарантий, включая защиту от насилия, право на воспитание в семье, социальную поддержку, судебную защиту и участие органов опеки в рассмотрении дел, затрагивающих интересы несовершеннолетних.

Существенным результатом развития системы стало укрепление уголовно-правовой защиты несовершеннолетних. Ужесточена ответственность за преступления против половой неприкосновенности детей, исключены возможности примирения сторон по ряду тяжких составов, введена административная ответственность за буллинг и кибербуллинг. Это свидетельствует о тенденции усиления охранительной функции государства.

Развивается система ювенальной юстиции. Специализированные суды рассматривают дела с участием несовершеннолетних с применением дополнительных процессуальных гарантий, включая обязательное участие защитника и психолога. Закрытый режим судебных заседаний обеспечивает охрану частной жизни ребенка.

В институциональном аспекте укрепляется роль Уполномоченного по правам ребёнка и региональных уполномоченных. Данный институт выполняет функции мониторинга, реагирования на обращения и участия в нормотворческой деятельности.

Вместе с тем выявлены устойчивые проблемные тенденции. Во-первых, защита прав ребёнка нередко носит реактивный характер. Государственное вмешательство осуществляется после возникновения правонарушения, тогда как система раннего выявления рисков остаётся недостаточно развитой.

Во-вторых, сохраняется фрагментарность межведомственного взаимодействия. Отсутствие единой информационной системы затрудняет оперативный обмен сведениями между органами опеки, образования, здравоохранения и правоохранительными структурами.

В-третьих, значительная часть нарушений прав детей носит латентный характер. Насилие в семейной среде часто остаётся скрытым, что связано с зависимостью ребёнка от взрослых, страхом и недостаточной информированностью.

Кроме того, выявлена необходимость повышения квалификации специалистов органов опеки и педагогов-психологов, поскольку эффективность профилактики напрямую зависит от профессионального уровня кадрового состава.

Обсуждение

Полученные результаты свидетельствуют о двойственной динамике развития системы защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан. С одной стороны, наблюдается укрепление нормативной базы и усиление карательных механизмов, направленных на пресечение наиболее опасных форм посягательства на права несовершеннолетних. С другой стороны, сохраняется дисбаланс между реактивной и превентивной составляющими защиты.

Современная тенденция развития национальной модели охраны детства характеризуется смещением акцента в сторону ужесточения ответственности. Однако международная практика демонстрирует, что устойчивое снижение уровня насилия достигается прежде всего за счёт развития системы ранней профилактики, сопровождения семей группы риска и межведомственного кейс-менеджмента.

Проблема латентности семейного насилия требует расширения доступных каналов помощи детям, укрепления доверия к институтам защиты и повышения правовой грамотности несовершеннолетних. Важную роль в этом процессе играет образовательная среда, которая способна стать площадкой раннего выявления неблагополучия.

Особого внимания заслуживает вопрос институционального статуса Уполномоченного по правам ребёнка. Международные стандарты предполагают высокий уровень независимости детского омбудсмена. Повышение его конституционного статуса могло бы усилить координационную функцию и обеспечить более системный контроль за реализацией государственной политики в сфере охраны детства.

Перспективным направлением является цифровизация системы межведомственного взаимодействия, создание единой базы мониторинга семей группы риска при соблюдении требований защиты персональных данных. Это позволило бы перейти от эпизодического реагирования к системной профилактической работе.

Также важным представляется развитие программ поддержки ответственного родительства, поскольку правовые меры без укрепления воспитательной функции семьи не обеспечивают долгосрочного эффекта.

Таким образом, эффективность защиты прав детей в семейно-правовых отношениях определяется не только наличием законодательных гарантий, но и качеством их практической реализации, уровнем межведомственной координации и степенью развития профилактических механизмов. Комплексный подход, сочетающий правовые, социальные и образовательные инструменты, способен обеспечить устойчивое укрепление института семьи и повышение уровня защищенности несовершеннолетних.

Следует отметить, что существующая модель защиты прав детей характеризуется определенной степенью институциональной перегруженности. Органы опеки и попечительства нередко выполняют широкий круг функций при ограниченных кадровых и ресурсных возможностях, что снижает оперативность реагирования. Кроме того, профилактическая работа в ряде случаев носит формальный характер, ограничиваясь отчётными мероприятиями без устойчивого сопровождения семей группы риска.

Современные исследования казахстанских ученых подтверждают, что ключевым принципом семейного законодательства является приоритет интересов ребенка, однако его практическая реализация сталкивается с рядом трудностей [8]. Как отмечает И.Е. Смаилова, формальное закрепление данного принципа не всегда сопровождается его полноценным учетом при разрешении конкретных семейных споров, особенно в ситуациях конфликта между родительскими правами и интересами несовершеннолетнего.

Вопрос имплементации международных стандартов защиты прав ребенка в национальное законодательство подробно анализируется М.А. Сарсембаевым [4], который подчеркивает необходимость системной гармонизации правовых норм и усиления механизмов контроля за их применением. Это особенно актуально в условиях развития ювенальной юстиции и трансформации института опеки.

Проблематика ювенальной юстиции рассматривается Б.Ж. Абдраимовым [6], который указывает на необходимость дальнейшей специализации судей и расширения альтернативных мер воздействия в отношении несовершеннолетних. Данный подход соответствует международной тенденции минимизации карательных мер и ориентации на воспитательные механизмы.

Особое значение имеет вопрос противодействия семейному насилию. Е.Н. Нургалиева [7] обоснованно отмечает, что эффективность правовых механизмов напрямую зависит от уровня межведомственного взаимодействия и профилактической работы с семьями группы риска.

В более широком контексте развития правового государства защита прав ребенка рассматривается как индикатор зрелости национальной правовой системы [9], что подчеркивает необходимость комплексного подхода к совершенствованию семейно-правовой политики.

Заключение

Проведённое исследование позволило выявить основные тенденции развития системы защиты прав детей в семейно-правовых отношениях Республики Казахстан. В стране сформирована комплексная нормативно-правовая и институциональная модель охраны детства, основанная на конституционных принципах, международных обязательствах и приоритете интересов ребёнка. Наблюдается укрепление уголовно-правовой защиты несовершеннолетних, развитие ювенальной юстиции, расширение профилактических механизмов противодействия насилию, а также институциональное усиление роли Уполномоченного по правам ребёнка.

В то же время анализ правоприменительной практики свидетельствует о сохранении ряда системных проблем. К числу устойчивых тенденций относится преобладание реактивного характера защиты, при котором вмешательство государства происходит преимущественно после фактического нарушения прав ребёнка. Сохраняется недостаточная развитость механизмов ранней профилактики семейного неблагополучия, фрагментарность межведомственного взаимодействия и ограниченная информированность несовершеннолетних о доступных способах защиты своих прав. Существенной проблемой остаётся латентность семейного насилия, что затрудняет своевременное выявление и предупреждение правонарушений.

В ходе исследования установлено, что дальнейшее повышение эффективности защиты прав детей требует смещения акцента с преимущественно карательных мер на комплексные превентивные механизмы, включая развитие системы раннего выявления рисков, внедрение современных технологий межведомственного информационного взаимодействия, усиление психологической и социальной поддержки семей, находящихся в трудной жизненной ситуации. Перспективным направлением является укрепление правового статуса института Уполномоченного по правам ребёнка и расширение его координационных полномочий.

Практическая ценность полученных результатов заключается в возможности их использования при совершенствовании законодательства Республики Казахстан в сфере семейного права и охраны детства, разработке государственных программ профилактики насилия и социального неблагополучия, а также в деятельности органов опеки и попечительства, судов, образовательных и социальных учреждений. Сформулированные выводы и предложения могут быть применены при подготовке нормативных правовых актов, методических рекомендаций для специалистов системы защиты прав детей и в образовательном процессе юридических вузов.

Таким образом, обеспечение эффективной защиты прав ребёнка в семейно-правовых отношениях требует системного и междисциплинарного подхода, основанного на сочетании правовых, социальных и профилактических механизмов. Реализация предложенных направлений позволит повысить устойчивость национальной модели охраны детства и обеспечить реальное соблюдение прав и законных интересов несовершеннолетних в Республике Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-І «О правах ребенка в Республике Казахстан».
- 2 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 г. «Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс состоявшегося государства».
- 3 Аманжолов Ж.М. Безопасность человека и гражданина: некоторые актуальные вопросы правового обеспечения в Казахстане // KazNU Bulletin. International Relations and International Law Series. - 2013. - № 1 (61). - С. 92-99.
- 4 Сарсембаев М.А. Международные стандарты защиты прав человека и их имплементация в законодательство Республики Казахстан. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 320 с.
- 5 Ажибаева А. Защита интересов матери и ребенка в семейном праве // Вестник КазНУ. Серия юридическая. – 2010. – № 4. – С. 134–138.
- 6 Абдраимов Б.Ж. Ювенальная юстиция в Республике Казахстан: проблемы и перспективы развития // Право и государство. – 2020. – № 2 (87). – С. 14–21.
- 7 Нургалиева Е.Н. Правовые механизмы противодействия семейному насилию в Республике Казахстан. – Нур-Султан: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2019. – 210 с.
- 8 Смаилова И.Е. Семейное право Республики Казахстан // учебное пособие. – Алматы, 2023. – 152 с.
- 9 Кенжалиев З.К. Правовое государство и защита прав человека в Казахстане. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 280 с.

REFERENCES

- 1 Zakon Respubliki Kazakhstan ot 8 avgusta 2002 goda № 345-I «O pravakh rebenka v Respublike Kazakhstan» [Law of the Republic of Kazakhstan of August 8, 2002 No. 345-I “On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan”]. [in Russian].
- 2 Nazarbaev N.A. (2012). Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan narodu Kazakhstana «Strategiya “Kazakhstan-2050”. Novyy politicheskiy kurs sostoyavshegosya gosudarstva» [Message of the President of the Republic of Kazakhstan to the people of Kazakhstan “Strategy Kazakhstan-2050. New political course of the established state”]. [in Russian].
- 3 Amanzholov Zh.M. (2013). Bezopasnost' cheloveka i grazhdanina: nekotorye aktual'nye voprosy pravovogo obespecheniya v Kazakhstane [Human and civil security: some topical issues of legal support in Kazakhstan]. KazNU Bulletin. International Relations and International Law Series, 1(61), pp. 92–99. [in Russian].

- 4 Sarsembaev M.A. (2015). Mezhdunarodnye standarty zashchity prav cheloveka i ikh implementatsiya v zakonodatel'stvo Respubliki Kazakhstan [International standards of human rights protection and their implementation in the legislation of the Republic of Kazakhstan]. Almaty, Zheti Zhargy. [in Russian].
- 5 Azhibaeva A. (2010). Zashchita interesov materi i rebenka v semeynom prave [Protection of the interests of mother and child in family law]. Vestnik KazNU. Seriya yuridicheskaya – KazNU Bulletin. Law Series, 4, pp. 134–138. [in Russian].
- 6 Abdraimov B.Zh. (2020). Yuvenal'naya yustitsiya v Respublike Kazakhstan: problemy i perspektivy razvitiya [Juvenile justice in the Republic of Kazakhstan: problems and development prospects]. Pravo i gosudarstvo – Law and State, 2(87), pp. 14–21. [in Russian].
- 7 Nurgalieva E.N. (2019). Pravovye mekhanizmy protivodeystviya semeynomu nasiliyu v Respublike Kazakhstan [Legal mechanisms for combating domestic violence in the Republic of Kazakhstan]. Nur-Sultan, ENU im. L.N. Gumileva. [in Russian].
- 8 Smailova I.E. (2023). Semeynoe pravo Respubliki Kazakhstan [Family law of the Republic of Kazakhstan]. Almaty. [in Russian].
- 9 Kenzhaliev Z.K. (2017). Pravovoe gosudarstvo i zashchita prav cheloveka v Kazakhstane [Rule of law and protection of human rights in Kazakhstan]. Almaty, Qazaq universiteti. [in Russian].

А.К. Айдаров¹, Б.Ж. Айтимов¹

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

Қазақстан Республикасының отбасылық-құқықтық қатынастарында бала құқықтарын қорғаудың тиімділігі

Мақала Қазақстан Республикасында балалардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты жаңғырту жағдайында отбасылық-құқықтық қатынастарда бала құқықтарын қорғаудың құқықтық тетіктерінің тиімділігін зерттеуге арналған. Тақырыптың өзектілігі отбасылық қолайсыздық, зорлық-зомбылық тәуекелдерінің сақталуымен және алдын алу шараларының жеткіліксіз нәтижелілігімен негізделеді.

Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудың қолданыстағы жүйесінің тиімділік деңгейін айқындау және оны жетілдіру бағыттарын анықтау.

Зерттеудің әдіснамалық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Баланың құқықтары туралы» Заңын, «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексті, халықаралық шарттарды талдау, сондай-ақ сот және әкімшілік практиканы жалпылау құрайды. Жүйелік, салыстырмалы-құқықтық және формальды-зандық талдау әдістері қолданылды.

Қазақстан Республикасында балалардың құқықтарын қорғаудың соттық, әкімшілік және профилактикалық тетіктерін қамтитын кешенді моделі қалыптасқаны анықталды. Зорлық-зомбылық пен буллинг үшін жауапкершілік күшейтілді, Бала құқықтары жөніндегі уәкіл институты дамуда. Сонымен қатар, ведомствоаралық үйлестірудің жеткіліксіздігі, ерте профилактиканың әлсіз дамуы және кәмелетке толмағандардың өз құқықтарын қорғау тәсілдері туралы ақпараттандырылу деңгейінің төмендігі мәселелері айқындалды.

Жүйенің тиімділігін арттыру ведомствоаралық өзара іс-қимылды күшейту, профилактикалық бағдарламаларды дамыту және баланың құқықтарын қамтамасыз етудің негізгі ортасы ретінде отбасы институтын нығайту арқылы мүмкін болады.

Түйінді сөздер: бала құқықтары, отбасы құқығы, бала құқықтарын қорғау, ювеналдық әділет, қорғаншылық және қамқоршылық органдары, отбасындағы зорлық-зомбылық, Қазақстан Республикасы.

A. Aidarov¹, B. Aitimov¹

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

Effectiveness of the Protection of Children's Rights in Family Law Relations in the Republic of Kazakhstan

The article is devoted to the study of the effectiveness of legal mechanisms for the protection of children's rights in family law relations in the Republic of Kazakhstan in the context of the

modernization of state policy in the field of child protection. The relevance of the topic is determined by the persistent risks of family dysfunction, violence, and the insufficient effectiveness of preventive measures.

To determine the level of effectiveness of the current system for the protection of minors' rights and to identify directions for its improvement.

The methodological basis of the research includes an analysis of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the Law «On the Rights of the Child» the Code “On Marriage (Matrimony) and Family,” international treaties, as well as a generalization of judicial and administrative practice. The methods of systemic, comparative legal, and formal legal analysis were applied.

It has been established that a comprehensive model for the protection of children's rights has been formed in the Republic of Kazakhstan, incorporating judicial, administrative, and preventive mechanisms. Liability for violence and bullying has been strengthened, and the institution of the Commissioner for Children's Rights is developing. At the same time, problems have been identified, including insufficient coordination among authorities, the weak development of early prevention measures, and the limited awareness of minors about the ways to protect their rights.

Increasing the effectiveness of the system is possible through strengthening interagency cooperation, developing preventive programs, and reinforcing the institution of the family as the key environment for ensuring the rights of the child.

Keywords: children's rights, family law, protection of children's rights, juvenile justice, guardianship authorities, domestic violence, Republic of Kazakhstan.

Дата поступления рукописи в редакцию: 03.03.2026 г.

УДК 342.7:004.8
МРНТИ 10.23.55

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/104-108>

А.В. Прозоров^{1*}, Д.Н. Бекежанов¹

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

*(Alexeyjiu@mail.ru)

Правовые гарантии защиты персональных данных при использовании технологий искусственного интеллекта в Республике Казахстан

Аннотация

Основная проблема: В условиях активной цифровой трансформации Республики Казахстан технологии искусственного интеллекта всё шире применяются в государственном управлении и частном секторе. Их использование связано с масштабной автоматизированной обработкой персональных данных, что создаёт дополнительные правовые риски для реализации конституционных прав граждан. Действующее законодательство не в полной мере учитывает особенности алгоритмического принятия решений и профилирования.

Цель: Проанализировать существующие правовые гарантии защиты персональных данных при использовании технологий искусственного интеллекта и выявить направления совершенствования законодательства Республики Казахстан.

Методы: В исследовании применены формально-юридический анализ нормативных правовых актов, системный подход к оценке действующего регулирования, а также элементы правового моделирования.

Результаты и их значимость: Установлено, что действующая нормативная база формирует базовые гарантии защиты персональных данных, однако требует дополнительной детализации применительно к автоматизированному принятию решений и алгоритмической обработке информации.

Ключевые слова: персональные данные, искусственный интеллект, цифровизация, автоматизированное принятие решений, правовое регулирование, алгоритмическая прозрачность.

Введение

Развитие цифровых технологий стало неотъемлемой частью модернизации государственного управления в Республике Казахстан. Реализация государственных программ цифровизации предполагает внедрение информационных систем, обеспечивающих сбор, хранение и анализ больших объёмов данных. Существенную роль в данных процессах играют технологии искусственного интеллекта, позволяющие автоматизировать принятие решений и повысить эффективность управленческих процедур. Применение алгоритмических систем неизбежно связано с обработкой персональных данных физических лиц. Современные технологии позволяют анализировать поведение пользователей, формировать их цифровые профили, прогнозировать вероятные действия и на основании этого принимать управленческие решения. С одной стороны, это способствует оптимизации процессов и снижению административных издержек. С другой стороны, возникает вопрос о достаточности правовых гарантий защиты частной жизни и персональной информации. Конституция Республики Казахстан закрепляет право каждого на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну. В условиях цифровой среды данное право приобретает новое содержание, поскольку значительная часть информации о человеке существует в электронном виде и обрабатывается автоматизированными системами. Следовательно, анализ правовых механизмов защиты персональных данных в условиях использования искусственного интеллекта представляется актуальной задачей.

Материалы и методы

Правовые основы обработки персональных данных закреплены в Законе Республики Казахстан «О персональных данных и их защите». Указанный нормативный акт устанавливает принципы законности, целевого характера и соразмерности обработки информации. Обработка допускается при наличии законных оснований и должна осуществляться в объёме,

необходимом для достижения конкретной цели. Закон предусматривает обязанность оператора персональных данных обеспечивать конфиденциальность и безопасность информации. Оператор обязан принимать организационные и технические меры для предотвращения неправомерного доступа, изменения, блокирования или уничтожения данных. Кроме того, субъект персональных данных имеет право получать информацию о факте обработки его данных, требовать их уточнения либо уничтожения при наличии предусмотренных законом оснований. Однако при анализе действующего законодательства обращает на себя внимание отсутствие специальных норм, регулирующих автоматизированное принятие решений без участия человека. Закон не содержит чёткого определения алгоритмического решения и не устанавливает особых требований к его применению. В условиях активного внедрения технологий искусственного интеллекта данный пробел может иметь существенное значение.

Результаты

Технологии искусственного интеллекта активно используются в банковской сфере, в системах электронного правительства, при распределении социальных выплат и в иных сферах. Алгоритмы способны анализировать большие массивы информации, выявлять закономерности и формировать рекомендации либо окончательные решения. При этом человеческий фактор может быть минимизирован или полностью исключён. Автоматизированный характер таких решений порождает ряд правовых вопросов. Во-первых, субъект персональных данных может не быть уведомлён о том, что решение принято алгоритмической системой. Во-вторых, действующее законодательство не обязывает оператора раскрывать общие принципы функционирования алгоритма или критерии оценки данных. На мой взгляд, в условиях расширения использования искусственного интеллекта необходимо закрепить на законодательном уровне обязанность информирования субъекта о факте автоматизированного принятия решения. Даже если технические детали алгоритма не подлежат раскрытию, субъект должен иметь возможность понимать, что его данные анализируются системой без непосредственного участия человека. Кроме того, целесообразно предусмотреть механизм пересмотра автоматизированного решения по инициативе субъекта персональных данных. Это особенно важно в случаях, когда решение оказывает существенное влияние на правовое положение лица, например при отказе в предоставлении кредита или социальной помощи. Одной из особенностей алгоритмических систем является возможность профилирования личности на основе анализа цифровых данных. Профилирование предполагает формирование обобщённой характеристики лица, основанной на его поведении, финансовых операциях, социальных связях и иных параметрах. С одной стороны, профилирование позволяет повысить эффективность управления и снизить риски мошенничества. С другой стороны, при отсутствии прозрачных критериев оно может привести к необоснованным ограничениям прав. Алгоритм может учитывать совокупность факторов, которые в комплексе формируют неблагоприятный результат для конкретного лица. Особую сложность представляет ситуация, когда даже оператор системы не может в полной мере объяснить логику алгоритма. В таких условиях защита прав субъекта становится затруднительной. Поэтому представляется обоснованным закрепление принципа алгоритмической прозрачности, предполагающего предоставление субъекту общей информации о критериях обработки его данных и факторах, влияющих на итоговое решение.

Обсуждение

Использование технологий искусственного интеллекта в процессе обработки персональных данных предполагает участие нескольких субъектов. Как правило, в таких отношениях задействованы оператор персональных данных, разработчик программного обеспечения, поставщик технической инфраструктуры и иные участники цифровой экосистемы. В случае причинения вреда субъекту персональных данных возникает закономерный вопрос о том, кто именно должен нести юридическую ответственность за последствия алгоритмического решения. Действующее законодательство Республики Казахстан возлагает ответственность за соблюдение требований к обработке персональных данных прежде всего на оператора. Именно оператор определяет цели и способы обработки информации и обязан обеспечивать её безопасность. Однако при использовании сложных алгоритмических систем оператор может не обладать полной информацией о внутренней логике функционирования программного продукта, особенно если он разработан сторонней организацией. В такой ситуации возникает риск распределения ответственности по формальному признаку, без учёта фактического влияния каждого участника на процесс

обработки данных. Представляется, что при использовании технологий искусственного интеллекта необходимо учитывать специфику технологической цепочки и степень участия каждого субъекта в формировании алгоритмического решения. На мой взгляд, целесообразно рассмотреть возможность законодательного закрепления принципа распределённой ответственности. Такой подход позволил бы учитывать вклад разработчика алгоритма, поставщика инфраструктуры и оператора в случае выявления нарушений. Это особенно важно в случаях, когда вред причинён вследствие ошибок программного обеспечения или некорректной настройки алгоритма. Одной из сложностей при рассмотрении споров, связанных с автоматизированной обработкой персональных данных, является проблема доказывания. Субъект персональных данных, как правило, не располагает сведениями о внутреннем устройстве алгоритма и критериях оценки. Даже при обращении в суд он может столкнуться с объективной сложностью получения доказательств неправоты решения. В условиях традиционной обработки информации установить факт нарушения зачастую проще, поскольку решения принимаются конкретными должностными лицами. При использовании алгоритмических систем ответственность «растворяется» в технологическом процессе. Это может создавать дополнительные препятствия для эффективной судебной защиты. В этой связи представляется обоснованным развитие процессуальных механизмов, направленных на обеспечение доступа суда к информации о функционировании алгоритмических систем. Речь может идти о предоставлении экспертных заключений, технической документации или иных материалов, позволяющих оценить корректность работы системы. Кроме того, необходимо учитывать, что в ряде случаев алгоритмические решения формируются на основе обучающих выборок данных. Если исходные данные содержат систематические искажения, это может привести к предвзятым результатам. Следовательно, вопрос качества исходных данных также должен рассматриваться в контексте обеспечения прав субъектов. Развитие технологий искусственного интеллекта неизбежно опережает темпы законодательного регулирования. Это характерно не только для Республики Казахстан, но и для большинства государств. Вместе с тем отсутствие адекватных правовых механизмов может привести к снижению доверия граждан к цифровым сервисам. С одной стороны, чрезмерное регулирование способно затормозить инновационное развитие. С другой стороны, недостаточное внимание к вопросам защиты персональных данных может создать условия для злоупотреблений и нарушения прав личности. В этой связи представляется важным соблюдение баланса между стимулированием технологического прогресса и обеспечением правовых гарантий. На мой взгляд, законодательство должно развиваться по пути поэтапной адаптации к новым технологическим условиям. Вместо жёстких запретов целесообразно формировать принципы и общие стандарты, которые позволят гибко реагировать на изменения в цифровой среде. Анализ действующего законодательства позволяет выделить несколько направлений его дальнейшего развития. Прежде всего, представляется необходимым нормативное закрепление понятия автоматизированного принятия решений. Отсутствие чёткого определения затрудняет правоприменительную практику и не позволяет однозначно установить сферу действия соответствующих норм. Во-вторых, целесообразно предусмотреть обязанность оператора информировать субъекта персональных данных о применении алгоритмических систем. Такое уведомление может быть реализовано в упрощённой форме и не должно требовать раскрытия коммерческой тайны или технических деталей программного обеспечения. В-третьих, необходимо разработать механизм пересмотра автоматизированного решения по требованию субъекта. Возможность обращения к должностному лицу для повторной оценки ситуации позволила бы минимизировать риски ошибок и повысить уровень доверия к цифровым сервисам. Дополнительно можно рассмотреть вопрос о введении требований к оценке рисков при внедрении алгоритмических систем. Оператор, планирующий использование технологий искусственного интеллекта, мог бы проводить предварительный анализ возможного воздействия на права субъектов персональных данных. Помимо совершенствования нормативной базы, важную роль играет повышение правовой культуры и информированности граждан. Многие пользователи цифровых сервисов не в полной мере осознают объём и характер обрабатываемых персональных данных. Отсутствие понимания механизмов обработки информации снижает уровень осознанности при предоставлении согласия на обработку данных. Представляется, что государственные органы и организации, использующие алгоритмические системы, должны уделять внимание разъяснительной работе. Прозрачность процедур и доступность информации о правах субъектов персональных данных способствуют

формированию доверия к цифровой среде. В условиях цифровизации правовая грамотность становится одним из факторов обеспечения реальной защиты прав личности. Даже самые совершенные правовые нормы не будут эффективно работать без осознания гражданами своих прав и возможностей их защиты.

Заключение

Таким образом, использование технологий искусственного интеллекта в Республике Казахстан открывает новые возможности для повышения эффективности государственного управления и экономических процессов. Вместе с тем автоматизированная обработка персональных данных создаёт дополнительные правовые риски, требующие адекватного регулирования. Действующее законодательство формирует базовые гарантии защиты персональных данных, однако в условиях цифровой трансформации возникает необходимость его дальнейшей адаптации. Закрепление принципа алгоритмической прозрачности, разработка механизмов пересмотра автоматизированных решений и уточнение распределения ответственности между участниками цифровых процессов представляются обоснованными направлениями развития правового регулирования. Обеспечение баланса между технологическим развитием и защитой конституционных прав граждан является важной задачей современного правового государства. Формирование устойчивой нормативной модели в сфере обработки персональных данных позволит укрепить доверие общества к цифровым технологиям и обеспечить стабильность правовой системы в условиях стремительного технологического прогресса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 года. – Алматы : Казахстан, 2023. – 48 с.
- 2 О персональных данных и их защите: Закон Республики Казахстан от 21 мая 2013 года № 94-V // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2013. – № 15. – Ст. 75.
- 3 Об информатизации: Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2015. – № 22. – Ст. 143.
- 4 Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2014. – № 18. – Ст. 118.
- 5 Цифровой Казахстан: государственная программа: утв. постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. – Астана, 2017. – 85 с.

REFERENCES

- 1 Konstitutsiya Respubliki Kazakhstan [The Constitution of the Republic of Kazakhstan]. Almaty, Kazakhstan, 2023. 48 p. [in Russian].
- 2 Zakon Respubliki Kazakhstan «O personal'nykh dannykh i ikh zashchite» [Law of the Republic of Kazakhstan "On Personal Data and Their Protection"] dated May 21, 2013, No. 94-V. Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazakhstan [Bulletin of the Parliament of the Republic of Kazakhstan], 2013, no. 15, art. 75. [in Russian].
- 3 Zakon Respubliki Kazakhstan «Ob informatizatsii» [Law of the Republic of Kazakhstan "On Informatization"] dated November 24, 2015, No. 418-V. Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazakhstan [Bulletin of the Parliament of the Republic of Kazakhstan], 2015, no. 22, art. 143. [in Russian].
- 4 Kodeks Respubliki Kazakhstan ob administrativnykh pravonarusheniyakh [Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses] dated July 5, 2014, No. 235-V. Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazakhstan [Bulletin of the Parliament of the Republic of Kazakhstan], 2014, no. 18, art. 118. [in Russian].
- 5 Gosudarstvennaya programma «Tsifrovoy Kazakhstan» [Digital Kazakhstan: state program]: approved by Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017, No. 827. Astana, 2017. 85 p. [in Russian].

А.В. Прозоров¹, Д.Н. Бекежанов¹

*Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан Республикасы

Қазақстан Республикасында жасанды интеллект технологияларын пайдалану кезінде дербес деректерді қорғаудың құқықтық кепілдіктері

Қазақстан Республикасында цифрлық трансформация жағдайында жасанды интеллект технологиялары мемлекеттік басқаруда және жеке секторда кеңінен қолданылуда. Оларды пайдалану дербес деректерді ауқымды автоматтандырылған өңдеумен байланысты, бұл азаматтардың конституциялық құқықтарын іске асыруда қосымша құқықтық тәуекелдер туындатады. Қолданыстағы заңнама алгоритмдік шешім қабылдау мен профилирлеу ерекшеліктерін толық көлемде ескермейді.

Жасанды интеллект технологияларын пайдалану кезінде дербес деректерді қорғаудың қолданыстағы құқықтық кепілдіктерін талдау және Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру бағыттарын айқындау.

Зерттеуде нормативтік құқықтық актілерге формалды-құқықтық талдау, жүйелік тәсіл және құқықтық модельдеу элементтері қолданылды.

Қолданыстағы нормативтік база дербес деректерді қорғаудың негізгі кепілдіктерін қалыптастыратыны анықталды, алайда автоматтандырылған шешім қабылдау мен алгоритмдік өңдеу жағдайында оны нақтылау қажеттілігі негізделді.

Түйін сөздер: дербес деректер, жасанды интеллект, цифрландыру, автоматтандырылған шешім қабылдау, құқықтық реттеу, алгоритмдік ашықтық.

A. Prozorov¹, D. Bekezhanov¹

Innovative Eurasian University, Kazakhstan

Legal guarantees for the protection of personal data in the use of artificial intelligence technologies in the Republic of Kazakhstan

In the context of digital transformation in the Republic of Kazakhstan, artificial intelligence technologies are increasingly used in public administration and the private sector. Their application involves large-scale automated processing of personal data, which creates additional legal risks for the realization of constitutional rights. The current legislation does not fully take into account the specific features of algorithmic decision-making and profiling.

To analyze existing legal guarantees for personal data protection in the use of artificial intelligence technologies and to identify directions for improving the legislation of the Republic of Kazakhstan.

The study applies formal legal analysis of regulatory acts, a systemic approach, and elements of legal modeling.

It is established that the current regulatory framework provides basic guarantees for personal data protection; however, it requires clarification in the context of automated decision-making and algorithmic processing.

Keywords: personal data, artificial intelligence, digitalization, automated decision-making, legal regulation, algorithmic transparency.

Дата поступления рукописи в редакцию: 04.03.2026 г.

УДК 347.9
МРНТИ 10.71.01

DOI: <https://doi.org/10.37788/2026-1/109-114>

Г.А. Щабамбаева^{1*}, А.Т. Озенбаева¹
¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан
*(shabambaeva11@mail.ru)

Цифровизация судебной системы Республики Казахстан как фактор обеспечения доступа к правосудию и защиты прав человека

Аннотация

Основная проблема: Ключевой проблемой внедрения цифровых технологий в судебную систему является необходимость баланса между технологическим прогрессом и обеспечением неизблемости конституционных принципов правосудия. Несмотря на значительные успехи, сохраняются риски цифрового неравенства, фрагментарности законодательного регулирования и обеспечения кибербезопасности персональных данных участников процесса.

Цель: Целью статьи является комплексный анализ влияния цифровизации (электронного правосудия) на доступность судебной защиты в Казахстане, выявление актуальных вызовов и разработка рекомендаций по совершенствованию нормативной базы в контексте реформ 2025–2026 годов.

Методы: В исследовании используются системный, сравнительно-правовой и прогностический методы, а также анализ действующих цифровых платформ («Судебный кабинет», ИИ-аналитика) и новых законодательных актов, включая Цифровой кодекс РК.

Результаты и их значимость: В ходе анализа установлено, что цифровизация значительно расширила доступ к правосудию для жителей отдаленных регионов и лиц с ограниченными возможностями, а также повысила прозрачность системы через автоматизацию распределения дел и внедрение ИИ для бесспорных требований. Доказано, что формирование полноценной экосистемы электронного правосудия к 2026 году требует принятия единого закона или кодификации норм о цифровых процессах для укрепления гарантий прав человека в цифровой среде.

Ключевые слова: Цифровизация правосудия, электронное судопроизводство, доступ к правосудию, права человека, искусственный интеллект, Цифровой кодекс.

Введение

Цифровизация судебной системы Республики Казахстан выступает стратегическим направлением государственной политики, нацеленным на создание эффективного, прозрачного и ориентированного на нужды граждан правосудия. В условиях современных вызовов ИТ-технологии становятся не просто инструментом автоматизации, но и ключевым фактором реализации конституционного права на судебную защиту.

В 2025–2026 годах Казахстан переходит к новому этапу трансформации: от простой оцифровки документов к внедрению роботизированных систем и элементов искусственного интеллекта для рассмотрения мелких споров и анализа судебной практики. Актуальность темы обусловлена необходимостью гармонизации цифровых инструментов с правовыми гарантиями независимости суда и равенства сторон.

Материалы и методы

При подготовке статьи использовались сравнительно-правовой и аналитический методы. Источниками исследования послужили:

- Нормативные правовые акты РК, включая ГПК, УПК и новый Цифровой кодекс (2026 г.).
- Официальные доклады Верховного Суда РК и Судебной администрации.
- Международные отчеты о состоянии цифровых прав и реформ в Казахстане.
- Практические данные систем «Судебный кабинет» и системы цифровой судебной аналитики.

Результаты

В процессе анализа выявлены ключевые аспекты цифровизации как фактора обеспечения прав человека:

1. Повышение доступности и экономия ресурсов. Переход на электронное судопроизводство позволил гражданам и бизнесу подавать более 100 видов электронных обращений. Онлайн-заседания стали стандартом, что особенно критично для сельских жителей и маломобильных групп населения.

2. Внедрение Искусственного Интеллекта. К 2026 году ИИ активно используется для подготовки проектов решений по бесспорным требованиям (приказное производство), что позволяет разгрузить судей для работы над сложными делами. Система цифровой аналитики помогает прогнозировать исходы дел, обеспечивая единообразие судебной практики.

3. Автоматизация и прозрачность. Внедрение автоматического распределения дел и видеофиксации всех процессов в СИЗО и судах снизило коррупционные риски и количество жалоб на непропорциональные действия (на 30% в 2024 году).

4. Защита цифровых прав. Принятый в 2026 году Цифровой кодекс закрепил «человекоцентричный» подход, установив механизмы контроля граждан за использованием их персональных данных в государственных системах.

Обсуждение

Современный этап развития государственности в Республике Казахстан характеризуется глубокой технологической трансформацией всех институтов публичной власти, среди которых судебная система занимает центральное место как гарант соблюдения прав и свобод человека. Цифровизация правосудия в 2026 году перестала восприниматься как вспомогательный инструмент автоматизации документооборота, превратившись в самостоятельный фактор, определяющий реальную доступность судебной защиты. Переход к концепции «правосудия в смартфоне» обусловлен необходимостью создания оперативной, прозрачной и беспристрастной системы, минимизирующей влияние человеческого фактора и бюрократические барьеры.

Фундаментальной основой текущих преобразований стало принятие Цифрового кодекса, который систематизировал разрозненные нормы о взаимодействии граждан с государственными институтами в электронной среде. В контексте судебной реформы это означало юридическое закрепление приоритета цифровых форматов общения сторон с судом. Сегодня цифровая экосистема правосудия в Казахстане охватывает все стадии процесса – от подачи искового заявления через обновленный «Судебный кабинет» до автоматизированного исполнения судебных актов.

Одним из наиболее значимых достижений цифровизации является решение проблемы географической удаленности и транспортной доступности судов. Для страны с огромной территорией и низкой плотностью населения в ряде регионов внедрение полноценных онлайн-заседаний стало критическим фактором обеспечения равенства прав. Если ранее житель отдаленного аула был вынужден тратить значительные временные и финансовые ресурсы для личного участия в процессе в областном центре, то нынешние стандарты позволяют участвовать в заседаниях дистанционно с сохранением всех процессуальных гарантий. Более того, для уязвимых групп населения, включая лиц с ограниченными возможностями, цифровые интерфейсы стали единственным способом беспрепятственной реализации права на защиту.

Однако технологический прогресс несет в себе и специфические вызовы, главным из которых выступает «цифровой разрыв». Существует объективная опасность того, что лица, не обладающие высокой цифровой грамотностью или доступом к скоростному интернету, окажутся в менее выгодном положении по сравнению с технически оснащенными субъектами. В связи с этим государственная политика направлена на сохранение принципа инклюзивности: цифровизация не должна означать принудительную изоляцию тех, кто предпочитает традиционные формы обращения. Баланс между инновациями и классическими процедурами является залогом легитимности системы в глазах общества.

Особое место в архитектуре современного правосудия занимает искусственный интеллект (ИИ). В 2026 году в Казахстане внедрены элементы ИИ для рассмотрения дел в порядке приказного производства и по бесспорным требованиям. Это позволило радикально снизить нагрузку на судейский корпус, освободив время для глубокого анализа сложных, многоэпизодных споров, где человеческое участие и судебское усмотрение незаменимы. Алгоритмы ИИ способны за секунды анализировать тысячи аналогичных дел, предлагая судье

проект решения, основанный на устоявшейся судебной практике. Это не только ускоряет процесс, но и обеспечивает единообразие правоприменения, исключая ситуации, когда по идентичным обстоятельствам выносятся диаметрально противоположные вердикты.

Внедрение цифровой судебной аналитики также стало мощным антикоррупционным инструментом. Автоматическое распределение дел между судьями с учетом их специализации и текущей нагрузки полностью исключает возможность ручного вмешательства в этот процесс. Каждое действие участника системы – от принятия иска до вынесения постановления – фиксируется в блокчейн-реестре, что делает невозможным корректировку документов задним числом или удаление критически важной информации. Прозрачность системы повышает доверие граждан к институту суда, поскольку каждый шаг процесса подлежит внешнему мониторингу.

Параллельно с техническим обновлением идет процесс качественной трансформации доказательственного права. Электронные доказательства – переписка в мессенджерах, смарт-контракты, записи с систем видеонаблюдения и биометрические данные – стали полноценной частью доказательственной базы. Это потребовало разработки новых протоколов их верификации. Современные суды используют сертифицированные инструменты цифровой криминалистики для подтверждения подлинности метаданных и отсутствия следов монтажа. В рамках реализации «цифрового досье» суды получили прямой доступ к базам данных различных государственных органов, что минимизирует необходимость истребования бумажных справок и ускоряет сбор доказательств.

Важным этапом реформы стала интеграция цифровых систем судов с правоохранительными органами и прокуратурой. Создание сквозного цифрового процесса – от регистрации правонарушения до вынесения приговора и его исполнения – исключает риски потери материалов дела и фальсификации доказательств на этапе досудебного расследования. Сплошная аудио-видеофиксация во всех залах судебных заседаний, а также в следственных изоляторах, стала стандартом, предотвращающим применение недозволенных методов следствия и обеспечивающим соблюдение прав человека в самых закрытых зонах правового поля.

В 2025 году в Казахстане была инициирована реформа кассационной инстанции, предполагающая создание самостоятельных кассационных судов. Цифровизация играет здесь роль связующего звена: доступ к кассации становится более прозрачным благодаря автоматизированным фильтрам, которые помогают отсеивать необоснованные обращения и фокусировать внимание судей на реальных нарушениях норм права. Это укрепляет роль кассации как высшего фильтра справедливости.

Нельзя обойти вниманием и этическую сторону вопроса. Использование алгоритмов в правосудии порождает дискуссии о «цифровой человечности». Правосудие не может быть сведено к простому математическому уравнению. Судейская совесть, сострадание и понимание контекста конкретной человеческой судьбы остаются столпами правовой системы. Технологии должны оставаться инструментом в руках судьи, а не заменять его. Право на «человеческий суд» остается фундаментальным правом личности в цифровую эпоху.

Безопасность данных участников процесса является еще одним приоритетным направлением. Конфиденциальность частной жизни, защита персональных данных и коммерческой тайны в условиях облачного хранения судебных дел требуют беспрецедентных мер киберзащиты. Внедрение многоуровневых систем шифрования и строгий регламент доступа к электронным архивам направлены на предотвращение утечек, которые могли бы нанести непоправимый вред репутации или безопасности граждан.

Трансформация судебной системы Казахстана к 2026 году демонстрирует модель адаптации классических правовых институтов к потребностям информационного общества. Создание эффективного электронного правосудия является не конечной целью, а непрерывным процессом совершенствования. Развитие дистанционных форм участия, внедрение ИИ и кодификация цифровых прав создают прочный фундамент для реализации принципа верховенства закона. В конечном итоге, успех цифровизации измеряется не скоростью обработки данных, а уровнем защищенности прав каждого человека, обратившегося за помощью к суду.

Сочетание инновационных подходов и незыблемых конституционных гарантий позволяет судебной системе РК оставаться современным и надежным институтом. Дальнейшее развитие в этом направлении предполагает углубление интеграции информационных систем на

международном уровне, развитие трансграничного электронного правосудия и постоянный мониторинг влияния технологий на качество принимаемых решений. Казахстан уверенно движется по пути создания правосудия, которое является не только быстрым и технологичным, но и справедливым, доступным и человекоцентричным в самой своей основе.

Реализация данных инициатив требует постоянного профессионального развития судей и адвокатов, способных эффективно работать в новой цифровой реальности. Образовательные программы и тренинги по цифровому праву и кибербезопасности становятся неотъемлемой частью подготовки юридических кадров. Гармонизация национального законодательства с международными стандартами цифровых прав обеспечивает интеграцию Казахстана в мировое правовое пространство, подтверждая приверженность страны демократическим ценностям и защите фундаментальных свобод человека в эпоху глобальных перемен.

Завершая анализ, стоит отметить, что цифровизация судебной власти в республике выступает не просто как технический апгрейд, а как мощный драйвер демократизации общества. Обеспечивая прозрачность, исключая коррупционные лазейки и сокращая дистанцию между гражданином и правосудием, электронная система становится реальным гарантом социальной стабильности и правовой защищенности в современном динамичном мире.

Заключение

Цифровизация судебной системы Казахстана к 2026 году трансформировалась в комплексную экосистему, которая реально расширяет доступ к правосудию. Однако для того чтобы технологии оставались инструментом защиты прав человека, а не барьером, необходимы:

1. Постоянный мониторинг соблюдения цифровых прав граждан.

2. Интеграция информационных систем всех правоохранительных органов для создания бесшовного «цифрового досье».

3. Развитие независимой кассации, которая станет финальным фильтром качества в том числе и для цифровых решений.

4. Гармонизация технологий и фундаментальных принципов права позволит укрепить доверие общества к суду и обеспечить верховенство закона в цифровую эпоху.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2026 г.). – Астана: Акорда, 2026.
- 2 Цифровой кодекс Республики Казахстан от 9 января 2026 года № 255-VIII ЗРК // Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz>.
- 3 Закон Республики Казахстан от 21 ноября 2024 года № 136-VIII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам реформирования судебной системы и совершенствования процессуального законодательства». – Астана: Официальная газета, 2024.
- 4 Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 377-V. – Алматы: Юрист, 2026. – 320 с.

REFERENCES

- 1 Constitution of the Republic of Kazakhstan (1995). Konstitutsiia Respubliki Kazakhstan [The Constitution of the Republic of Kazakhstan]. Astana: Akorda [in Russian].
- 2 Republic of Kazakhstan. (2026). Tsifrovoi kodeks Respubliki Kazakhstan [The Digital Code of the Republic of Kazakhstan]. adilet.zan.kz. Retrieved from <http://adilet.zan.kz> [in Russian].
- 3 Republic of Kazakhstan. (2024). Zakon Respubliki Kazakhstan «O vnesenii izmenenii i dopolnenii v nekotorye zakonodatelnye akty Respubliki Kazakhstan po voprosam reformirovaniia sudebnoi sistemy i sovershenstvovaniia protsessualnoho zakonodatelstva» [Law of the Republic of Kazakhstan "On making changes and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on issues of reforming the judicial system and improving procedural legislation"]. Astana: Ofitsialnaia hazeta [in Russian].

4 Republic of Kazakhstan. (2015). Hrazhdanskii protsessualnyi kodeks Respubliki Kazakhstan [Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan]. Almaty: Yurist [in Russian].

Г.А. Щабамбаева¹, А.Т. Озенбаева¹

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

Цифрландыру Қазақстан Республикасының сот жүйесінде сот төрелігіне қолжетімділікті қамтамасыз ету және адам құқықтарын қорғау факторы ретінде

Сот жүйесіне цифрлық технологияларды енгізудің түйінді мәселесі технологиялық прогресс пен сот төрелігінің конституциялық принциптерінің бұлжымастығын қамтамасыз ету арасындағы теңгерімді сақтау қажеттілігі болып табылады. Айтарлықтай жетістіктерге қарамастан, цифрлық теңсіздік, заңнамалық реттеудің фрагменттілігі және процесс қатысушыларының дербес деректерінің киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету тәуекелдері сақталуда.

Мақаланың мақсаты Қазақстандағы сот қорғауының қолжетімділігіне цифрландырудың (электрондық сот төрелігінің) әсерін кешенді талдау, өзекті сын-қатерлерді анықтау және 2025–2026 жылдардағы реформалар контекстінде нормативтік базаны жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Зерттеуде жүйелік, салыстырмалы-құқықтық және болжамдық әдістер, сондай-ақ қолданыстағы цифрлық платформаларды («Сот кабинеті», ИИ-аналитика) және ҚР Цифрлық кодексіні қоса алғанда, жаңа заңнамалық актілерді талдау қолданылады.

Талдау барысында цифрландыру шалғай өңірлердің тұрғындары мен мүмкіндігі шектеулі жандар үшін сот төрелігіне қолжетімділікті айтарлықтай кеңейткені, сондай-ақ істерді бөлуді автоматтандыру және даусыз талаптар үшін жасанды интеллектті енгізу арқылы жүйенің ашықтығын арттырғаны анықталды. 2026 жылға қарай электрондық сот төрелігінің толыққанды экожүйесін қалыптастыру цифрлық ортада адам құқықтарының кепілдіктерін нығайту үшін бірыңғай заң қабылдауды немесе цифрлық процестер туралы нормаларды кодификациялауды талап ететіні дәлелденді.

Түйін сөздер: Сот төрелігін цифрландыру, электрондық сот ісін жүргізу, сот төрелігіне қолжетімділік, адам құқықтары, жасанды интеллект, Цифрлық кодекс.

G. Shabambayeva¹, A. Ozenbayeva¹

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

Digitalization of the Judicial System of the Republic of Kazakhstan as a Factor in Ensuring Access to Justice and Protection of Human Rights

Digitalization of the Judicial System of the Republic of Kazakhstan as a Factor in Ensuring Access to Justice and Human Rights Protection

Background: The key problem in implementing digital technologies into the judicial system is the need to balance technological progress with the preservation of the constitutional principles of justice. Despite significant success, risks of digital inequality, fragmented legal regulation, and ensuring the cybersecurity of participants' personal data remain.

Objective: The aim of the article is a comprehensive analysis of the impact of digitalization (e-justice) on the accessibility of judicial protection in Kazakhstan, identifying current challenges, and developing recommendations for improving the regulatory framework in the context of the 2025–2026 reforms.

Methods: The study employs systemic, comparative-legal, and predictive methods, as well as an analysis of existing digital platforms ("Court Cabinet," AI analytics) and new legislative acts, including the Digital Code of the Republic of Kazakhstan.

Results and Implications: The analysis established that digitalization has significantly expanded access to justice for residents of remote regions and persons with disabilities, and has increased the transparency of the system through automated case distribution and the implementation of AI for undisputed claims. It is proved that by 2026, the formation of a full-fledged e-justice

ecosystem requires the adoption of a unified law or the codification of norms on digital processes to strengthen human rights guarantees in the digital environment.

Keywords: Digitalization of justice, electronic legal proceedings, access to justice, human rights, artificial intelligence, Digital Code.

Дата поступления рукописи в редакцию: 02.03.2026 г.

Мақала авторлары туралы ақпарат
Сведения об авторах статей
Information about authors of articles

Айдаров А.К. – Инновациялық Еуразия университетінің магистранты, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы **Айдаров А.К.** – магистрант Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республики Казахстан. **Aidarov, A.** – Master's student, Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: aidarov_alibek@mail.ru

Айтимов Б.Ж. – PhD докторы, Қазақстан Республикасы, Павлодар қаласы, Инновациялық Еуразия университетінің доценті. **Айтимов Б.Ж.** – PhD, доцент Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республики Казахстан. **Aitimov, B.** – PhD, Associate Professor of Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: aitimov@mail.ru

Бекежанов Д.Н. – PhD, қауымдастырылған профессор Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Бекежанов Д.Н.** – PhD, ассоциированный профессор, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Bekezhanov, D.** – PhD, associate professor, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: bek_dauren@mail.ru

Бисенов Б.Ж. – Инновациялық Еуразия университетінің магистранты, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Бисенов Б.Ж.** – магистрант Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Bisenov, B.** – Master's Student, Innovative Eurasian University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: bibiguls2016@gmail.com

Прозоров А.В. – Инновациялық Еуразия университеті магистранты, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Прозоров А.В.** – магистрант Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Prozorov, A.V.** – Master's Degree student at the Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: Alexeyjiu@mail.ru

Смагул И.М. – магистрант Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Смагул И.М.** – магистрант Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Smagul, I.** – Master's student of Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: indira0711sm@mail.ru

Озенбаева А.Т. – философия докторы (PhD), Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Озенбаева А.Т.** – доктор философии (PhD) Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Ozenbayeva, A.** – Doctor of Philosophy (PhD), Innovative Eurasian University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan. E-mail: ozenbaeva85@mail.ru

Телеуев Г.Б. – философия докторы (PhD), Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Телеуев Г.Б.** – доктор философии (PhD) Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Teleuyev, G.** – Doctor of Philosophy (PhD), Innovative Eurasian University, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan.

Шамамбаева Г.А. – Инновациялық Еуразия университетінің магистранты, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Шамамбаева Г.А.** – магистрант Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Shabambayeva, G.** – Master's Student, Innovative Eurasian University, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: shabambaeva11@mail.ru

**«Инновациялық Еуразия университетінің хабаршысында»
жариялау үшін ғылыми мақаланы ресімдеуге қойылатын талаптар**

1. Сыртқы нормативтік құжаттар

МЕМСТ 7.5-98 Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспалық ресімдеу» (1998 жылғы 28 мамырдағы № 1:3-98 хаттама).

МЕМСТ 7.1-2003 Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және жасау ережелері» (2003 жылғы 2 шілдедегі № 12 хаттама).

МЕМСТ 2.105-95 «Мәтіндік құжаттарға қойылатын жалпы талаптар».

ҚР БҒМ 2016 жылғы 12 қаңтардағы № 20 «Ғылыми қызмет нәтижелерін жариялауға ұсынылатын басылымдар тізбесіне енгізу үшін ғылыми басылымдарға қойылатын талаптарды бекіту туралы» бұйрығы (ҚР БҒМ 2020 жылғы 30 сәуірдегі № 170 бұйрығы өзгертілді)

Бұл талаптар журналдың редакциялық алқасының 02.10.2020 ж. № 2 хаттамалық шешімімен бекітілді.

2. Техникалық сипаттағы жалпы талаптар

Формат: .doc (Microsoft Word),

Қаріп: Times New Roman.

Бағдарлау: Кітаби, А4, кестелерді, суреттерді қоса алғанда.

Кегль: 11 pt.

Жоларалық интервал: бір.

Жиектері: 2 см.

Абзацтың басындағы бос орын: 1,25 см.

Мақала мәтінін пішімдеу: тасымалдаусыз ені бойынша.

Бетті нөмірлеу: қажет емес.

Мақала редакциялық алқаға <http://vestnik.ineu.kz/> журнал сайтының электрондық жүйесі арқылы жіберіледі.

Ғылыми мақаланың үлгісімен журнал сайтында танысуға болады <http://vestnik.ineu.kz/>

3. Мақала түрлері

Ғылыми-теориялық мақала теориялық мәселелерге, **ғылыми-практикалық мақала** – эксперимент нәтижелерін талдауға, **шолу мақаласы** – әртүрлі көзқарастарды, гипотезаларды, ғылыми еңбектерді талдауға арналған.

4. Мақаланың алдыңғы бөлігі

Сол жақ бұрышта – **ӘОЖ**, қалың қаріппен ерекшеленеді, 11 кегльмен теріледі.

ӘОЖ online анықтаушысын қараңыз: <http://teacode.com/online/udc/>

ӘОЖ астында **МРНТИ** коды орналастырылады, ол қалың қаріппен ерекшеленеді, 11 кегль теріледі.

Рубрикаторды қараңыз <http://grnti.ru/>

Ортасында- **автордың (лардың) аты-жөні, тегі** үтір арқылы жол үсті индексі ретінде терілген сілтеме түріндегі реттік нөмірлері көрсетіле отырып келтіріледі; 11 кегльмен теріліп, жартылай қалың қаріппен белгіленеді. Бұдан әрі - жеке жолда 11-кегльмен автордың (лардың) жұмыс орны мен тұратын елінің толық атауы теріледі. Бірнеше автор болған жағдайда жұмыс орны реттік нөмірі бар тізім түрінде сілтемелер түрінде (8 кегльмен) авторлардың тізіміне сәйкес ретпен көрсетіледі. Бұдан әрі-жеке жолда автордың e-mail көрсетіледі: бірнеше автор болған жағдайда хат-хабар беруші автордың e-mail көрсетіледі. Беруші автор белгішемен белгіленеді

Біржұмысорны бар авторларға жалпы реттік нөмір беріледі.

Кегльдің өлшемі – 11.

Мысал

ӘОЖ 371.3

МРНТИ 14.07.09

А.А. Ахметов¹, Д.А. Иванов²

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

²Новосибирск мемлекеттік университеті, Ресей
(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

Мысал

Авторлардың жалпы жұмыс орны болған жағдайда:

А.А. Ахметов¹, П.В. Данилов², А.П. Пак²

¹Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

²Новосибирск мемлекеттік университеті, Ресей
(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

5. Мақала тақырыбы

Кіші әріптермен, 11 кегльмен теріледі. Ол қалың қаріппен ерекшеленеді. Орналастырылады ортасында. Құрамында 10 сөзден артық емес.

Мысал

Қазақстан мен Ресейдегі мектеп білімін жаңғырту жолдары

6. Аңдатпа

Сол жақта **Аңдатпа** сөзі қалың қаріппен ерекшеленеді. Аңдатпа мәтіні 11 кегльмен теріледі. «Аңдатпа» сөзінен кейін нүкте қойылмайды. Аннотация көлемі 150-200 сөзден тұруы керек. Сөздерді санау үшін Word мәтіндік редакторына енгізілген функцияны пайдаланыңыз.

Аңдатпа құрылымға ие және негізгі проблема, Зерттеудің мақсаты мен әдістері, жалпыланған түрдегі нәтижелер, олардың маңыздылығын бағалау туралы қысқаша ақпаратты қамтиды. Аңдатпа құрылымдық бөліктері курсивпен көрсетіледі және ерекшеленеді.

Мысал:

Аңдатпа

Негізгі мәселе: Мәтінмәтін.

Мақсаты: Мәтінмәтін.

Әдістері: Мәтінмәтін.

Нәтижелері және олардың маңыздылығы: мәтінмәтін.

7. Аңдатпаға тірек сөздер

Аңдатпа бөлігі кілт сөздермен аяқталуы керек. Түйінді сөздер мақала мәтінінің пәндік аймағын анықтап, оны библиографиялық және толық мәтінді базаларда іздеуге ықпал етуі керек, мақаланың тақырыбына байланысты болуы керек.

«Түйінді сөздер» тіркесі курсивпен, 11 кегль кіші әріптерімен теріледі. Сөздер курсивпен ерекшеленбейді, қос нүктемен бөлінеді, үтірмен жазылады. Екі сөзден тұратын 7-ден аспайтын кілт сөздерді және/немесе сөз тіркестерін қосу ұсынылады. Кілт сөздерді тізімдеу нүктемен аяқталады.

Мысал:

Түйінді сөздер: сөз, сөз, сөз, сөз тіркесі.

8. Мақала мәтіні

Мақала мәтіні келесі бөлімдерді қамтуы тиіс:

Кіріспе (мәселенің сипаттамасы, оны зерттеу тарихы, өзектілігі, мақсаты).

Материалдар мен әдістер (техникалық және жаратылыстану-ғылыми бейіндердің баптарында осы бөлімде зерттеу әдіснамасы, нәтижелердің жаңғыртылуын қамтамасыз ететін әдістер сипатталады, зертханалық жабдықтар мен материалдардың шығу тегі көрсетіледі, басқа бағыттағы баптарда – зерттеудің нақты материалдары мен әдістері, оның ішінде авторлық әдістемелер көрсетіледі. Бұл бөлімде мақаланың тақырыбын зерттеу тарихы мен байланысты, тарих намалық шолу ұсынылуы мүмкін).

Нәтижелері (зерттеудің негізгі нәтижелері қорытындыланады).

Талқылау (тұжырымдама, дәлелдер, зерттеу логикасы, ғылыми полемика баяндалады).

Қорытынды (алынған тенденциялар жалпыланады, зерттеу нәтижелерінің практикалық мәні анықталады).

Қаржыландыру туралы ақпарат (болған жағдайда).

Құрылымдық бөліктердің атауы қалың қаріппен көрсетіледі. Нүкте қойылмайды. Құрылымдық бөліктің атауы «аңдатпаға» ұқсас бөлек жолды алады (6-тармақтағы мысалды қараңыз).

Мақала мәтінінің көлемі ғылыми бағытқа байланысты анықталады: әлеуметтік-гуманитарлық және экономикалық ғылымдар саласындағы мақалалар үшін 3-5 бет, техникалық және жаратылыстану ғылымдарының ғылыми-теориялық және ғылыми-практикалық мақалалары үшін 5-8 бет, шолу мақалалары үшін 8-12 бет. Шолу мақаласының көлемінде пайдаланылған әдебиеттер есепке алынбайды.

9. Кестелер, суреттер, мақала мәтінінің ішінде

Кестелер, формулалар, суреттер, схемалар «Мәтіндік құжаттарға қойылатын жалпы талаптар» МЕМСТ 2.105-95 сәйкес ресімделеді.

Мәтінге енгізілген математикалық формулалар, суреттер, схемалар кара-ақ нұсқада беріледі, яғни түстің орнына әр түрлі сызықшалау нұсқаларын қолдану қажет.

Суреттер нақты орындалған болуы керек, олардағы жазулар мүмкіндігінше сандық немесе әріптік белгілермен ауыстырылып, сурет астындағы қолтаңбада ашылуы керек. Суреттегі позициялар сағат тілімен орналастырылады.

Мақала мәтінінде ұсынылған суреттерге, кестелерге, схемаларға сілтемелер болуы керек.

Суреттер мен схемалар jpeg форматындағы жеке файлмен қоса беріледі.

Мысал:

Осы талаптарға қоса берілетін мақаланың үлгісін қараңыз.

10. Дереккөздерге ішкі сілтемелер

Мәтіндегі дереккөздерге сілтемелер тік жақшада келтіріледі [], бірінші ескертуде – нөмірі көрсетіледі, **мысалы**, [1], екінші рет – нөмірі, үтір, бет, **мысалы** [1; 5].

11. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

«Пайдаланылған әдебиеттер тізімі» сөз тіркесі 11 кегльмен жартылай қалың қаріппен бас әріптермен теріліп, ортасына орналастырылады.

Дереккөздердің сипаттамасы МЕМСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама құрастырудың жалпы талаптары мен ережелеріне» сәйкес іске асырылады.

Дереккөздер автор сілтеме жасаған жарияланымның түпнұсқа тілінде келтіріледі.

Көздер нөмірленеді. Реттік нөмірден кейін нүкте **қойылмайды**.

Библиографиялық сипаттаманың мысалдары транслитерация ережелерінен қараңыз (сол жақ баған):

Арнайы ұсыныстар:

- *Пайдаланылған дереккөздер тізіміне бағдарламалық құжаттарды енгізбеңіз: мақала мәтінінде жақшаның немесе кіріспе конструкцияның көмегімен атауы мен жарияланған жылын көрсетіңіз: «Жолдауда, мемлекеттік бағдарламада, даму бағдарламасында жылы».*

- *Мүмкіндігінше қазақстандық зерттеушілердің жарияланымдары мен ғылыми басылымдарға сілтемелерді қосуға ұмтылыңыз.*

- *Авторсыз және академиялық беделсіз дереккөздерге «бос» сілтемелер жасамаңыз.*

- *Шетелдік дереккөздердің библиографиялық сипаттамасын ҚР стандартында көзделген схеманы ескере отырып бейімдеңіз (1-тармақты қараңыз).*

Мысал

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Омаров А.Д. Маркетинг негіздері: оқу бөлімі – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2019. – 100 б.

12. Reference

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН КӨЗДЕР ТІЗІМІНЕН кейін орналастырылады.

REFERENCE сөзі 11 кегльмен жартылай қалың бас әріптермен теріліп, ортасына орналастырылады.

Дереккөздер латын алфавитінде транслитерация ережелерін (оң жақ баған) ескере отырып, *Ағылшын тіліндегі дереккөздер үшін транслитерация қажет емес. Мұндай көздер пайдаланылған көздер тізімінен REFERENCE-ке ауыстырылады.*

Мысал

REFERENCE

1 Omarov, A. (2019). *Osnovy marketinga [Principles of marketing]*. Almaty: Izd. KazNU [in Russian]. [in Russian] сөзі бұл дереккөздің орыс тілінде жазылғанын білдіреді. Қазақ тіліндегі дереккөздер [in Kazakh] деп белгіленеді.

13. Аңдатпа мақала тілінен басқа екі тілде

REFERENCE-тен кейін мақала тілінен басқа екі тілде орналастырылады (қазақ / орыс / ағылшын).

Авторлардың аты-жөні, тегі, жұмыс орны және тұратын елі негізгі аннотацияға ұқсас ресімделеді (6-тармақты қараңыз). Авторлардың e-mail-ін көрсету талап етілмейді.

Содан кейін 11 кегльдің ортасында жартылай қалың кіші әріптермен мақаланың атауы көрсетіледі. Содан кейін оған аннотация және түйінді сөздер келеді. «*Түйінді сөздер*» тіркесі курсивпен ерекшеленбейді.

Мысал

А.А. Ахметов¹, Д.А. Иванов²

¹ Жұмыс орнының атауы, Елі

² Жұмыс орнының атауы, Елі

Мақала атауы

Мәтінмәтін мәтінмәтін мәтінмәтін мәтінмәтін мәтінмәтін мәтінмәтін мәтінмәтін мәтін.

Түйінді сөздер: сөз, сөз, сөз, сөзтіркесі.

14. Мақала авторлары туралы ақпарат

Екі тілді аннотациядан кейін орналастырылады. сол жағында 11 кегльдің кіші әріптермен **авторлар туралы мәліметтер** көрсетіледі: бұдан әрі автор (лар) туралы ақпарат қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде: жартылай қалың қаріппен **авторлардың аты-жөні, тегі** жазылады. Кәдімгі қаріппен - ғылыми немесе академиялық дәреже, атақ (болған жағдайда). Лауазымы, жұмыс орны. Қаласы. Ел. E-mail.

Мысал

Авторлар туралы мәліметтер:

Ахметов А.А. – PhD, доценті Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Ахметов А.А.** – PhD, доцент Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Akhmetov, A.** – PhD, associate Professor of Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: akhmetov_77@mail.ru

15. Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні

Шығарылымды қалыптастыру кезінде жауапты хатшы көрсетеді

Авторлар жарияланған мақалаларындағы келтірілген жадығаттар, деректер мен экономикалық-статистикалық ақпараттар, жалқы есімдер мен географиялық атаулар және басқа да мәліметтердің нақтылығы үшін жауапкершілікке тартылады. Редакция авторлардың көзқарасына нұқсан келтірмей, мақалаларды көпшілік талқысына ұсынып жариялай алады. Журналда жарияланған мақалаларды редакция келісімінсіз басуға рұқсат етілмейді. Материалдарды пайдаланғанда журналға сілтеме жасау қажет.

Требования к оформлению научной статьи для опубликования в «Вестнике Инновационного Евразийского университета»

1. Внешние нормативные документы

ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», принятых Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 1:3-98 от 28 мая 1998 года).

ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления», принятых Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.)».

ГОСТ 2.105-95 «Общие требования к текстовым документам».

Приказ МОН РК от 12 января 2016 года № 20 «Об утверждении требований к научным изданиям для включения их в перечень изданий, рекомендуемых для публикации результатов научной деятельности» (с изм. приказ МОН РК от 30 апреля 2020 года № 170, приказ МНВО РК от 14 июня 2024 года №295)

Данные требования утверждены протокольным решением редакционной коллегией журнала №2 от 02.10.2020г.

2. Общие требования технического характера

Формат: .doc (Microsoft Word),

Шрифт: Times New Roman.

Ориентация: Книжный, А4, включая таблицы, рисунки.

Кегль: 11 pt.

Межстрочный интервал: одинарный.

Поля: 2 см.

Отступ в начале абзацев: 1,25 см.

Форматирование текста статьи: по ширине без переносов.

Нумерация страниц: не требуется.

Статья направляется в редакционную коллегию через электронную систему сайта журнала <http://vestnik.ineu.kz/>

С образцом научной статьи можно ознакомиться на сайте журнала <http://vestnik.ineu.kz/>

3. Виды статей

Научно-теоретическая статья посвящена теоретическим вопросам, **научно-практическая статья** – анализу результатов эксперимента, **обзорная статья** – анализу различных точек зрения, гипотез, научных трудов.

4. Предстатейная часть

В левом углу – **УДК**, выделяется полужирным шрифтом, набирается 11 кеглем.

См. online определитель УДК: <http://teacode.com/online/udc/>

Под УДК размещается код **МРНТИ**, выделяется полужирным шрифтом, набирается 11 кеглем.

См. Рубрикатор <http://grnti.ru/>

По центру – **Инициалы, фамилия автора (-ов)** приводятся через запятую с указанием порядковых номеров в виде ссылки, набранной как надстрочный индекс; набираются 11 кеглем и выделяются полужирным шрифтом. Далее – на отдельной строке 11 кеглем набирается полное название места работы автора (ов) и страны проживания. При наличии нескольких авторов места работы указываются в виде списка с порядковыми номерами в виде ссылок (8 кегль) в последовательности, соответствующей списку авторов. Далее - на отдельной строке указывается e-mail автора: при наличии нескольких авторов указывается e-mail корреспондирующего автора. Корреспондирующий автор обозначается значком

Авторам, имеющим одно и то же место работ, присваивается общий порядковый номер.

Размер кегля – 11.

Пример

УДК 371.3

МРНТИ 14.07.09

А.А. Ахметов¹, Д.А. Иванов²

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

²Новосибирский государственный университет, Россия

(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

Пример

При наличии общего места работы авторов:

А.А. Ахметов¹, П.В. Данилов², А.М. Пак²

¹Инновационный Евразийский университет, Казахстан

²Новосибирский государственный университет, Россия
(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

5. Заголовок статьи

Набирается строчными буквами, 11 кеглем. Выделяется полужирным шрифтом. Размещается по центру. Содержит не более 10 слов.

Пример

Пути модернизации школьного образования в Казахстане и России

6. Аннотация

Слева полужирным шрифтом выделяется слово **Аннотация**. Текст аннотации набирается 11 кеглем. После слова «Аннотация» точка не ставится. Объем аннотации должен составлять 150-200 слов. Для подсчета слов воспользуйтесь функцией, встроенной в текстовый редактор Word .

Аннотация имеет структуру и содержит краткую информацию об основной проблеме, цели и методах исследования, результатах в обобщенном виде, оценку их значимости. Структурные части аннотации указываются и выделяются курсивом.

Пример:

Аннотация

Основная проблема: Текст текст текст.

Цель: Тексттексттекст.

Методы: Тексттексттекст.

Результаты и их значимость: Текст текст текст.

7. Ключевые слова к аннотации

Аннотирующая часть должна завершаться ключевыми словами. Ключевые слова должны определять предметную область текста статьи, быть связаны с темой статьи, способствовать её поиску в библиографических и полнотекстовых базах.

Словосочетание «*Ключевые слова*» набираются курсивом, строчными буквами 11 кегля. Слова не выделяются курсивом, отделяются двоеточием, оформляются в строчку через запятую. Рекомендуется включать не более 7 ключевых слов и/или словосочетаний из двух слов. Перечисление ключевых слов завершается точкой.

Пример:

Ключевые слова: слово, слово, слово, словосочетание.

8. Текст статьи

Текст статьи должен включать следующие части:

Введение (дается характеристика проблемы, история её изучения, актуальность, цель).

Материалы и методы (в статьях технического и естественнонаучного профилей в этой части описывается методология исследования, методы, обеспечивающие воспроизводимость результатов, указывается происхождение лабораторного оборудования и материалов, в статьях другой направленности – фактический материал и методы исследования, в то числе авторские методики. В этой части может быть представлен историографический обзор, связанный с историей изучения темы статьи).

Результаты (резюмируются основные результаты исследования).

Обсуждение (излагается концепция, аргументы, логика исследования, научная полемика).

Заключение (обобщаются полученные тенденции, определяется практическая ценность результатов исследования).

Информация о финансировании (при наличии).

Название структурных частей выделяется полужирным шрифтом. Точка не ставится. Название структурной части занимает отдельную строчку по аналогии с «Аннотацией» (см. пример к пункту 6).

Объем текста статьи определяется в зависимости от научной направленности: 3-5 страниц для статей в области социально-гуманитарных и экономических наук, 5-8 страниц для научно-теоретических и научно-практических статей технического и естественнонаучного профилей, 8-12 страниц для обзорных статей. В объеме обзорной статьи не учитывается используемая литература.

9. Таблицы, рисунки, внутри текста статьи

Таблицы, формулы, рисунки, схемы оформляются в соответствии с ГОСТ 2.105-95 «Общие требования к текстовым документам».

Математические формулы, рисунки, схемы, встроенные в текст, приводятся в черно-белом исполнении, т.е. вместо цвета необходимо использовать различные варианты штриховки.

Рисунки следует представлять четко выполненными, надписи на них, по возможности, необходимо заменить цифровыми или буквенными обозначениями с раскрытием в подрисуночной подписи. Позиции на рисунке располагаются по часовой стрелке.

В тексте статьи обязательно должны быть ссылки на представленные рисунки, таблицы, схемы. Рисунки и схемы прилагаются также отдельным файлом в формате jpeg.

Пример:

См. в Образце статьи, который прилагается к настоящим требованиям.

10. Внутренние ссылки на источники

Ссылки на источники в тексте приводятся в квадратных скобках [], при первом упоминании – указывается номер, **например**, [1], при повторном – номер, запятая, страница, **например**, [1; 5].

11. Список использованных источников

Словосочетание «СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ» набирается 11 кеглем полужирным шрифтом прописными буквами и размещается по центру.

Описание источников осуществляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание Общие требования и правила составления».

Источники приводятся на языке оригинала публикации, на которую ссылается автор.

Источники нумеруются. После порядкового номера точка **не ставится**.

Примеры библиографического описание см. в Правилах транслитерации (левая колонка):

Особые рекомендации:

- *Не включайте в Список использованных источников программные документы: в тексте статьи укажите название и год обнародования, используя круглые скобки или вводные конструкции типа: «Как указано в Послании, Государственной программе, Программе развития ... от года».*

- *Стремитесь, по возможности, включить ссылки на публикации казахстанских исследователей и научные издания.*

- *Не допускайте «пустых» ссылок на источники без автора и академической репутации.*

- *Адаптируйте библиографическое описание иностранных источников с учетом схемы, предусмотренной стандартом РК (см. пункт 1).*

Пример

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Омаров А.Д. Основы маркетинга: учеб. пос. – Алматы: Изд-во КазНУ, 2019. – 100 с.

12. Reference

Размещается после СПИСКА ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.

Слово **REFERENCE** набирается 11 кеглем полужирными заглавными буквами и размещается по центру.

Источники приводятся в латинском алфавите с учетом Правил транслитерации (правая колонка)

Для источников на английском языке транслитерация не требуется. Такие источники переносятся в REFERENCE из СПИСКА ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ.

Пример

REFERENCE

1 Omarov, A. (2019). *Osnovy marketinga* [Principles of marketing]. Almaty: Izd. KazNU [in Russian].

Слово [in Russian] означает, что данный источник написан на русском языке. Источники на казахском языке отмечаются как [in Kazakh].

13. Аннотация на двух языках, отличных от языка статьи

Размещается после REFERENCE на двух языках, отличных от языка статьи (казахском / русском / английском).

Инициалы, фамилия авторов, места работы и страна проживания оформляются по аналогии с основной **Аннотацией** (см. пункт 6). Не требуется указывать e-mail авторов.

Затем по центру 11 кеглем строчным полужирными буквами указывается название статьи. После следует аннотация и ключевые слова к ней. Словосочетание «Ключевые слова» не выделяются курсивом.

Пример

А.А. Ахметов¹, Д.А. Иванов²

¹Название места работы, Страна

²Название места работы, Страна

Название статьи

Тексттексттекст тексттексттекст тексттексттекст тексттексттекст тексттексттекст тексттексттекст
тексттексттексттексттекст.

Ключевые слова: слово, слово, слово, словосочетание.

14. Сведения об авторах статей. Мақала авторлары туралы ақпарат. Information about authors of articles

Размещается после двуязычных аннотаций. Слева 11 кеглем строчными буквами указывается

Сведения об авторах: далее следует информация об авторе (ах) на казахском, русском, английском языках: полужирным шрифтом набираются **Фамилия, Инициалы** авторов. Обычным шрифтом – ученая или академическая степень, звание (при наличии). Должность, место работы. Город. Страна. E-mail.

Пример

Сведения об авторах:

Ахметов А.А. – PhD, доценті Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы. **Ахметов А.А.** – PhD, доцент Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар, Республика Казахстан. **Akhmetov, A.** – PhD, associate Professor of Innovative University of Eurasia, Pavlodar c., Republic of Kazakhstan. E-mail: akhmetov_77@mail.ru

15. Дата поступления рукописи в редакцию

Указывает ответственный секретарь при формировании выпуска

Авторы опубликованных материалов несут ответственность за подбор и точность приведенных фактов, цитат, экономико-статистических данных, собственных имен, географических названий и прочих сведений. Редакция может публиковать статьи в порядке обсуждения, не разделяя точку зрения автора. Запрещается перепечатка статей без согласия редакции. При использовании материалов ссылка на журнал обязательна.

Requirements for the design of a scientific article for publication in the «Bulletin of the Innovative University of Eurasia»

1. External regulations

GOST 7.5-98 «Magazines, collections, information publications. Publishing design of published materials "adopted by the Interstate Council for Standardization, Metrology and Certification (Minutes No. 1: 3-98 of May 28, 1998).

GOST 7.1-2003 « Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules for drafting", adopted by the Interstate Council for Standardization, Metrology and Certification (Minutes No. 12 of July 2, 2003 No.) ».

GOST 2.105-95 «General requirements for text documents».

Order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated January 12, 2016 No. 20 "On approval of requirements for scientific publications for their inclusion in the list of publications recommended for publication of the results of scientific activity» (with rev. order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated April 30, 2020 No. 170)

These requirements were approved by the Protocol decision of the editorial Board of the journal No. 2 dated 2020/10/02.

2. General technical requirements

Format: .doc (Microsoft Word),

Font: Times New Roman.

Orientation: Portrait, A4, including tables and pictures.

Point size: 11 pt.

Line-spacing: single.

Fields: 2 cm.

Paragraph indent: 1,25 cm.

Formatting article text: breadthwise without hyphenation.

Page numbering: not required.

The article is sent to the editorial board through the electronic system of the journal website <http://vestnik.ineu.kz/>

A sample of the scientific article can be found on the journal's website <http://vestnik.ineu.kz/>

3. Types of articles

The scientific and theoretical article is devoted to theoretical issues, **the scientific and practical article** is devoted to the analysis of the experimental results, **the review article** is devoted to the analysis of various points of view, hypotheses, scientific works.

4. Pre-article part

In the left corner – **UDC**, highlighted in bold, typed in 11 point type.

See determinant online UDC: <http://teacode.com/online/udc/>

Under UDC **MPHTI** code is posted, highlighted in bold, typed in 11 point type.

See Rubricator <http://grnti.ru/>

In the center there are **Initials, surname of author (-s)** separated by commas with indication of serial numbers in the form of a link, typed as a superscript; are typed in 11 point size and in bold. Further, on a separate line in 11 point size, the full name of the author's place of work and country of residence is typed. If there are several authors, the places of work are indicated in the form of a list with serial numbers in the form of links (8 point size) in the sequence corresponding to the list of authors. Further, the e-mail of the author is indicated on a separate line: if there are several authors, the e-mail of the corresponding author is indicated. Corresponding author is indicated by the icon

Authors who have the same place of work are assigned a common serial number.

Point size – 11.

Example

UDC 371.3

MPHTI 14.07.09

A.A. Akhmetova¹, D.A. Ivanov²

¹Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

²Novosibirsk State University, Russia

(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

Example

If there is a common place of work of the authors:

A.A. Akhmetova¹, P.V. Danilov², A.P. Pak²

¹ Innovative University of Eurasia, Kazakhstan

² Novosibirsk State University, Russia

(e-mail: akhmetov_77@mail.ru)

5. Article title

It is typed in lowercase letters, 11 point size; highlighted in bold; placed in the center; contains no more than 10 words.

Example

Ways to modernize school education in Kazakhstan and Russia

6. Abstract

On the left, the word **Abstract** is highlighted in bold. The abstract text is typed in 11 point size. There is no full stop after the word "Abstract". The abstract should be 150-200 words long. Use the built-in feature in Word to count words.

The abstract has a structure and contains brief information about the main problem, the purpose and methods of research, the results in a generalized form, an assessment of their significance. The structural parts of the abstract are indicated and in italics.

Example:

Abstract

Main problem: Texttexttexttext.

Purpose: Texttexttexttext.

Methods: Texttexttexttext.

Results and their significance: Texttexttexttext.

7. Keywords for annotation

The abstract part must end with keywords. Keywords should define the subject area of the text of the article, facilitate its search in bibliographic and full-text databases and should be related to the topic of the article.

Collocation «*Keywords*» are typed in italics, in lowercase 11 point size. Words are not italicized, separated by a colon, drawn in a line separated by commas. It is recommended to include no more than 7 keywords and / or two-word phrases. The list of keywords ends with a dot.

Example:

Keywords: word, word, word, collocation.

8. Text of the article

The text of the article should include the following parts:

Introduction (a description of the problem, the history of its study, relevance, purpose is given).

Materials and methods (in articles of technical and natural science profiles, this part describes the research methodology, methods that ensure the reproducibility of the results, indicates the origin of laboratory equipment and materials, in articles of a different focus - factual material and research methods, including the author's methods. This part can provide a historiography overview related to the history of studying the topic of the article).

Results (the main findings of the study summarizes).

Discussion (the concept, arguments, logic of research, scientific controversy outlines).

Conclusion (the trends obtained are summarized, the practical value of the research results is determined).

Funding information (if any).

The names of the structural parts are in bold. The point is not put. The name of the structural part occupies a separate line by analogy with the "Abstract" (see the example for paragraph 6).

The volume of the text of the article is determined depending on the scientific orientation: 3-5 pages for articles in the field of social, humanitarian and economic sciences, 5-8 pages for scientific, theoretical and scientific-practical articles of technical and natural science profiles, 8-12 pages for review articles. The scope of the review article does not take into account the literature used.

9. Tables and figures inside the text of the article

Tables, formulas, figures, diagrams are drawn up in accordance with GOST 2.105-95 "General requirements for text documents».

Mathematical formulas, figures, diagrams embedded in the text are given in black and white, i.e. instead of color, you must use different shading options.

Figures should be presented clearly, the inscriptions on them, if possible, should be replaced with digital or letter designations with disclosure in the figure caption. The positions in the figure are arranged clockwise.

The text of the article must contain links to the presented figures, tables, diagrams.

Figures and diagrams are also attached as a separate jpeg file.

Example:

See the Sample Article that accompanies these requirements.

10. Internal links to sources

References to sources in the text are given in square brackets [], at the first mention - the number is indicated, **for example**, [1], when repeated - the number, comma, page, **for example**, [1; 5].

11. The list of sources

Collocation «THE LIST OF SOURCES» typed in 11 point size bold in capital letters and placed in the center.

Description of sources is carried out in accordance with GOST 7.1-2003 'Bibliographic record. Bibliographic Description General Requirements and Compilation Rules'.

Sources are cited in the original language of the publication cited by the author.

Sources are numbered. **No dot** is placed after the serial number.

For examples of bibliographic description see in the Transliteration Rules (left column):

Special recommendations:

- Do not include program documents in The list of sources: in the text of the article, indicate the title and year of publication, using parentheses or introductory constructions such as: "As indicated in the Address, State Program, Development Program... from.... of the year».

- Try, if possible, to include links to publications of Kazakh researchers and scientific publications.

- Do not allow "empty" links to sources without author and academic reputation.

- Adapt the bibliographic description of foreign sources, taking into account the scheme provided by the RK standard (see paragraph 1).

Example

THE LIST OF SOURCES

1 Омаров А.Д. Основы маркетинга: учеб. пос. – Алматы: Изд-во КазНУ, 2019. – 100 с.

12. References

Placed after THE LIST OF SOURCES.

Word **REFERENCE** typed in 11 point size bold capital letters and placed in the center.

Sources are given in the Latin alphabet, taking into account the Transliteration Rules (right column)

For sources in English, no transliteration is required. Such sources are transferred to THE LIST OF SOURCES from REFERENCES (in Russian or Kazakh).

Example

REFERENCES

1 Omarov, A. (2019). Osnovy marketinga [Principles of marketing]. Almaty: Izd. KazNU [in Russian].

Word [in Russian] means that this source is written in Russian. Sources in Kazakh are marked as [in Kazakh].

13. Abstract in two languages other than the language of the article

Placed after REFERENCE in two languages other than the language of the article (Kazakh / Russian / English).

The initials, surnames of authors, place of work and country of residence are drawn up by analogy with the main **abstract** (see paragraph 6). It is not required to indicate the e-mail of the authors.

Then the title of the article is indicated in the center in 11 point size in lowercase bold letters. This is followed by an abstract and keywords to it. The phrase "Keywords" are not italicized.

Example

A.A. Akhmetova¹, D.A. Ivanov²

¹Working place name, Country

²Working place name, Country

Article title

Техникалық хатшы, шығарылымға жауапты:

Т.И. Урюмцева

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЕУАЗИЯ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

ISSN (Print) 2709-3077
ISSN (Online) 2709-3085

2007 жылғы 10 қазандағы № 8712-Ж тіркеу куәлігі
Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен берілген
Теруге 21.03.2026 жылы берілді. Басуға 26.03.2026 жылы қол қойылды
Көлемі 60 x 84 1/8. Қағаз түрі: кітап, журналға арналған. 16 баспа парақ
Тапсырыс № 20. Таралымы 500 дана
Инновациялық Еуразия университетінің баспаханасында басылған
Мекен-жайымыз: 140008, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
М. Горький к-сі, 102/4, Инновациялық Еуразия университеті, тел. +7 (7182) 31-64-83
E-mail: journal@ineu.edu.kz

© «Инновациялық Еуразия университеті» ЖШС, 2026

Технический секретарь, ответственный за выпуск:

Урюмцева Т.И.

ВЕСТНИК ИННОВАЦИОННОГО ЕВРАЗИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

ISSN (Print) 2709-3077
ISSN (Online) 2709-3085

Регистрационное свидетельство № 8712-Ж от 10 октября 2007 г. выдано Министерством культуры и информации
Республики Казахстан
Сдано в набор 21.03.2026 г. Подписано в печать 26.03.2026 г.
Формат 60x84 1/8. Бумага книжно-журнальная. Усл. печ. лист. 16
Заказ № 20. Тираж 500 экз.
Отпечатано в типографии
Инновационного Евразийского университета
Адрес редакции: 140008, Республика Казахстан, г. Павлодар,
ул. М. Горького, 102/4, Инновационный Евразийский университет, тел. +7 (7182) 31-64-83
E-mail: journal@ineu.edu.kz

© ТОО «Инновационный Евразийский университет», 2026

Technical Secretary, responsible for release:

Uryumtseva T.

BULLETIN OF INNOVATIVE UNIVERSITY OF EURASIA

ISSN (Print) 2709-3077
ISSN (Online) 2709-3085

Registration certificate No. 8712-M of October 10, 2007 issued by the Ministry of Culture and Information of the Republic
Submitted for layout 21.03.2026. Signed for publication 26.03.2026 .
Format 60x84 1/8. Book and magazine paper. Conv. oven sheet. 16
Order No. 20. Circulation 500 copies.
Printed in the printing house of the
Innovative University of Eurasia
Editorial office address: 140008, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
M.Gorky st., 102/4, Innovative University of Eurasia, tel. +7 (7182) 31-64-83
E-mail: journal@ineu.edu.kz

© «Innovative University of Eurasia» LLP, 2026